

Slavenhandel Fregat Prins Willem de Vijfde (8^e Equipage 10 nov. 1762/ 14 april 1764)

Nico van Dinther

Capricornus

Commerciehuis op de Balans

Oude situatie

Nieuwe situatie

Slavernijmonument op de Balans te Middelburg met op de achtergrond de Sint Jorisdoelen
(Hier vonden de eerste vergaderingen plaats van de aandeelhouders van de MCC)

Afbeelding omslag:

Model Fregat D'Keulse Galy, model 1747, varend bij de MCC, Het Scheepvaartmuseum Amsterdam
Kaart West-Afrika Golf van Guinee

© N.L. van Dinther, 2018-Capricornus

Middelburg gezicht op de stad met kanaal van Welsing

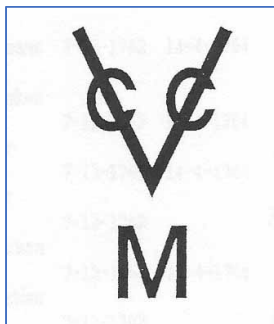
Middelburg Binnenhaven ca. 1690

Inleiding:

Schilderij van 10 snauw-schepen van de Middelburgse Commerciale Compagnie¹

De Middelburgse Commerciale Compagnie (MCC)², opgericht in 1720, was een Nederlandse particuliere handelsonderneming. Naast handel op havens aan de Oostzee en de Middellandse Zee hield de onderneming zich bezig met driehoekshandel of trans-Atlantische slavenhandel.

Logo MCC

Bij een driehoeksreis of slavenreis vertrok een schip geladen met cargazoen (handelsgoederen) vanuit een Europese thuishaven naar de kust van West-Afrika. Aan de kust werden de handelsgoederen geruild tegen tot slaaf gemaakte Afrikanen, en tegen ivoor en of goud. Daarna zeilde het schip over de

¹ Kunstenaar Engel Hoogerheyden (1740-1807) Olieverf op doek, 111x245,5 cm. Stadhuiscollectie Middelburg, inv. nr. 65.

² De MCC werd in 1720 opgericht als "Commerciale Compagnie der stad Middelburg", afgekort tot CCM. Sinds de publicatie van de inventaris van het archief in 1950 is het bedrijf bekend geworden als Middelburgse Commerciale Compagnie (MCC).

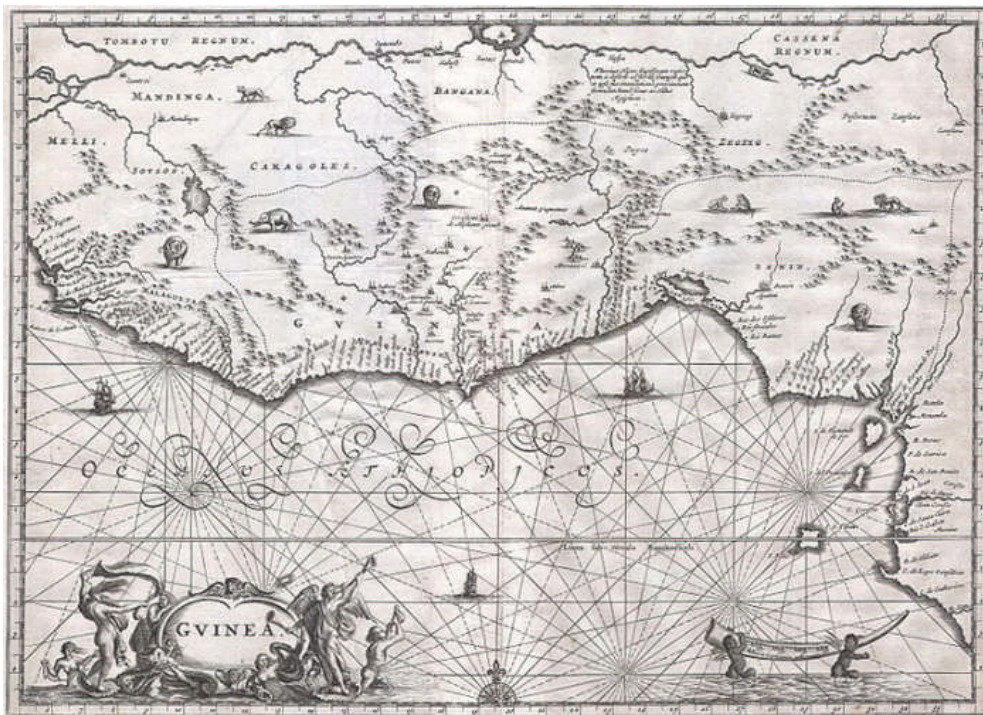
Atlantische Oceaan naar koloniën in Noord-en/of Zuid-Amerika. De driehoeksreizen van de MCC gingen naar de Bovenkust (ongeveer Liberia en Ivoorkust) en de Goudkust (Ghana) en of naar de Benedenkust (Congo en het noorden van Angola). Vandaar vertrokken de schepen naar de Guyana's (Suriname, Berbice, Essequibo en Demerary) en of naar Sint-Eustatius en Curaçao. De bestemmingen aan de Bovenkust waren kenmerkend voor de slavenhandel door de MCC.

De Afrikanen werden verkocht via veilingen of rechtstreeks aan plantagehouders. Zij gingen een toekomst tegemoet als slaaf op één van de vele suiker-, koffie-, tabaks- en of katoenplantages. Het schip keerde terug naar de thuishaven, vaak geladen met de producten van de plantages.

De eerste driehoeks- of slavenreis van de MCC vertrok in 1732 vanuit Middelburg. Het "alleenrecht op de slavenhandel" werd tot 1730 opgeëist door de West Indische Compagnie (WIC), daarna gaf dit semie-staatsbedrijf de handel "vrij". Tegen betaling van recognitiegeld konden particuliere ondernemingen zoals de MCC gaan handelen in tot slaaf gemaakte Afrikanen.³

Nederland behoorde niet tot de grootste slavenhandelaars. In de periode 1726-1825 was Engeland met 2.418.660 slaven tegen Nederland met 258.867 slaven veruit de grootste handelaar, met als hoogtepunt de periode 1751-1775 waar Engeland 832.047 en Nederland 132.330 slaven verhandelden.⁴

De MCC nam in Afrika in de periode tussen 1733 en 1803 meer dan 30.000 slaven aan boord met 112 trans-Atlantische reizen, hierbij was Malemba aan de Loango Kust⁵ de grootste leverancier met 7.651 slaven tegen 6.325 slaven aan boord genomen bij Cape Lahou aan de Windward Coast (=Bovenkust).⁶ Onderstaand zal verslag gedaan worden van de 8^e reis van het fregatschip Prins Willem de Vijfde in de periode 10 november 1763 tot 14 april 1764.

Guinee 1670 met Goudkust-Slavenkust-Ivoorkust

³ Zeeuws Archief: MCC, Slavenreis d'Eenigheid 1761-1763.

⁴ <http://www.slavevoyages.org>. Tabel slavenhandel 1501-1866.

⁵ Het Koninkrijk Loango (16^e-19^e eeuw) lag in het westelijke deel van de huidige republiek Congo. De Windward Kust ligt in het tegenwoordige Liberia en Ivoorkust tussen Kaap Mount en Assini.

⁶ Stacey Sommerdyk, Trans-Cultural Exchange at Malemba Bay. The Voyages of Fregatschip Prins Willem V, 1755-1771, blz.203-205. Chapter 7 in: Networks Trans-Cultural Exchange. Slave Trading in South Atlantic 1590-1867. Uitgever Brill: Online publication 27 november 2014.

De bemanning:

De bemanning van het fregat Prins Willem de Vijfde van de 8^e reis bestond bij aanvang uit 37 "Coppen", aldus de aanvang van het "Journaal of Dag register Gehouden door mijn capteijn Adriaan Jacobze". Hij besluit met "God Almagtig Verleen Ons Een Behouden Reijse".⁷ Drie man overleefden de reis niet, Hendrik Gaalbeek, oppertimmerman, overleden 30 augustus 1763, en de matrozen Johannes Ennes en Abraham Fictor, resp. overleden 9 februari 1763 en 16 februari 1763. Van twee bemanningsleden die de reis niet voltooiden zijn verslagen bewaard gebleven n.l. van de opperstuurman Adriaan van der Steen en de kok Hermanus Ringenerus. Vijf matrozen werden later aangenomen zodat de sterkte weer terug was op 37 man, die allen behouden thuiskwamen.⁸

Op de monsterrol stonden de volgende ingeschreven:

1. Kapitein Adriaan Jacobse, van Veere, f 60
2. Opperstuurman Adriaan van der Steen, van Zierikzee, f 36, op de rede van de Cormantijn aan de wal gezet na scheepsberaad op 11-8-1763.⁹
3. Onderstuurman Adriaan Châtelein, van St. Annaland, f 30, 12-8-1763 opperstuurman ¹⁰
4. Stuurman derde waak, Cornelis de Seine, van Vlissingen, f 24,
5. Oppermeester Willem Wante, van Middelburg, f 36
6. Ondermeester Jan Coopman van eiland Tholen, Scherpenisse, f 22
7. Bootsman Hermanus Hendrik Heijdenrijk, van Hamburg, f 26,
8. Bootsmansmaat/zeilmaker Pieter Olmen, van Coperwijk, f 24, op eigen verzoek uit zijn functie 27 dec. 1762, in zijn plaats benoemd Gerrit de Zeeuw.¹¹
9. Opper kuiper Lauwrens Christiaanse van Sonderborg, f 26
10. Onderkuiper Jan Houtduijn, van Dordrecht, f 23
11. Opper-timmerman Hendrik Gaalbeek, van Stralsund, f 38, overleden 30-8-1763
12. Ondertimmerman Machiel van Den Broeke, van Middelburg, f 20
13. Kok Hermanus Ringenerus, van Leeuwarden, f 25, afgezet 28-9-1763
14. Corporaal (smid) Gerardus Haren, van Middelburg, f 25
15. Matroos Lourens Bosgaart, van Namen, f 22
16. Matroos Jean Dokes, van Smirna, f 22
17. Matroos Jan Blij, van Straatsburg, f 14
18. Matroos Jan Boeije, van Duinkerken, f 14
19. Matroos Willem Wagenaar van Veere, f 22
20. Matroos Johannes Ennes, van Cloppenburg, f 22, overleden 9-2-1763
21. Matroos Claas Gronthout, van Dordrecht, f 22
22. Matroos Melis Kool, van Dordrecht, f 22
23. Matroos Leendert van Schel, van Rotterdam, f 22
24. Matroos Izaak Stoel, van Dordrecht, f 22
25. Matroos Jan Adriaans Geus, van Dordrecht, f 22
26. Matroos Baarent Soeters, van Munsterland, f 21
27. Matroos Teunis Pieterse Stok, van Papendrecht, f 22
28. Matroos Hendrik De Vries, van Dordrecht, f 22
29. Matroos Gerrit Bos, van Munsterland, f 20
30. Matroos Gerrit de Zeeuw, van Tiel, f 22, vanaf 7-2-1763 f 24 als bootsmansmaat
31. Matroos Jochem Aalebregts, Rostock f 22
32. Matroos Abraham Fictor, van Middelburg, f 20, overleden 16-2-1763
33. Oploper Jacobus Dou/Dous, van Vlissingen, f 10
34. Jongen Marinus Nieswander, St. Annaland f 7
35. Jongen David Marinussen, van Middelburg, f 8
36. Jongen Dirk van Dijke, van Middelburg, f 6

⁷ Zeeuws Archief Middelburg, Middelburgsche Commercie Compagnie (MCC), 1770-1889, digitaal archief inv. nr. 999 afb. 3.

⁸ P.F. Poortvliet: De bemanningen der schepen van de Middelburgsche Commercie Compagnie 1721-1803, deel 4 blz. 370-371, NGV afd. Zeeland Prae 1600 club. MCC, inv. nr. 960.2, afb.60-61, blz.55-56

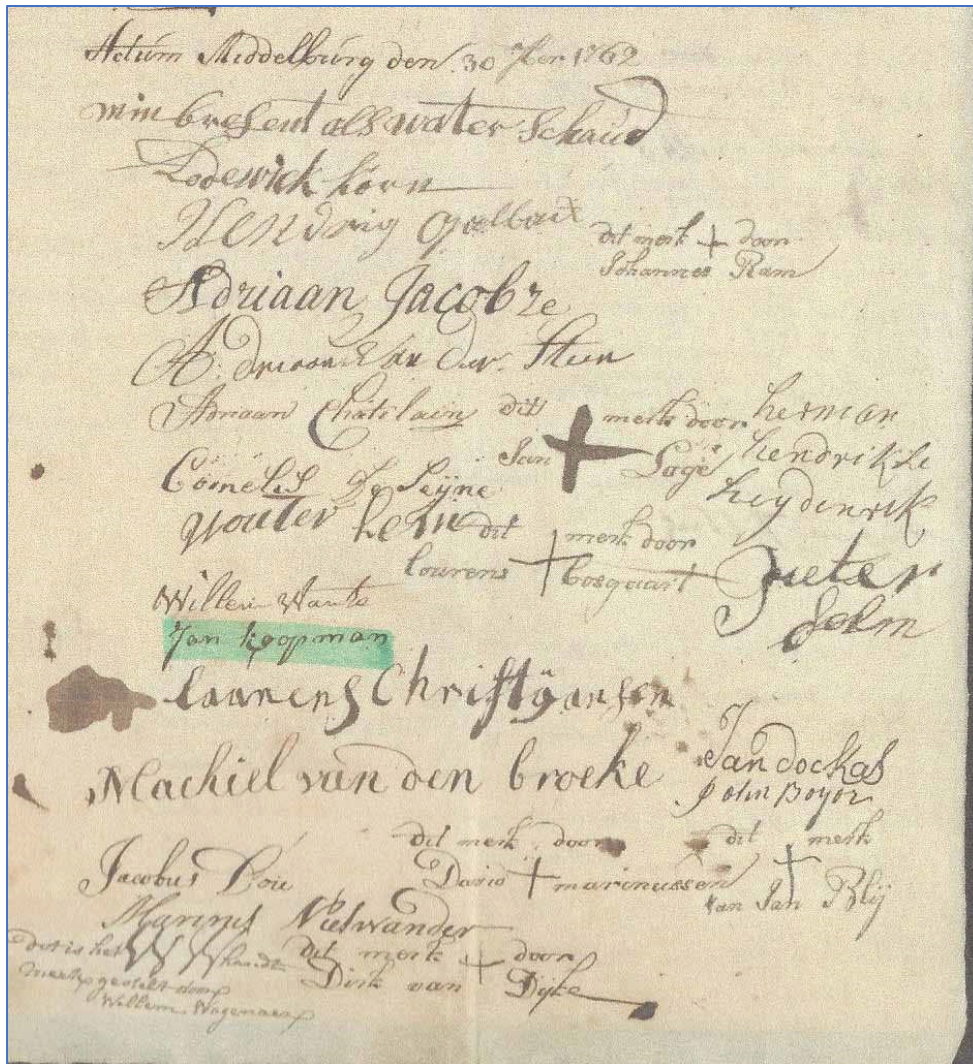
⁹ Scheepsjournaal inv. nr. 999, fol. 33

¹⁰ Monster Rolle, inv. nr. 1002, fol.5, in zijn plaats werd als onderstuurman in Suriname aangesteld Jan Hansen Balm op 22-2-1764.

¹¹ Inv. nr. 999, Scheepsjournaal blz. 10.

37. Matroos Johannes Ram van Tweebrug, f 24
 38. Matroos Servaas Rudolfus, van Vlissingen, f 16, aan boord 4-8-1763 ¹²
 39. Matroos Martinus Broekaard, van Goes, f 16, aan boord op de rede van de Cormantijn 13-8-1763 ¹³
 40. Bomba¹⁴ Pieter Gakoe f 16. Op Cape La Hoe aan boord 5-7-1763¹⁵
 41. Matroos Dirk Willem Bippen/Bilpen, van Amsterdam, f 22, in Suriname aan boord 22-11-1763.¹⁶
 42. Onderstuurman Jan Hansen Balm, van Balm, f 36, in Suriname aan boord 22-2-1764.¹⁷

Achter de naam vermeld het maandloon in guldens.¹⁸ Uit het buitenland kwam 1/3 van de bemanning van 42 man.

Handtekeningen bemanning 30 september 1762¹⁹

¹² Monster Rolle inv. nr. 1002, fol. 22.
¹³ Monster Rolle inv. nr. 1002, fol. 23 op 4 augustus, scheepsjournaal inv. nr. 999 fol. 33 op 13 augustus.
¹⁴ Op veel slavenscheperen ging een zogenaamde Bomba mee. Dit was een Afrikaanse opzichter die ervoor diende te zorgen dat de slaafgemaakten rustig bleven. Hij moest opstanden zo vroeg mogelijk opmerken zodat die op tijd gesmoord konden worden. Wikipedia.org
¹⁵ Monster Rolle, inv. nr. 1002, fol. 23.
¹⁶ Idem, fol. 24.
¹⁷ Idem, fol. 24.
¹⁸ De maandlonen staan vermeld op de Monster Rolle inv. nr. 1002.
¹⁹ Geplaatst onder: Articulen ende Ordre, waar naar wij ondergeschreven Officieren ende matrozen ons verhuurt hebben met het schip genaamt Prins Willem de vijfde, MCC, Papieren en Documenten rakende 't Fregat Schip Prins Willem de vijfde 8 vojage, inv. nr. 960.2 afb. 72/73, blz. 67-68. (detail)

De artikelbrief is een reglement met voorschriften en (gedrags)regels en boetes bij overtreding daarvan. Hierin is ook de regeling rondom het "slavengeld" opgenomen: voor elke in de Caraïben verkochte Afrikaan keerde de MCC een premie uit. Het stuk is gedeeltelijk voorgedrukt met de artikelen en deels met de hand ingevuld voor de specifieke instructies voor deze reis.

Het voorlezen van de artikelbrief werd gedaan door de waterschout Lodewijk Koorn op 30 september 1762 waarna de bemanning zijn handtekening plaatste.

De aanvang van de artikelbrief begon met:

"Articulen ende Ordre, waar naar wy onderschreven Officieren ende Mattroosen ons verhuurt hebben met het Schip, genaamt Prins Wiilem de vijfde daar Capiteyn op is Adriaan Jacobze ende ons selven hebben te reguleren, om te varen van de Stede Middelburg na de kusten van Angola ende America of elders daar den Commandeerenden sal goed vinden."

Vervolgens wordt vermeld dat het schip op het Vlacke (de rede van Rammekens bij Vlissingen) gebracht moet worden zonder daarvoor iets te genieten en bij thuiskomst de lading in zoverre lossen totdat het bekwaam is om binnengebracht te worden.

Fort Rammekens bij Vlissingen

Officieren en matrozen mogen cargazoën meenemen zoals onderstaand wordt gespecificeerd het mag echter niet bestaan uit: (sterke)dranken, buskruit, geweren of contrabanden. De matrozen mogen slechts met hun tweeën een kist hebben. Vervolgens volgt in gedrukte vorm een reeks van bepalingen over gedrag en werkzaamheden. Werkweigering zal bestraft worden met een boete van 6 gulden, die ten goede kwam aan de "zeevarende armen". Twee maanden gage wordt hierbij vooruitbetaald oftewel "op de hand" ontvangen. Deze gage gaat eerst in na het passeren van de laatste ton in de monding van de Westerschelde en kan pas worden opgeëist na thuiskomst op het Vlacke. Vervolgens volgen bepalingen over uitbetaling nadat het schip verongelukt of buitgemaakt is, als men wegloopt of gewond raakt. Men moet genoeg nemen met het voorgeschotelde eten en drank zoals die door de kapitein en officieren goed geacht te zijn. Ook gemeenschappelijk dagelijks bidden wordt verplicht bij niet nakomen wederom een boete van 6 gulden. Deze boete wordt ook geheven bij dronkenschap, vechten binnen of buiten boord. Het staat de kapitein vrij iemand uit scheepsdienst te ontslaan en aan land te zetten, zonder dat hij de tot dan verdiende gage hoeft uit te keren.

Alle voorgaande bepalingen vallen onder de gebruiken of het zeerecht dat in Middelburg van toepassing is, inclusief de bijbehorende boeten en straffen.

Bepaald wordt dat niemand van de opvarende, kapitein, officieren of matrozen op de kust van Afrika mag handelen in slaven of andere koopmansgoederen. Bij overtreding vervallen de maandlonen en recognities.

De kapitein, stuurlieden en chirurgijn mogen geen cargazoengoederen voor hun eigen rekening meenemen en ruilen tegen slaven. Bij overtreding wordt een boete opgelegd van 1000 gulden per slaaf. Verder zullen alle maandlonen en premies worden geconfisqueerd. Zij zullen daarentegen na hun thuiskomst voor ieder slaaf die in de kolonie verkocht is een premie ontvangen:

De kapitein: 80 stuivers per slaaf

De opperstuurman: 24 stuivers per slaaf

De onderstuurman: 10 stuivers per slaaf

De derde waak: 6 stuivers per slaaf

De oppermeester: 24 stuivers per slaaf

De overige officieren en matrozen mogen niet meer cargazoën meenemen dan hen is toegestaan:

De oppertimmeman en bootsman 400 gulden, waaronder niet meer mogen zijn dan 3 kelders²⁰ of 6 halve ankers drank de (eigen) consumptiedrank daaronder begrepen.

De kok, bootsmansmaat, ondermeester, korporaal en kuiper 200 gulden, waaronder niet meer zal mogen zijn 2 kelders of 4 halve ankers drank de (eigen) consumptiedrank daaronder begrepen.

De matrozen en jongens 75 gulden waaronder niet meer mag zijn als 1 kelder of 2 halve ankers drank de (eigen) consumptiedrank daaronder begrepen.

Er mogen alleen goederen mee naar huis worden genomen, geen goud of zilver.

Een ieder moet desgevraagd bij retour onder ede verklaren geen verboden goederen te hebben meegenomen. Bij overtreding worden meegenomen cargazoensgoederen, verdiende maandlonen en premies in beslag genomen.

Na het hardop voorlezen ondertekenden alle opvarenden, meestal met hun naam of wanneer zij niet konden schrijven met een kruisje. 14 opvarenden aan boord van de Prins Willem de Vijfde konden niet schrijven waaronder de kok.

De bemanningsleden op de hoge officieren na mochten cargazoën meenemen, zij mochten hiermee niet handeldrijven in West-Afrika, Ruiling ervan tegen goederen uit de Caraïben zoals de producten van plantages, was blijkbaar wel geoorloofd.

Door de beperkte ruimte aan boord voor persoonlijke bezittingen of cargazoën mochten de officieren per persoon een scheepskist meenemen. Matrozen moesten met z'n tweeën een scheepskist delen.

Bij het overlijden van 3 bemanningsleden werden de persoonlijke bezittingen te gelde gemaakt, het geeft een inzicht wat er al zo in zat.²¹

Aanmonstering van scheepsvolk

(J.H. Koekoek (1778-1851), Zeeuws Archief KZGW, Zelandia Illustrata III inv. nr. 1010)

²⁰ Een kelder is een kist gelijk aan 1 anker van 35 à 39 liter, een anker van 35 liter is gelijk aan 45 flessen.

²¹ Zie de bijlagen bij inv. nr. 1002. Monster Rolle blz. 26,27 en 29.

Kapitein en opperstuurman: kooplieden:

De kapitein speelde een belangrijke rol bij het cargazoen (handelsvoorraad). Behalve kapitein, verantwoordelijk voor schip, lading en bemanning, was hij verantwoordelijk voor de handel. Hij had in opdracht van de directie het concept cargazoen opgesteld.

Samen met de opperstuurman inspecteerde de kapitein in de dagen voorafgaand aan het vertrek de handelsslading aan boord. Vervolgens tekenden zij beiden de cargazoenlijst, die daarna aan de reispapieren werd toegevoegd.

Tijdens de reis hielden de kapitein en opperstuurman elke dag gezamenlijk de handelstransacties bij. Welke goederen waren van boord gegaan? Welke goederen en tot slaaf gemaakte Afrikanen waren aan boord gebracht? En wáár aan boord werden de goederen opgeslagen?

Gewoonlijk hield de kapitein het logboek bij. In het logboek werden de koers, weersomstandigheden, reparaties aan boord en de handelsactiviteiten beknopt vermeld.

De opperstuurman was de eerste verantwoordelijke voor de navigatie. Bij afwezigheid van de schipper had de opperstuurman het bevel. De opperstuurman was ook verantwoordelijk voor de lading en het stuwen van de goederen in het ruim.

Bleef de opperstuurman in gebreke dan werd er beslag gelegd op zijn verdiende gage en premies.

Deze regeling was erop gericht dat als de kapitein overleed, de opperstuurman in staat zou zijn de handelstransacties tot in detail te kunnen verantwoorden

Onderstuurman en derde waak:

De onderstuurman was de tweede stuurman en de tweede verantwoordelijk voor de navigatie.

De derde waak was de derde stuurman en als derde verantwoordelijk voor de navigatie. Hij kon tevens bottelier zijn. De bottelier hield zich bezig met de distributie van voedsel en drank. Hij moest dagelijks proviand aan de kok leveren. De bottelier moest de kapitein op de hoogte houden van de voorraad.

De onderstuurlieden hielden toezicht op de zeilen.

De oppermeester (chirurgijn):

De oppermeester of chirurgijn was belast met de medische zorg aan boord. Hij werd bijgestaan door de ondermeester. De oppermeester heeft de sleutel van de medicamentenkist.²²

De eerste vijf waren de opperofficieren.

De onderofficieren waren de ondermeester, bootsman, bootsmansmaat/zeilmaker, opperkuiper, onderkuiper, oppertimmerman, ondertimmerman, kok en corporaal.

De onderofficieren:

De bootsman was een onderofficier. Hij hield toezicht op het staande en lopende want van het schip, met name op dat van de grote mast. Het want is het touwwerk van het schip. Staand want is vast touwwerk dat de masten ondersteunt. Lopend want is los touwwerk. De bootsman had de bootsmansmaat en alle matrozen onder zich

De oppertimmerman is de eerste verantwoordelijke timmerman. Hij had de zorg voor het onderhoud van het schip, de boten en de sloepen. Hij werd bijgestaan door de ondertimmerman. Zij moesten masten en ander rondhout kunnen vervaardigen.

De opperkuiper hield toezicht op het openen van de tonnen en vaten. Samen met de onderkuiper zette de opperkuiper aan de kust van West-Afrika de watervaten in elkaar- in het logboek vermeld als "*sloegen de schooven op*". Deze tonnen drinkwater waren als bouw pakketten aan boord gekomen.

De kok moest de gehele bemanning van voeding voorzien. Hij moest zowel voor de officieren als het scheepsvolk koken. Hij zorgde ook voor de bereiding van het eten voor de gevangenen Afrikanen. Voor de Afrikanen werd een aparte slavenkombuis gebouwd.

De korporaal of (wapensmid) moest zorgdragen voor de goede staat van de kleine schiet- en handwapens.

---

²² Voorafgaand aan de reis werd de medicijnkist gecontroleerd op de inhoud. Voor deze reis vond de inspectie van de kist van Willem Wante, de oppermeester, te Middelburg plaats op 2 oktober 1762 en werd in orde bevonden. Inv. nr. 1003.1 afb. 6.

Matrozen:

Tot de taken van de matroos, of bootsgezel, behoorden waak-en roergang, laden en lossen, reinigen, teren en kalfaten van het schip, af-en aanslaan van de zeilen. Matrozen zijn de helpers van de onder-officieren. De oploper, Zeeuws voor hooploper, was een matroos in lage rang, een ongeoefende matroos. Oplopers zijn de helpers van de matrozen. De laagste rang aan boord was die van jongen. Jongens zijn jonger dan 17 jaar en verrichten allerlei karweitjes aan boord.²³

De kapitein Adriaan Jacobze was vanaf de 2^e reis tot en met de 9^e reis (1751-1766) kapitein aan boord van het fregat Prins Willem de Vijfde dat slavenreizen uitvoerde.²⁴ Zijn laatste reis was met de eerste reis van het fregat Geertruyda en Christina, waarmee hij op 23 november 1767 vertrok. Bij de oversteek van Guinea naar Suriname is hij overleden, tussen 8 oktober 1768 en 8 december 1768. Zijn opvolger Willem Drijboer werd op 16 december 1768 benoemd tot kapitein.²⁵

Over hem is een biografie verschenen.²⁶

Op 15 november 1709 monstert een Adriaan Jacobs als matroos aan op 's Lands drimmelaar Zandijk van de Admiraliteit van Zeeland. Hij is gehuwd met Diena Biesman en zij hebben een gelijknamige zoon Adriaan Jacobze, burgemeester van Veere geboren rond 1758 en overleden te Veere 30 maart 1825, hij was gehuwd met Reinbrandina Erkenraad Boddart.

De opperstuurman Adriaan van der Steen is in de bewaard gebleven archieven slecht summier te vinden. Op 8 maart 1742 vertrekt hij, afkomstig uit Zierikzee, als jongmatroos op het schip Hoop van de VOC in Zeeland naar Batavia en keert in 1745 terug. Hij neemt op 10 november 1746 dienst als matroos bij de MCC op het fregat Jonge Willem, en keert op deze reis naar St. Eustatius, op 15 september 1747 in Middelburg terug, reeds op 27 oktober 1747 monstert hij aan bij de MCC op het fregat Prooijen voor zijn eerste slavenreis, Middelburg-Angola-Suriname-Middelburg, en keert op 9 augustus 1748 terug. Hij monstert vervolgens weer aan bij de VOC te Amsterdam op 18 oktober 1750, als bosschieter (kanonnier) voor een reis naar Batavia, en keert in 1752 terug. De functie van kanonnier werd tevens meestal aan de "derde waak" toebedeeld.

Tenslotte keert hij als Opperstuurman op 7 december 1762 terug bij de MCC aan boord van het fregat Prins Willem de Vijfde voor een slavenreis, Middelburg-Guinee-Suriname-Middelburg, maar deze reis eindigt voor hem op een speciale manier, waarvan onderstaan samengevat een verslag wordt gedaan.

De onderstuurman Adriaan Chatelain is geboren te Sint Annaland op 25 december 1740 als zoon van François Chatelain en Maria Heyboer. Hij begon zijn loopbaan op 19 april 1757 als oploper op het fregat Prins Willem de Vijfde en reeds kort daarna op 9 maart 1761 als derde waak op het zelfde fregat. Op de volgende reis klom hij op tot onderstuurman en na het afzetten van de opperstuurman van der Steen tot opperstuurman. Na de volgende reis als opperstuurman op het fregat Prins Willem de vijfde werd hij bevorderd tot kapitein op het fregat Haast U langzaam na twee reizen werd hij kapitein op het fregat Watergeus, alle fregatten in dienst van de MCC. Hij heeft heel wat geld verdient met zijn slavenreizen en koopt vanaf 1778 tot en met 1788 onroerend goed te Sint-Annaland voor de som van ruim 1835 pond, een tegenwoordige waarde van meer dan 110.000,00 euro (index 2016).²⁷

Op 28 februari 1788 wordt vermeld A. Chatelain secretaris-schepen en baljuw van de heerlijkheid Sint-Annaland, kort daarna moet hij overleden zijn want Matheus Chatelain weesmeester stelt voogden aan over de minderjarige kinderen van Adriaan Chatelain met naam Elisabeth Cornelia en Maria Anna verwekt bij Elisabeth Pick.²⁸

Cornelis de Seine uit Middelburg, derde waak. Hij werd op 12 augustus 1763 wederom aangesteld als derde waak en boddelier/botteler. Een Cornelis de Seijne monstert op 12 september 1768 als matroos (sic) aan bij de VOC Zeeland op het schip Oostkapelle voor een reis naar Batavia, In 1770 is zijn verbintenis teneinde. Mogelijk is hij gehuwd met Susanna Knokke, en hebben zij een dochter Martina geboren te Vlissingen rond 1767 en overleden te Vlissingen 3 juli 1852.

---

²³ Zeeuws Archief: Blog: d'Eenigheid, slavenhandel in beeld, paragraaf cargazoën. De VOC Site, opvarenden, functies en rangen aan boord.

²⁴ www.slavevoyages.org/voyages/ nrs. 10956-10963.

²⁵ MCC, Inv. nr. 405.1 blz. 120/122.

²⁶ Chris Raak, Adriaan Jacobze: slavenhandelaar in dienst van de Middelburgse Commercie Compagnie, 1750-1770: een biografische benadering van de Nederlandse slavenhandel.

²⁷ Zeeuws archief, Registers van transporten Sint-Annaland diverse nrs. RAZE 1769-1809.

²⁸ Zeeuws archief, weeskamer Sint Annaland 1781-1811 fol. 18vo en 19.

Willem Wante uit Middelburg was op de 5^e en 6^e reis van het fregat Prins Willem de Vijfde, onder kapitein Adriaan Jacobze, ondermeester en op de 7^e t/m de 9e reis oppermeester. (1757-1766) Vanaf 30 november 1766 t/m 27 juni 1770 was hij oppermeester op het fregat Haast U Langzaam van de MCC.

De ondermeester (assistent-chirurgijn) Jan Coopman, afkomstig van het eiland Tholen uit de plaats Scherpenisse, geboren 7 oktober 1742 is de zoon van Jan Jansz. Coopman, thesaurier en schepen te Scherpenisse en van Pieterella Anthonisdr. Braems. Hij is omstreeks 1 maart 1771 te Ouwerkerk, als jongeman van Scherpenisse getrouwd met Janna Maartense Faro en kreeg bij haar drie dochters en drie zonen hij hertrouwde te Ouwerkerk op 9 december 1787 met Maria van IJsseldijk en kreeg bij haar 2 zonen en twee dochters.²⁹ Te Ouwerkerk was hij bakker met een winkel. Zijn handtekeningen op de monsterrol van 30 juni 1762 en onder zijn testament 2 mei 1803 zijn voor het overgrote deel identiek, zodat we met dezelfde persoon te maken hebben. Waarom hij niet verder is gegaan als chirurgijn is niet te achterhalen.

De matroos Gerrit de Zeeuw afkomstig uit Tiel is 27 december 1762 aangesteld als bootsmansmaat vanaf 7 februari 1763 verhoging maandgeld.³⁰

Hij was medeondertekenaar op 12 augustus 1763 van de verslagen over de opperstuurman van der Steen en werd bij het verslag over van de kok Ringenerus op 28 september 1763 vermeld bij de officieren.

Op de volgende reis van het fregat Prins Willem de Vijfde was hij bootsman.

Met de opperstuurman Adriaan van der Steen was bij aankomst op de Westkust van Afrika letterlijk en figuurlijk "geen land te bezeilen", zoals blijkt uit het weergegeven onderstaand verslag.³¹

"Wij ondergeschreven officieren en matrozen vaarende met het Commissie Compagnie schip Prins Willem de Vijfde, verklaren ter requisitie van Capt. Adriaan Jacobze de opregte waarheyd te zijn, het welke wij ondergeteekende des noods zijnde den inhoud dezès met Eeden te komen bevestigen", aldus begint het relaas.

Zo is het gebeurd dat afzeilende langs de kust (van West- Afrika) de opperstuurman de eerste wacht had en dat toen de kapitein naar boven is gekomen hij de stuurman slapende heeft aangetroffen en de zeilen neer lagen en niet gebrast waren, de kapitein heeft de zeilen laten brassen en de stuurman wakker gemaakt en gevraagd waarom de zeilen niet gebrast waren en het lood niet uitgegoid was dat al gedurende 3 glazen. De stuurman gaf als antwoord dat hij niet geslapen had waarop de kapitein antwoordde dat als dat weer zou gebeuren hij een andere weg in zou moeten slaan waarop de stuurman zei: "dat kan u dan maar doen en zet mij maar aan de wal."

De stuurman is zich, terwijl de kapitein zich te Caap La Hoe aan de wal bevond, dronken gaan drinken en toen de kapitein terug aan boord kwam tegen de kapitein gezegd: "wij zijn vrolijk" en stond met de negerinnen te dansen. De kapitein antwoordde daarop dat die vrolijkheid zeer veel kwaad bloed zou zetten op het schip en dat dat niet meer voor zou moeten komen en dat het niet betaamde voor de "Tweede" stem van het schip.

Zoo ook vond de kapitein een vat van 18 pond (bus)kruit liggende onder de "Vrouw slavinnen" en terzelfder tijd was er een zware "travaad" (hevige windvlaag met stortregen) met donder en weerlicht waardoor een groot ongeluk had kunnen gebeuren.

Zo heeft de stuurman, overal varende langs de kust, op wacht zitten slapen, ja is zelfs als het regende dan onder een "persening"(dekzeil) gaan zitten slapen.

Bij D'Elmina aangekomen, toen de kapitein aan de wal was, heeft de stuurman zich wederom misdragen door zich dronken te drinken zodat hij niet op zijn benen kon staan. Bij terugkeer van de kapitein aan boord zei hij "wij zijn vrolijk en al de Vrouwslaven dansen voor ons", de kapitein hield zich stil maar ontbood hem de andere dag in de kajuit en gaf hem een reprimande, de stuurman erkende fout te zijn geweest en zei "zet mij maar aan de wal" waarop de kapitein antwoordde dat indien het weer zou gebeuren hij dat zeker zou doen.

Bij de doorsteek naar de Boven Kust heeft de kapitein hem verscheidene keren slapende aangetroffen. Toen de opperstuurman de "hondenwacht" had vroeg de kapitein hem s 'middags welke koers hij voer, hij kreeg ten antwoord WZW 3 mijlen, maar de kapitein de die nacht niet sliep heeft in de kajuit op het sturen gepast en in plaats van WZW een koers WNW aangehouden. Hij waarschuwde hem voor de

---

²⁹ Zie voor de genealogie Coopman/Koopman www.nicovandinter.nl, hij behoort tot mijn verwanten in de deelkwartierstaat Hoogerwerf op dezelfde website.

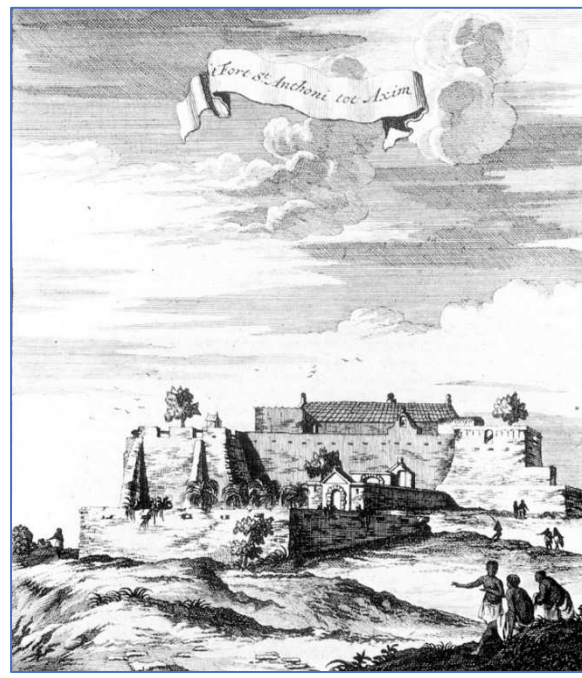
³⁰ Scheepsjournaal blad. 10, Monster Rolle inv. nr. 2001 fol.18.

³¹ Inv. nr. 960.2, blz. 104-107, afb. 109-112.

derde maal en dat als hij niet verbeterde hij hem uit zijn dienst zou zetten, waarop de stuurman wederom antwoorde "zet mij maar aan de wal".

D'Elmina bij de monding van rivier de Cormantijn

Axim

Te "Axim" aangekomen heeft de kapitein het achterschip op laten halen en opnieuw gestuurd waarbij geconstateerd werd dat er een oxhoofd jenever werd gemist. Hij vroeg de stuurman waar de twee oxhoofden jenever waren gebleven, de stuurman antwoordde zij liggen allebei bij elkaar, maar de kapitein kon er maar een vinden. De stuurman hield vol dat er maar een oxhoofd was, maar dit was een leugen, eerder rapporteerde de stuurman dat er twee waren geweest. Zo werden er ook drie vaten kruit in het tussendek gevonden onder een partij brandhout die zo nat waren als slik. Ook werd er gevonden een oxhoofd blaartabak waaruit de wormen liepen en 4 halve en 3 halve ankers meede leeg op het tussendek en ook 4 kelders en 6 stoopt ook leeg gemaakt om de andere op te vullen, ook het kruit onder gestuurd en drank er boven op, ook meede 3 kelders en 6 kan leeg. Dit alles werd de stuurman voorgehouden. De stuurman gaf aan dat hij niet alles kon zien. De kapitein vroeg wiens werk het dan was alles na te zien als opperstuurman en zichzelf dan toch als opperstuurman uit te geven. Weer antwoordde de stuurman ik verzoek u mij maar aan de wal te zetten. De kapitein zei gij weet goed dat ik maar een stuurman heb en daar steunt gij op en dwingt mij daarmee maar te zwijgen en mij tot een schelm te maken. Hij heeft de opperstuurman geordonneerd van het halfdek te gaan waarop de stuurman zich niet meer heeft laten zien en op de "back" is gaan zitten en s 'nachts in de kooi van de bootsmansmaat is gaan liggen slapen. Hij heeft zich tussen 1 juni en 7 juni niet meer laten zien maar toen op de 5 juni een stang was losgeraakt heeft hij geholpen, maar direct daarna is naar zijn hut gegaan en is zelfs niet meer om te eten of te drinken tevoorschijn gekomen.

De kapitein vertelde dat hem was opgedragen op 5 juli om de konstabelskamer op te ruimen maar tot op de laatste juli was er niets gedaan. Ook 3 maanden lang werd hem vele malen gevraagd notities te maken van de victualiën waar niets van terecht kwam. De stuurman beklagde zich dat hij meer werk op het schip moest doen dan hem toe kwam en dat hij niet bij het luik moest wezen als er luiken geopend werden en dat dat zijn werk niet was. Als er wat van gezegd werd, werd hij kwaad, hij was te lui om ergens naar om te zien.

Annemaboe

Op 7 augustus 1763 te Annemaboe aangekomen toen de kapitein aan dek kwam om de slaven na te zien heeft hij de negers op het dek aangetroffen die de handen uit de boeien konden halen. De kapitein vroeg de "bomba" of dat hij dat niet gezien had en waarom er niet gewaarschuwd was. De bomba gaf ten antwoord dat hij de opperstuurman gemeld had dat hun handen uit de boeien waren en dat enige handen waren opgezwollen. De stuurman daarnaar gevraagd waarom hij daarvan geen rapport had gemaakt dan wel het probleem verbeterd had gaf hij brutaal en vloekend ten antwoord "kan ik het helpen dat zij mager worden" waarop de kapitein zei "kerel je kijkt nergens naar om als ik verordonneer dat je er wat aan moet doen dan wordt het niet gedaan en dat al drie maanden lang, toen ik in begin mei naar

de controle op de victualiën vroeg was er op 7 augustus nog steeds geen verantwoording waarop de kapitein zelf de controle uitvoerde waarbij bleek dat de opperstuurman had gezegd bij het stuwen neukt (gooi) de watervaten maar weg het is toch geen schrijnwerk. Op 9 augustus vroeg hij weer zet mij maar aan de wal.

Ook heeft de opperstuurman vele malen met de vrouwslaven "geboeleerd" (ontucht gepleegd) niet met een maar zeker wel met twintig verschillende vrouwslaven geboeleerd en daarvoor geen vermaning van aangenomen maar zei "zet mij maar aan de wal of ik zal nog een ongeluk begaan" en is in zijn hut gaan zitten en nergens meer naar om gezien met het eten en s 'avonds en overdag en ook s' nachts niet tevoorschijn gekomen.

Dit alles heeft de kapitein genoodzaakt de stuurman op 11 augustus 1763 te Annemaboe van het schip af te zetten om verdere ongelukken te voorkomen.

"Het welk wij ondergeteekenden des noodswijze met eeden te zullen bevestigen"

Aldus gedaan en gepasseerd in den Scheepsraad op het schip Prins Willem de Vijfde ter Reede van Annemaboe, den 11 augustus 1763.³²

Was geteekend:

Adriaan Chatelain, Herman Hendrik Heydenrik, Willem Wante, Hendrig Golbaart, Gerard de Zeeuw, Laurens Christiansen.

Dit verslag over de misdragingen van de opperstuurman geeft ook een inkijkje op het leven aan boord, het omgaan met de tot slaaf gemaakte Afrikanen en het toezicht daarop. Bij het aan dek gaan bleven zij geboeid waarbij de Bomba "toezichthouder" op hen paste en bij problemen daarvan melding moest maken aan de opperstuurman. Ook het misbruiken van de Vrouwslaven blijkt uit dit verslag.

Het volgende verslag betreft de kok aan boord.³³

"Wij onderschreeven officieren varende met Commercie Compagnie schip prins Willem de vijfde verklaren ter requisitie van Capiteyn Adriaan Jacobze de opregte waarheyd te zijn het welk wij ondergeteekenden des noods zijnde met eeden kunnen bevestigen".

De kapitein heeft op 28 september 1763 aan de kok genaamd Hermanus Regenerus tien stukken vlees en zeven stukken spek verstrekt om voor de slaven te koken. Echter toen het gekookt was bleken er maar zeven stukken vlees en zes stukken spek te zijn. De kapitein heeft de kok bij zich geroepen en hem gevraagd waar zijn de 3 stukken vlees en een stuk spek gebleven waarop de kok antwoordde dat hij dat niet wist, de kapitein zei wie moet het dat weten en jij moet het uitzoeken.

De kok is daarop naar voren gegaan en heeft zich na ongeveer een half uur al zittende onder de back verhangen maar werd door de matroos Joghem Alebregt losgesneden en leek voor dood te zijn echter na een uur kwam hij weer bij zinnen en riep de duivel te hulp en er kwamen geen andere woorden dan van de duivel uit zijn mond. De kapitein heeft daarop besloten hem in de boeien te slaan om verdere ongelukken te voorkomen en de kok van het schip te laten zetten op een oorlogschip of aan de wal.

"Aldus gedaan en gepasseert in den scheepsraad van het schip Prins Willem de Vijfde.

Actum den 28 september 1763".

Was getekend: Adriaan Chatelein, Cornelis de Seyne, Herman Hendrik Heydenrik, Willem Wante en Gerrit de Zeeuw.

Scheepsjournaal woensdag 28 september 1763.

"Om 9 uren in de voormiddag kwam de bootsman jongen en waarschouden dat de kok beezig was om zig onder de bak opte hangen gingen het selve sien en bevonden hem ahangende dog saagen nog min of meer leeven in hem. Sneedden hem ten eerste af en kort daarna wat bij sig selven koomende setten hem op het half deck in de boeyen".

Scheepsjournaal zaterdag 22 oktober 1763.

"Op de middag quam de capteyn met de visitateur aan boord om de slaven te visiteren, ligten opstont ons aanleg en lieten het met vloed na binnen drijven, salveerden het oorlogschip St. Maartensdijk met 7 stuks canonschooten en wierden waarder bedankt setten ons kok aldaar aan boord die sig opgehangen hadde salveerden het fortres met 7 stuks canonschooten en wierden bedankt. Namiddag om 5 uren quamen ten anker voor Paramaribo".

---

³² Zie ook Scheepsjournaal, inv. nr. 999, 11 augustus 1763, blz. 32.

³³ Inv. nr. 960.2, afb. 117, blz. 112. Scheepsjournaal, inv. nr. 999, 28 september 1763 en 22 oktober 1763, resp. blz. 39 en 43.

Van de drie overleden bemanningsleden zijn bij de verkoop van hun persoonlijke bezittingen de volgende verantwoordingen bewaard gebleven.

Dese onderstaande goederen voor de mast verkogt van den overleden oppertimmerman Henderick Gaalbeek den 30 Augustus 1763:

2 boddelsten (flessen van het Engels bottle) f 5 Willem Wagenaar		f 5.10	
22 boddels lamoensap			
Een partij rommelinge	f 5		
3 broeken	f 7.-.10		
3 hemden	<u>f 7.-.10</u>		
Hendrik de Vries	f 20	f 20.-	
8 pond tabak	f 6.-10		
Een partij oud goed	f 6.		
2 broeken en baaye	<u>f 7.-10</u>		
Martinus Broekaard	f 20.	f 20.-	
Het kooygoed voor Pieter Gakoe		f 9.10.-	
1 baaye	f 4.-		
1 broek	f 4.-		
1 rol tabak	<u>f 8.-.10</u>		
Jan Booye	f 16.-10	f 16.10	
1 rok Jan Schram		f 10.-	
1 rack	f 7.-		
3 paar kousen	f 8.-		
3 hemden	<u>f 10.-10</u>		
Jan Bley	f 25.-10		
		f 25.10.-	
		<u>f 109.-.-</u>	
	Somma	£ 18.3.4	

Eventaris van den overleden Joannes van Hennen zijn goederen het welke op den 11 februari 1763 voor de mast verkogt is aan diverse personen soo als volgd.

1 kelder genever, Melis Koot		f 6	
1 rack en broek, Jan Booy		f 1	
1 rack en broek, Jan Booy		f 6.10	
1 partij oude plunie			
2 bussen tee			
1 baaye 3 paar kousen, Jogom Alebregt		f 16	
Kooygoed, Joanne Ram		f 8.10	
1 partey oude rommelinge, Jan Booy		f 8.	
Kousen schoenen, Jan Blij		f 9.	
Een partij rommelinge			
1 jas, Henderik de Vries		f 11.	
3 hoeden			
1 kist, Jan Booy		f 16.	
Wat timmermans gereedschap, Willem Wagenaar		<u>f 2.10</u>	
	Somma van	<u>f 84.10</u>	
		£ 14.1.8	

nog een paar silvere gespen on verkogt in mijn bewaringe gebleven

Eventaris van verkogte goederen voor de mast van den overleden Abraham Fictor 25 februari 1763. Abraham Fictor was op 16 februari bij werkzaamheden op de boegspriet bij het binnenhalen van het anker in het water gevallen en verdronken.³⁴

1 baaye		
1 broek 1 hemd 1 partij backen		
1 naaidoos		
Kooy goed, Henderick de Vries		f 24.
2 broeken		
1 rock		
1 hemd		
1 broek 1 linne rok, Jan Adam		f 15.
1 paar keerse		
1 paar kousen		
1 hemd rock		
1 party rommeling, Jan Booy		f 15.
1 party rommeling, Jan Dokus		f 3.10
1 boddel tee		
1 partij pijpen, Magatel vanden Broeke		f 5.10
1 trommel, Jan Adriaan Geus		f 2.
1 al anker genever, Jan Bleij		f 16.10
	Somma van	f 81.10
Johannes Ram		
1 thee ketel		
1 fles thee		
1 doos		f 13.10
		f 95.-
		£ 15.16.8

De opbrengsten van de verkopen gingen naar de erven volgens de uitbetalingen op de monsterrol.

Scheepsvolk met kisten (detail)

³⁴Inv. nr. 999, Scheepsjournaal, blz. 17.

Het fregat Prins Willem de Vijfde:

Hoe het fregat er precies heeft uit gezien is niet bekend doch zal vergeleken kunnen worden met het fregat D 'Keulse Galy eveneens in dienst van de MCC. Het fregat Prins Willem de Vijfde had een tonnage van 158, gestandaardiseerd 316 ton. Uitgerust met 12 "Eysere", 4 pond en 6 ½ pond, en 4 "Draaystukjes". Bemand met 37 "coppen".³⁵ Het fregat werd gebouwd in 1749 en koste incl. eerste inrichting £ 5.835.-. - en werd op 7 mei 1773 verkocht op St. Eustatius voor £ 2.734.9.4.³⁶

De lengte bedroeg 86 voet 4 duim = 26,88 m, breed op de waterlijn 26 voet 6 duim=8,26 m, dek hoog 5 voet 3 ½ duim=1,65 m, hol in het ruim 11 voet 3 duim=3,51 m³⁷, groot ca. 71 lasten.³⁸

Scheepskanon op rolpaard, 1734³⁹

Draaibas

D'Keulse Galy⁴⁰

³⁵ Aanvang scheepsjournaal inv. nr. 999.

³⁶ Inv. nr. 958 afb. 3-4, blz. 1-3 en afb. 162, blz. 317-318.

³⁷ Allen de Amsterdamse voetmaat, ,1 voet=11 duim, 1 voet = 0,283 m.

³⁸ Inv. nr. 148 afb. 2.

³⁹ Maritiem Museum Rotterdam inv. nr. 05647. Inv. nr. 960.2. Constabels Goed, afb.91, blz. 86

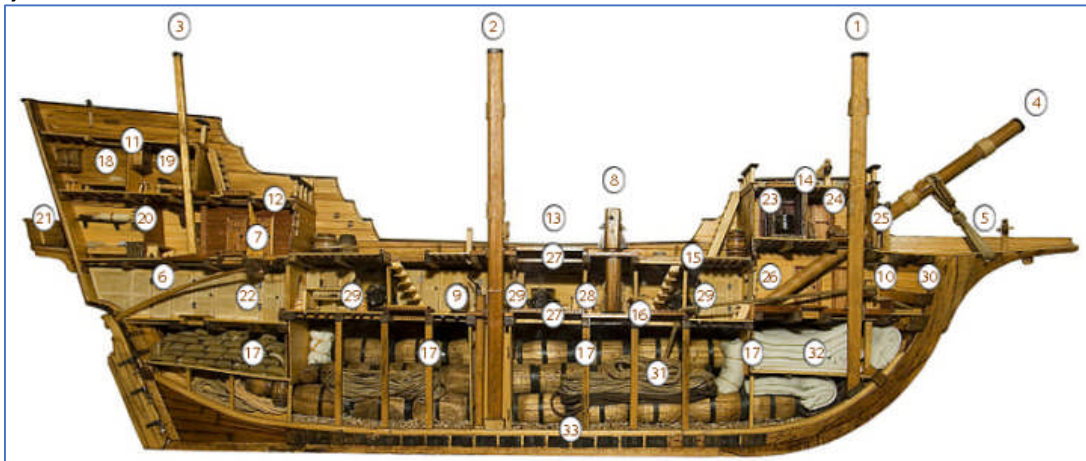
⁴⁰ De Ceulse Galy werd op 4 februari 1730 buitgemaakt door de Spanjaarden.

Naast de werf bij het Balkengat te Middelburg van de VOC lagen de werven van de WIC en MCC.

Het Balkengat te Middelburg⁴¹

Een dwarsdoorsnede van het fregat Prins Willem de vijfde is niet bekend. Uit een half-model van een vroege 17^e eeuwse Engelse koopvaarder van 4 ton is enigszins op te maken hoe de indeling geweest kan zijn.

1. Fokkemast, 2. Grote mast, 3. Bezaansmast, 4. Boegspriet, 5. Galjoen, 6. Helmstok, 7. Stuurstand met kolderstok, 8. Grote spil, 9. Pomp, 10. Beting, 11. Campagne, 12. Halfdek, 13. Kuil, 14. Bakdek, 15. Verdek, 16. Overloop, 17. Ruim, 18. Verblijf gezagvoerder, 19. Vóórhut voor de wacht, 20. Verblijf officieren, 21. Galerij en wc-officieren, 22. Hutten officieren, 23. Kombuis, 24. Verblijf scheepsvolk, 25. WC volk, 26. Voorraden, 27. Luikhoofd en dekluij, 28. Slaapplaats volk, 29. Kanonnen, 30. Kluisgat, 31. Ankertros, 32. Bergruimte zeilen, 33. Ballast.⁴²

⁴¹ Tekening Jan Arends 1778, Zeelandia Illustrata II, inv. nr. 460, Kon. Zeeuws Genootschap der Wetenschappen.

⁴² Menno Kater, Europese zeemachten en hun schepen in het tijdperk van het zeil. www.mennokater.wordpress.com.

Als het fregat vertrok met bestemming West-Afrika was het geladen met cargazoen-handelsgoederen, waarmee slaven, ivoor en goud gekocht konden worden. Dus nog niet geschikt voor het vervoer van slaven. De slavenverblijven op het tussendek werden later gebouwd evenals het kombuis voor de slaven. De materialen werden meegevoerd en zijn terug te vinden in de scheepsinventaris tussen de konstabels-, boddeliers-, zeilmakers-, koksgoederen- en timmermansgoederen.

Bij de Konstabels goederen: 1 slavenketting, 2 halskettingen, 170 voetboeien, 50 handboeien, 12 halsboeien, 300 spieën voor de boeien. De kettingen en boeien zijn eerder gebruikt, de spieën zijn nieuw.

Bij de Boddeliers goederen: 4 tinnen pinten voor de slaven. Een Middelburgse pint is 0,46 liter.

Bij het zeilmakers goed: 1 waterslang voor slaaf, 1 oude tent, 4 lijzeilen voor slaafdoek, deze zijn eerder gebruikt. De zeildoeken konden over het dek worden gespannen, ter bescherming tegen zon en regen. Onder de Koks goederen: 1 koperen slavenketel en 1 dito slavenlepel, 2 slavenlampen of Lantarens, 1 dito Kettingen voor boeien, deze zijn eerder gebruikt, 1100 stenen voor de slavenkombuis, 8 zakken kalk en zand, 2 ijzeren platen, ijzers voor de slavenkombuis, de platen en ijzers zijn eerder gebruikt.⁴³

Het voedsel voor de gevangenen Afrikanen werd bereid in een aparte kombuis. Deze "slavenkombuis" werd gedurende de reis gemetseld.

Ook werden medicamenten voor de slaven en anderen aangeschaft voor f 16.13. 4.⁴⁴

Naast deze goederen werden levensmiddelen of "victualie" aan boord meegenomen voor de slaven.

4 amen vlees en speck wedergebleven voor de slaven, uit het magazijn.⁴⁵ 200 zakken gort voor de slaven, 280 zakken Ryselaar bonen voor de slaven.⁴⁶ Bij facturen voor de cargazoensgoederen wordt nog vermeld. 264 zakken bonen onder slaven verbruikt incl. drogen f 979.14, 200 zakken gort onder de slaven verbruikt f 1.100,00.⁴⁷ Onder Costum wordt verantwoord: 2 Roode Bajetapas voor "verdarsing?", (kleding?) voor de slaven.

Bajutapeau

Onder de slaven werd ook verbruikt: 18 gros korte pijpen, 308 pond bladertabak, 310 pond bladertabak in onkosten totaal f 134.2.⁴⁸ De voorraden werden in Afrika aangevuld.

Naarmate er meer slaven gekocht werden moesten de ligplaatsen op het tussendek worden uitgebreid met een extra "verdieping". Voor deze "beddingen" werden op maat gezaagde planken meegenomen. In totaal werden aan planken meegenomen 126 voet of ca. 392 meter, "2 blaade duyms Waage Schot" etc.⁴⁹

Halverwege het schip werd een houten schot met daarin een deur aangebracht. Dit was een soort verschansing vlak na de grote mast die de Afrikanen op het kuildek de toegang tot het achterdek onmogelijk moest maken. Het schot diende dus ter bescherming van de bemanning en de deur werd standaard bewaakt door een bemanningslid bewapend met een houwer, een kort plat zwaard. Het aanbrengen werd niet in het scheepsjournaal vermeld, het materiaal was zoals bovenstaand vermeld meegenomen. De houten tent bevond zich, volgens de Zeeuwse scheepsarts D.H. Gallandat⁵⁰, boven de schans. Boven in de tent was een luik voor verse lucht. Op deze reis werd een gebruikte tent aangebracht aangevuld met gebruikte lijzeilen.

Het slavenhuisje werd op het achterdek van het schip gebouwd: dit was het secreet voor de vrouwen-slaven. Het andere slavenhuisje, voor de mannen, werd opzij van het kuildek geplaatst, waar de mannen overdag verbleven.

⁴³ Inv. nr. 960.2 afb. 85-96, blz. 80-91.

⁴⁴ Inv. nr. 960.2 afb. 107, blz. 102.

⁴⁵ Inv. nr. 1003.1, afb./blz.28.

⁴⁶ Inv. nr. 1003.1 afb./blz. 156.

⁴⁷ Inv. nr. 1000, blz. 20.

⁴⁸ Inv. nr. 1000, blz. 32.

⁴⁹ Inv. nr. 960.2 afb.99, blz. 94

⁵⁰ Noodige onderrichtingen voor de slaafhandelaren, door D.H. Gallandat, te Middelburg by Pieter Gilissen 1769, blz.7.

Er werd een kombuis voor de slaven gebouwd, en wel in de bak, in de voorplecht van het schip. Hiervoor werd een stuk uit het bakdek gezaagd. De kombuis werd gebouwd van de in de scheepsinventaris genoemde 1000 stenen, 8 zakken kalk en zand en 2 gebruikte ijzeren platen.

Tijdens de reis sliepen de slaven tussendeks: de mannen op het tussendek onder het kuildek en de vrouwen op het tussendek in het achterschip. Zodra het aantal gevangenen opliep, werd een extra verdieping voor meer ligplaatsen in het tussendek aangebracht. Eerst aan de ene kant van het schip, daarna aan de andere. Voor deze "beddingen" werden op maat gezaagde planken meegenomen.⁵¹

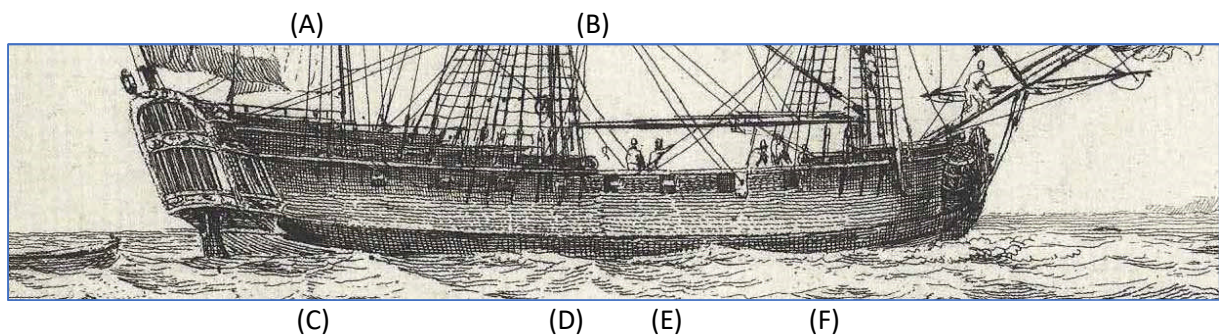
Volgens Gallandat was een slavenschip *altoos* in twee legerplaatsen verdeeld: ⁵²

Het tusschendecks, geschikt tot de legginge der mans-slaven, is een plaats welke de breedte en lengte van 24.3 en de diepte van 5 voeten heeft [dus ruim 7 bij 7 meter en 1,5 meter diep]. In deze vierkante ruimte, worden beddingen van greine planken gemaakt, om ook tot slaapplaatsen te dienen, zonder de welke het volstrekt onmogelyk zoude zyn, in zoo een naauw vertrek 200 slaven te bergen. Deze slaven krygen lucht, van voren door het voorluik, en van achteren door het groot luik, welke beide luiken 's nachts altoos met roosters overdekt zyn.

De schans, geschikt tot de legginge der vrouwen, is een plaats welke gemeenelyk de lengte en breedte van 18 en de diepte van 7 voeten heeft [5,4 x 5,4 x 2,1 meter]. Door behulp van beddingen wordt deze ruimte bekwaam om 150 vrouwen en kinderen te bergen, dewelke lucht ontfangen, eensdeels door 4 luchtpoortjes (die doorgaans zoo klein zyn dat er weinig lucht door komt, en daar en boven is men genoodzaakt dezelve te sluiten wanneer het maar eene tamelyke koelte waait); en anderendeels door het achterluik, waar over 's nachts altoos een rooster legt. De lucht wordt grootelyks belet door een vaste houtte tent, welke boven de schans gemaakt wordt, schoon er ook in 't midden van deze tent een luik is, 't welk recht boven dat van de schans legt.

Na de aankoop van de 40e vrouwslaaf op "ZONDAG" 27 februari 1763 wordt in het journaal melding gemaakt van: "maakten beddings tussen decks, haalden het achterschip op om de touwen in het ruym te schieten en schoten dezelve in het ruym. Op 28 februari 1763: bragten de victaalie vaten in het "cabelgat" om ruymte te maken in het "vrouwegat". Op 1 maart 1763: "zetten beddings in het "vrouwegat".⁵³ In het verslag over de opperstuurman staat beschreven dat de kapitein een vat van 18 pond buskruit heeft aangetroffen onder "Vrouw slavinnen", dit vat bevond zich op het achterschip.

Indeling fregat ⁵⁴

- A. Locatie voor tent.
- B. Schot.
- C. Schans, beddingen voor vrouwlaven en kinderen, 5,4 x 5,4 x 2,1 meter.
- D. Grote mast.
- E. Kuildek, tussendek met beddingen van manslaven 7 x 7 x 1,5 meter.
- F. Kombuis slaven.

Bij het plaatsen van meer beddingen bij de mannen, de vrouwen en kinderen, bleef er op dit fregat een tussenruimte over van ca. 80 cm. (zie afbeelding)

⁵¹ Zie ook de beschrijving bij de snauw d'Eenigheid. In het journaal worden nauwelijks meldingen gemaakt over het maken van beddingen, kombuis etc.

⁵² Gallandat blz. 7.

⁵³ Inv. nr. 999, blz. 17-18.

⁵⁴ Detail Fregatschip, gravure van Gerrit Groenewegen, 1789, Rijksmuseum, Amsterdam, RP-P-OB-55.953

Het fregat Prins Willem de Vijfde was uitgerust met twee vaartuigen, een boot en een sloep. De boot had een mast met twee zeilen en had zelfs een kookketel. Een deel van de bemanning kon met de boot zelfstandig meerdere dagen uit handelen gaan. Soms werd dus gelijktijdig vanaf beide handelgedreven. In de Inventaris wordt onder bootsman Goederen vermeld "Boots tuyg-age".⁵⁵ Bij het Zeilmakers Goed staat vermeld: "Bootszeyl Focke en Kluyver".⁵⁶ "Een Ysere pot voor de Boot, is Keetel" wordt vermeld bij het Koks Goed.⁵⁷

De reis:

De voorbereiding (3 augustus 1762-10 november 1762):

Op 3 augustus 1763 werd begonnen met het repareren van het fregat en de sloep, zo werd de grote mast vervangen voor f 210. De totale kosten bedroegen f 1.361.11.9, excl. daggeld £138.8.5 totaal £ 370.10.0, ca. f 2.221,00.⁵⁸

Besloten werd om op 24 augustus 1762 's morgens om 12 uur aan te besteden de nodige dranken en victualiën en daartoe een advertentie te plaatsen.⁵⁹ Het betreft: dranken, gort, scheepsbrood, stokvis en meikazen. De cargazoensgoederen werden aangeschaft op 14 augustus 1762.⁶⁰

Door de Heeren Bewindhebbers van de Westindische Compagnie is het fregat Prins Wiilem de Vijfde gemeten.⁶¹ De meting vindt plaats in verband met de te betalen recognitie voor de slavenhandel.

In de vergadering van 21 september 1762 werd besloten het fregat en de koopmansgoederen te verzekeren, het schip op het casco voor £ 1500.-.-, de goederen voor £ 3000.-.-. te pactueren ter somma van £ 1500.-.-. de slaven "per cop" voor f 275,00.⁶²

"Geffectueerde Assurantie zoo hier als te Amsterdam op het schip Prins Willem de Vijfde, gecommandeert werdende door Capteijn Adriaan Jacobse naar de kust van Africa ter inhandeling van Armazoon Slaven, om over te brengen in een der vrije colonien onder 't gebied van den Staat;

Op het casco uyt en thuis tot Middelburg á 9 % £ 1500.-.-.

Op Goederen tot Middelburg vrij in America á 6% £ 1900.-.-.

Op goederen tot Amsterdam vrij in America á 6% £ 1100.-.-.⁶³

Op 5 oktober 1762 werd op het casco £ 1500.-.-. á 9 % van het fregat de verzekeringspolis op deze reis afgesloten en betaald aan de makelaars Daniel van den Berge, Paulus Vink, Jan Bauman, en Roeland Pagter voor de prijs van £ 137.10.2.⁶⁴ De cargazoensgoederen werden verzekerd voor £ 6.000.-.-. de premie bedroeg á 6% £ 369.5.-.⁶⁵

Alvorens te kunnen vertrekken werd een nieuwe bemanning benoemd en aangemonsterd.

In de vergadering van de directeuren van de MCC op 15 juni 1762 werd op recomandatatie van kapitein Adriaan Jacobze aangesteld als officieren: Adriaan Savelijn van St. Annaland als onderstuurman, Willem Wante van Middelburg als Oppermeester en Benjamin de Nijs van Zaltbommel als Ondermeester.⁶⁶

Op 30 juni 1762 werd aangesteld Cornelis de Seijne van Vlissingen als Derdewaak.⁶⁷ In de vergadering van 31 augustus 1762 werd als opperstuurman aangesteld Adriaan van der Steen van Zierikzee.⁶⁸ Op 14 september 1762 werd als ondermeester of chirurgijn aangesteld Jan Koopman van Scherpenisse.⁶⁹

In de vergadering van 28 september 1762 is het volgende besloten:

---

⁵⁵ Inv. nr. 960.2, afb. 90/blz.85.

⁵⁶ Idem, afb. 94/blz. 89.

⁵⁷ Idem, afb. 95/blz. 90.

⁵⁸ Inv, nr. 1003.1, afb./blz. 8-10

⁵⁹ MCC, Algemeen bestuur, Vergaderingen (1769-1773). Inv. nr. 22 afb. 34/ blz. 63. afb. 35/ blz. 65. Zie ook inv. nr. 1003.1, afb. 2-5.

⁶⁰ Inv. nr. 1000.2 afb. 2 etc., zie ook 1003.3 afb. 22-23 voor overzicht.

⁶¹ Inv. nr. 22 afb. 36/ blz. 67.

⁶² Inv. nr. 22 afb. 36/ blz. 67.

⁶³ Inv. nr. 22 afb. 37/ blz. 69.

⁶⁴ Inv. nr. 1003.1, afb./blz. 155.

⁶⁵ Inv. nr. 960.2 afb. 107, blz. 102

⁶⁶ Inv. nr. 21 afb. 30/ blz. 55.

⁶⁷ Inv. nr. 21 afb. 33/ blz. 62.

⁶⁸ Inv. nr. 21 afb. 35/ blz. 65.

⁶⁹ Inv. nr. 21 afb. 36/ blz. 67. Hij zal in de plaats van Benjamin de Nijs zijn aangesteld, die niet op de monsterrol voorkomt.

“Het Schip Prins willem de vijfde, Gecommandeert werdende door Captein Adriaan Jacobse; zoo van Wege de Equipage als koopmansgoederen genoegzaam in gereedheid zijnde, is door de Heeren van de Equipage voortgebracht, de monstering van matroosen tot het zelve schip op welk de Heeren van de Equipage werden versogt en g'authoruseert, met de monstering op Donderdag den 30 deser een begin te maken ten dien Eijnde, zal hier en te Vlissingen met trommelslag werden bekend gemaakt. En voorts bij goede gelegenheid 't zelve schip naar stroom te laten brengen”.⁷⁰ Het werven van de matrozen liep niet naar wens slechts twee matrozen konden worden aangemonsterd. Daartoe werd in de vergadering van 19 oktober 1762 mededeling gedaan dat opdracht gegeven was aan Jan Moers om te Rotterdam en Amsterdam matrozen aan te werven. De verwerving van matrozen was gelukt want medegedeeld werd dat het schip op 17 oktober op de rede van Rammekens was gebracht.⁷¹ De vaarweg uit Middelburg was slechts zeven kilometer door het Kanaal van Welsing naar de ingang van het Sloe bij fort Rammekens. Deze rede heette het Vlakke. Langs het kanaal liep bovendien een jaagpad waarlangs paarden de schepen konden trekken.⁷² (zie afbeelding Middelburg)

De victualiën en cargoengoederen waren ingekocht en werden ingeladen.⁷³ Hierbij werden ook sjouwersdaglonen uitbetaald via de bootsman over de periode 15 augustus 24 oktober 1762 voor een bedrag van £ 168.-.3.⁷⁴ De werkzaamheden vonden plaats in de haven van Middelburg, bij fort Rammekens en op de rede van Rammekens. Sleepplonen van het jacht naar het schip werden in rekening gebracht.⁷⁵ Wagens en sleeën voor het vervoer van de goederen werden uitbetaald.⁷⁶ De loodsen kregen voor hun dienst hun vergoedingen.⁷⁷ Na het voldoen van stad Haven of klein lastgeld mocht het fregat passeren.⁷⁸ Voor het schut inzetten ontving de kraanmeester £ 1.4.-.⁷⁹

Op 19 oktober 1762 werd goedgekeurd het fregat Prins Willem de Vijfde te laten vertrekken naar de kust van Africa en zijn ingehandelde slaven te voeren naar Suriname en verder zoals in zijn particuliere instructie is vermeld.⁸⁰

Gravure K.F. Bendorp 1779⁸¹

⁷⁰ Inv. nr. 21 afb. 37/ blz. 69.

⁷¹ Idem.

⁷² Ruud Paesie, Geschiedenis van de MCC, Walburg Pers, 2014, blz. 16.

⁷³ Zie voor de aankoopnota's en kwitanties inv. nr. 1003.1

⁷⁴ Inv. nr. 1003.1 afb.11/blz. 12.

⁷⁵ Idem afb. 135-136.

⁷⁶ Idem afb. 145-146.

⁷⁷ Idem afb. 137-138.

⁷⁸ Idem afb. 132.

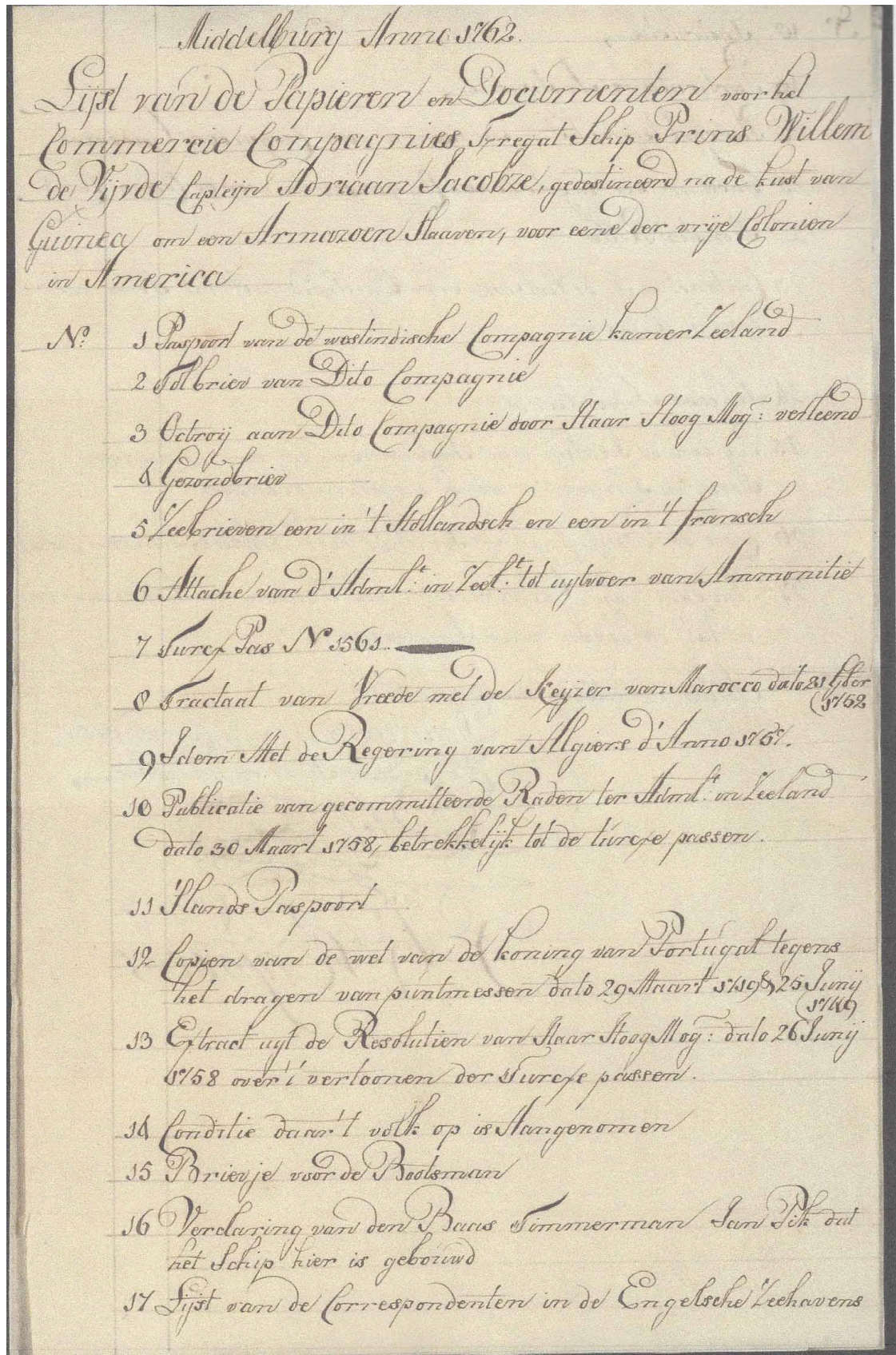
⁷⁹ Idem afb. 134.

⁸⁰ Inv. nr. 22 afb. 38/ blz. 73. Inv. nr. 960.2 afb. 81-84.

⁸¹ Zeeuws Archief Ze. III. II-0919.

Op 10 november 1762 kreeg kapitein Adriaan Jacobse de volgende papieren overhandigd.⁸²

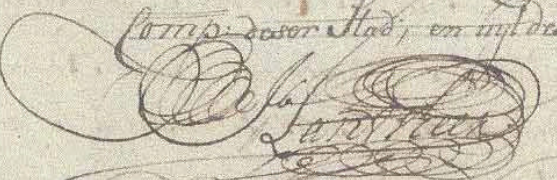

⁸² Inv. nr. 960.2 afb. 2 en 3

- N° 10 Instructie,
- 19 Particuliere Instructie,
- 20 Placcaat tegens het mede nemen van Lagersaam Goederen
- 21 Instructie der ingeladene Lagersaamers voor de Com^{missie}: Comp^{te}:
- 22 Monitor Rolle
- 23 Contract met de booten voor Engeland met het Sein voor
deselve te doen
- 24 Scheeps Inventaris
- 25 Pas van de Societeit van Surinamers, om een wtmezoore
Slaven in Surinamers wyl te mogen inbrengen
- 26 Copie der Borgtocht aan de Societeit door Dobbela & Schorer gesele
- 27 Placcaat van Gouverneur en Raad van Surinamers
op het verlaeden van Suikereren.

Actum Middelhuis den 10 Junij 1762

Directiebrev van de Commencie
Com^{missie}: daver Stad, en wyl deselve

J. H. W. van der Meulen

In het "Journaal of Dag Register" (logboek) werd door de kapitein Adriaan Jacobze minutieus per dag bijgehouden: de weersomstandigheden, de te varen koers en de wetenswaardigheden van de dag. Naast allerlei gebeurtenissen op de reis werd tevens bijgehouden waar en hoeveel tot slaaf gemaakte Afrikanen werden gekocht en later verkocht.⁸³

De uitreis naar de West-Kust van Guinee (10 november 1762- 14 januari 1763):

De eerste dagvermelding in het journaal is van woensdag 10 november 1762. De kapitein noteert: "S morgens en in de voormiddag de wind ZW, WZW. frisse co:(coelte) goed weer. Op de middag kwaamen de Heeren Directeuren aan boord, om ons af te depecheeren salveerden deselve met 11 stuks canon schooten, om half 3 uren gingen dezelve wederom van boord. Namiddag Sav(onds) en 's nagts de wind WZW, ZW, WNW stijve koelte somtijds reegen."

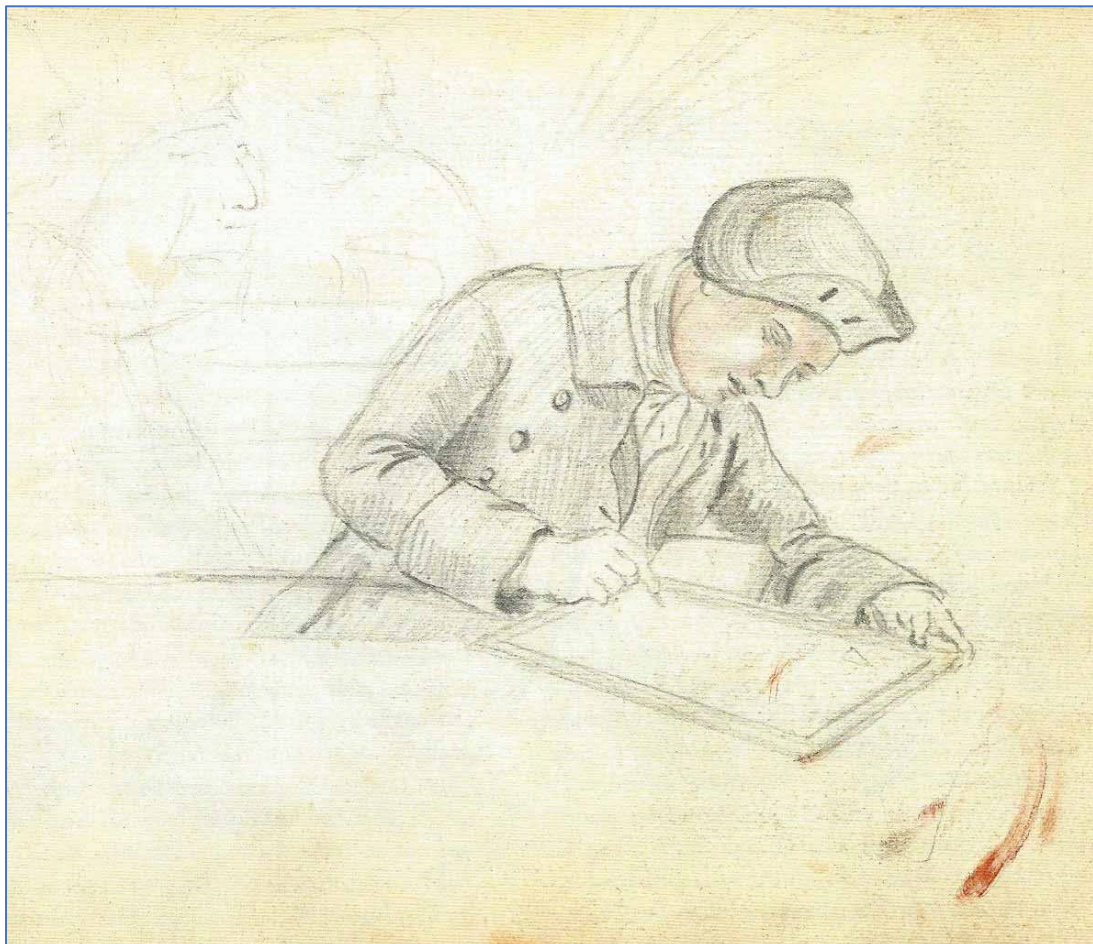
De dag erop ging de wind toenemen met uitschieters uit het O. tot NNW met vliegende stormbuien, om 12 uur ging de wind afnemen. Doch hevige buien met regen.

Op zaterdag 13 november kwam de loods aan boord en maakten ons klaar om te vertrekken, later op de dag een zware storm.

Het bleef dagenlang slecht weer en op 17 november ging de loods weer van boord en ontstond er een zware mist. De dag daarna de loods aan boord maar er ook weer vanaf.

Het bleef ongunstig weer om te vertrekken en het schip moest op de rede verscheidene keren het anker lichten en zich verplaatsen wegens binnenkomende schepen.

Uiteindelijk was het zover, op 7 december werd het anker gelicht en schreef de kapitein: "we gingen onder zeil om half 9, passeerden Vlissingen in de namiddag en schoten 5 stuks schoten, in de namiddag om 4 uur passeerden we de laatste ton en ging de loods van boord.

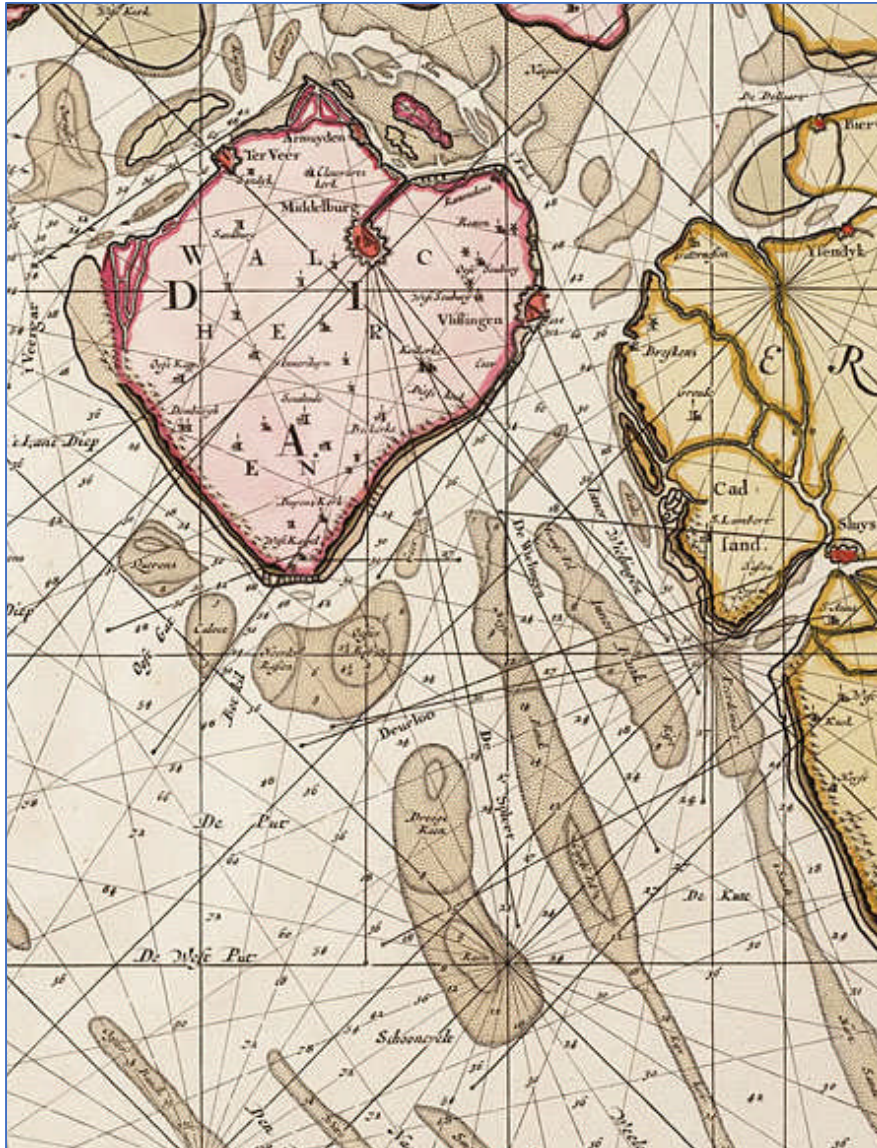
Een scheepsofficier schrijft zijn logboek⁸⁴

⁸³ Inv. nr. 999. De tekst wordt gedeeltelijk letterlijk dan wel aangepast opgenomen.

⁸⁴ Tekening van Jan Brandes, 1775. Rijksmuseum Amsterdam, NG-1985-7-1-149.

De reis is begonnen. Om te kunnen navigeren beschikte het schip over een "Peyl Compas" een "Ronde Compas" en een "Hang Compas".⁸⁵ Daarnaast was er een kist voor kaarten aanwezig⁸⁶, die wel gevuld zal zijn met de nodige "Paskaarten".

De reis vanaf het fort Rammekens werd begeleid door een loods om over de aanwezige zandbanken veilig open water te bereiken.

Detail Paskaart van de kusten van Zeeland⁸⁷

Op 8 december werd om half vijf in de avond Doeveren=Dover en daarna Calée =Calais gepeild en met de 8 glazen⁸⁸ het vuur van Singels (kaap Dungeness, vuurtoren Shingles in Kent). Zeilend langs de Engelse kust werd een Amsterdams schip gepaaid waarvan de kapitein Haas genaamd was. De dag er na, 12 december, schreef de kapitein: "Op de graadige wassende paskaart op de NB 48 gr. 44 min, lengte 8 gr. 50 min, NB 48 gr. 24 min. van waar ons bestek in de Naam Des Heeren zijn aanvang neemt; kwaamen bij 9 Engelse oorlogsschepen en wierden gepreyd".

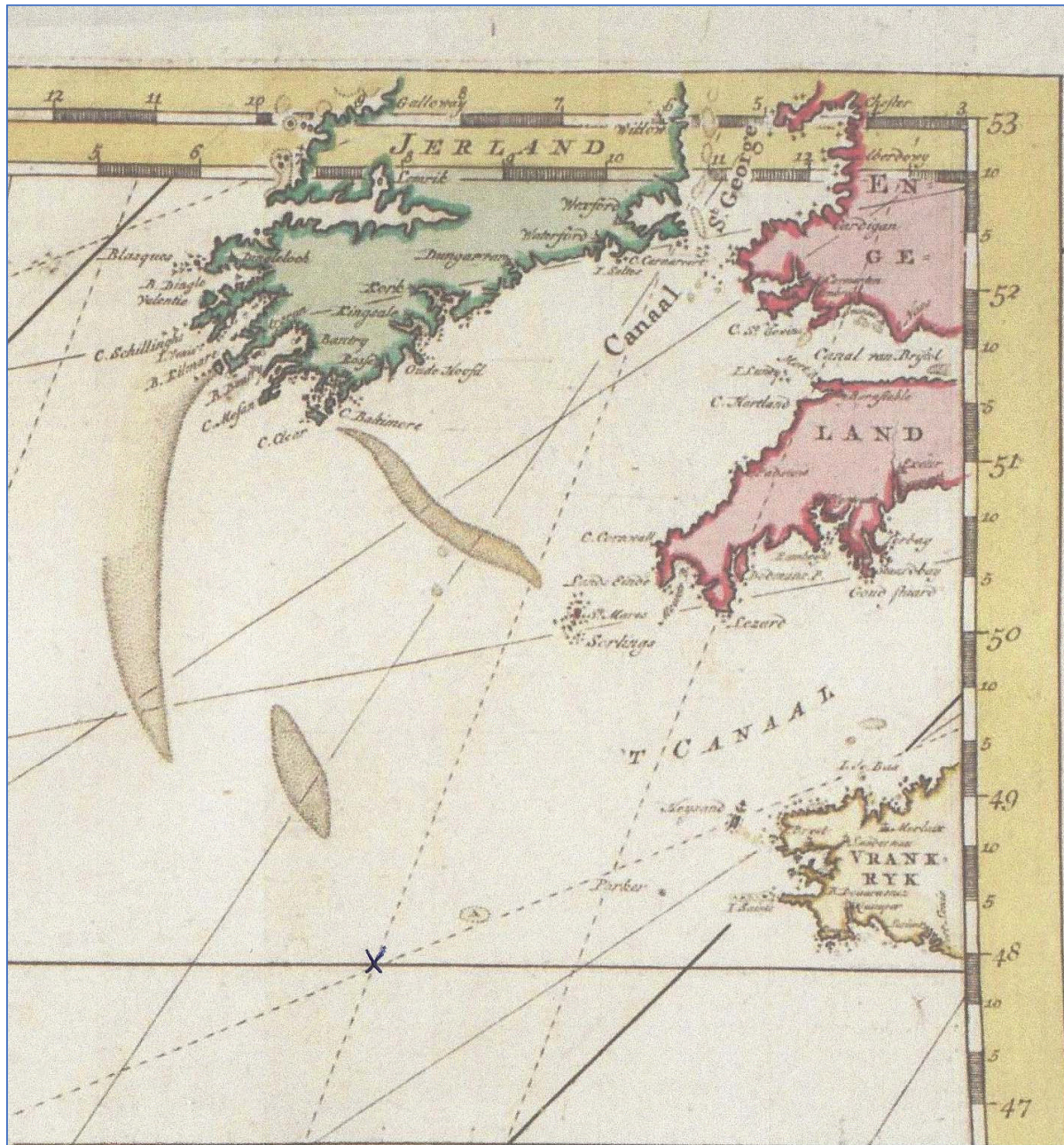
De reis vanaf het Kanaal ging zeilend in de Spaanse Zee naar de kust van Genua, aldus het logboek.

⁸⁵ Inv. nr. 960.2, Stuurmansgoed, afb. 100.

⁸⁶ Idem, Cajuyts Goed, afb. 102.

⁸⁷ Jan Luyken (1649-1712), 1681, Amsterdam Museum A. 51276

⁸⁸ 1 glas is een half uur.

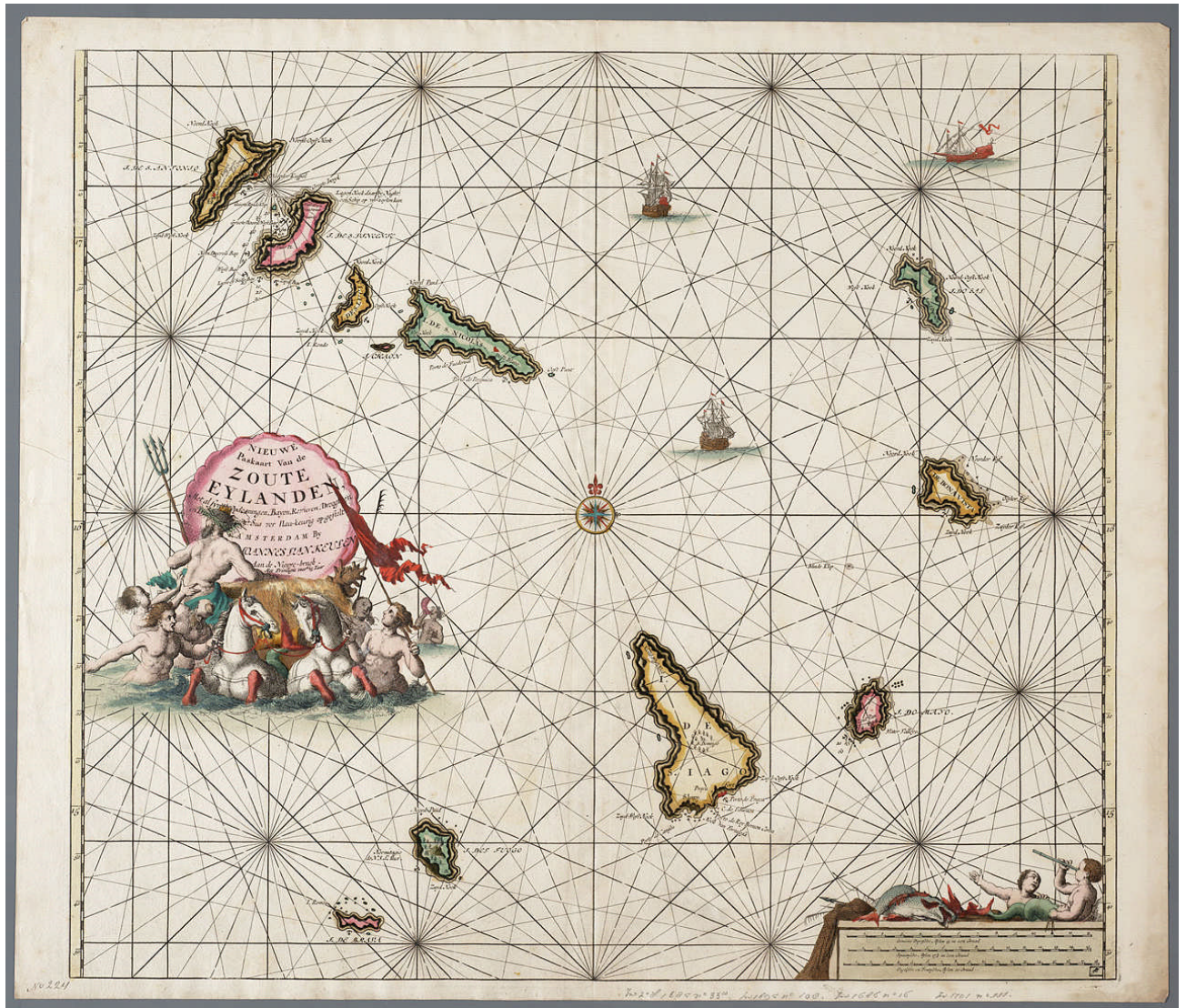
**X: Vertrekpunt op de paskaart⁸⁹
(NB 48 gr. 44 min, Lengte 8 gr. 50 min.)**

Op 27 december 1762 staat genoteerd: "In de voormiddag onse bootsmansmaat van zijn dienst geset want hij daar om versogt, En hebben een ander in zijn plaats aangesteld, met name Gerrit de Seeuw".⁹⁰ 2 januari 1763: zagen 3 "mallefiten" (stormvogels) Sav. besloten om bij te draaien omdat wij bij de "Zoute Eylanden" (Kaapverdische Eilanden) waren, maar hebben nog geen land gezien, we draaiden bij omdat we niet wisten of we beoosten of bewesten de Eylanden waren. Op 4 januari: zagen het eiland "Ilse Fago". Op 14 januari 1763 werd Guinee bereikt: zagen land genaamd "De Galines" op de middag. (de Grynokust, thans Liberia).⁹¹

⁸⁹ Detail Paskaart van de Atlantische Oceaan van Engeland en West-Afrika tot New Foundland. Gerard Hulst van Keulen, 1785, Amsterdam, Collectie Atlassen uit het Scheepvaartmuseum Amsterdam, B 0032 (109).

⁹⁰ Inv. nr. 999, blz. 10.

⁹¹ Idem, blz. blz. 12.

Nieuwe paskaart van de Zoute Eylanden⁹²

De overtocht van de Rede van Rammekens, inclusief de 27 dagen dat op beter weer moest worden gewacht van 10 november tot 7 december 1662, tot aan de Westkust van Afrika heeft 66 dagen geduurd, de reis zelf dus 39 dagen.

De West-Kust van Guinee(14 januari 1763-17 augustus 1763):

Op 15 januari werd Kaap Monte bereikt daar waren 7 Engelse schepen onder de wal, passeerden Caap MuSerade (nu Robertsport in Liberia) en gingen voor anker voor Pekeminne Jonkje. Vanaf hier werd een aanvang gemaakt met het kopen van tot slaaf gemaakte Afrikanen.

Op de Rede van Rio Jonkja werden geen negers of kano's gezien, de boot werd uitgezet om water en hout aan de wal te halen Op de rede lagen ook twee Engelse schepen en kwam er een Rotterdams schip met kapitein Beekman aan. Het ging niet allemaal van een leien dakje er waren problemen. Op 23 januari had een Engels schip 5 negers meegenomen, ze waren kennelijk geroofd zonder ervoor te betalen, en dat zette kwaad bloed. Toen de eigen boot naar de wal ging om te negotiëren (handel drijven) werden ze aangevallen door de negers en zij hadden op de sloep geschoten, maar niemand werd beschadigd en waarom was dat: de opperstuurman van Beekman had een neger een snee in zijn

⁹² Jan Luyken (1649-1712), 1680, Amsterdam Museum, A 51142.

duim toegebracht en de negers waren toch al verbitterd op de blanken omdat de Engelsen 5 man hadden mee genomen. De dag daarna kwam een Engelse schouw op de rede en vertelde dat boven Caap Muserade nergens een boot aan de wal kon komen omdat een Engelsman ook negers meegenomen had. Er kwam ook nog een Deens schip op de rede liggen, de Engelsman ging onder zeil. In de morgen van 25 januari kwam de boot van kapitein Jan Bouwens uit de rivier en begrepen van de stuurman dat de negers alles hadden afgenomen en hem "de cop" wilde afkappen hij kon echter vluchten maar kon nog vertellen dat ook een Deense boot was aangevallen en de stuurman en een matroos waren vermoord. Konden om die reden hier niet langer blijven liggen, lichten op 9 uur het anker en gingen onder zeil.

Om 1 uur kwamen wij ten anker voor "Kleyn Basa (Bassa)", maar er kwamen geen "canoos". De dag er na kwamen wij op de rede van "Groot Basa" (tussen Rio Junk en Corra") er waren 2 Engelse schepen. Kort daarna kwam onze boot aan boord en bracht "een vrouwslaaf" mede het welk is **no: 1**, verder geen negotie. De handel was begonnen. We zullen bij deze eerste aankoop stil staan en zo uitgebreid mogelijk verslag doen. De kosten van aankoop van alle slaven zijn precies geadministreerd.⁹³

BASSA BELLES "EN FÊTE"

Photograph from Harry A. McBride

Bassa Schonen in feestkleding in 1922.⁹⁴

Het Bassa volk van Liberia (Greinkust) is een etnische groep primair wonend in de centrale kustregio's. Zij leven in Grand Bassa, Rivercess, Margibi en Montserrado. Zij maken tegenwoordig de grootste etnische groep uit in de hoofdstad van Liberia, Monrovia. In de lokale taal zijn ze ook bekend als: Ghoboh, Adbassa of Bambog-Mbog.⁹⁵

Met deze afbeelding is enigszins **een gezicht** gegeven aan de eerste "Vrouwslaaf" gekocht door de MCC op deze reis. Het is zeker niet zo dat zij ook uit deze streek kwam, zoals onderstaand wordt uiteengezet, de slaven kwamen ergens anders vandaan en werden door plaatselijke handelaren aangeboden.

⁹³ Inv. nr. 1000, blad 24 t/m 33.

⁹⁴ Bassa women" - from: National Geographic Magazine, Vol XLII, November 1922.

⁹⁵ Wikipedia.

Inv. nr. 1000, Factura van Cargasoen Goederen, blz. 24.

Den 26 Januarij 1763

Van Groot Bassa

3 st. kort half fijn Geweer	10.10
4 Vaten 8 pds kruit	19.00
2 ketels	8.4.2
1 Cabes witte Domene	1.00
1 Roode Roemals	5.00
1 Lange Niconees	10.00
1 blauw Genees	15.00
4 kleyne Beckens	2.11.00
1 ijzere Staaff	1.8.00
2 dozijn Mesjes	1.13.00
2 room commen	2.00
Totaal	77.1.2

Van Groot Bassa d. 20 Januarij 1763

Aankoopkosten vrouwslavin nr. 1 voor f. 77.1.2⁹⁶

De aankoopprijs in cargasoen goederen voor de eerste vrouwslavin aan Groot Bassa was:

3 st. kort half fijn geweer	f 10.10.-
4 vaten 8 pds kruit	" 19.00
2 ketels	" 8.4.2
1 cabes witte domene (kleine witte kralen ?)	" 1.00
1 Roode Roemals (textiel)	" 5.00
1 Lange niconees (textiel)	" 10.00
1 blauw Genees (textiel)	" 15.00
4 kleyne beckens	" 2.11.-
1 ijzere staaff	" 1.8.00
2 dozijn mesjes	" 1.13.00
2 room commen	" 2.00
Totaal	f 77. 1. 2 is gelijk aan ca. € 773,00 in 2016.

Roode Roemals⁹⁷

In de volgende maanden werd er langs de kust van Guinee gezeild en regelmatig ten anker gegaan om slaven te kopen. Onderweg waren incidenten te melden waarvan onderstaand melding wordt gemaakt.

Op 28 januari lichten zij het anker op de Rede van "Graen Coerre" (Corra) , waar nog vier schepen lagen, en gingen onder zeil. Ten afscheid schoten zij 4 maal. Een Engels schip schoot echter terug met scherp, waarop een sloep werd gestuurd naar de Engelsman waarvan de kapitein Grimshaw heette.⁹⁸

⁹⁶ Inv. nr. 1000, Factura van Cargasoen Goederen, blz. 24.

⁹⁷ Nationaal Archief, Archief Tweede WIC, inv. nr. 179.

⁹⁸ Inv. nr. 999, blz. 14.

Op de rede van "Croesetter" (Sestre Crou) kwam op 9 februari de matroos Johannes Hennen te overlijden de volgende dag werd zijn lichaam overboord gezet.⁹⁹

Kort voordat zij op 16 februari Caap La Hoe bereikten lichten zij het anker. Er was echter een probleem bij het binnenhalen van het anker er was een lijn blijven steken bij de boegspriet. Matroos Abraham Fictor klom op de boegspriet om de lijn los te maken maar viel in het water en verdrong.¹⁰⁰

Problemen met de derde waak waren er ook, de drank werd hem afgenomen en in het ruim opgesloten. De reden was dat hij altijd met een nat "zeyl" liep. Hij was als "boddelier" verantwoordelijk voor de drank.¹⁰¹

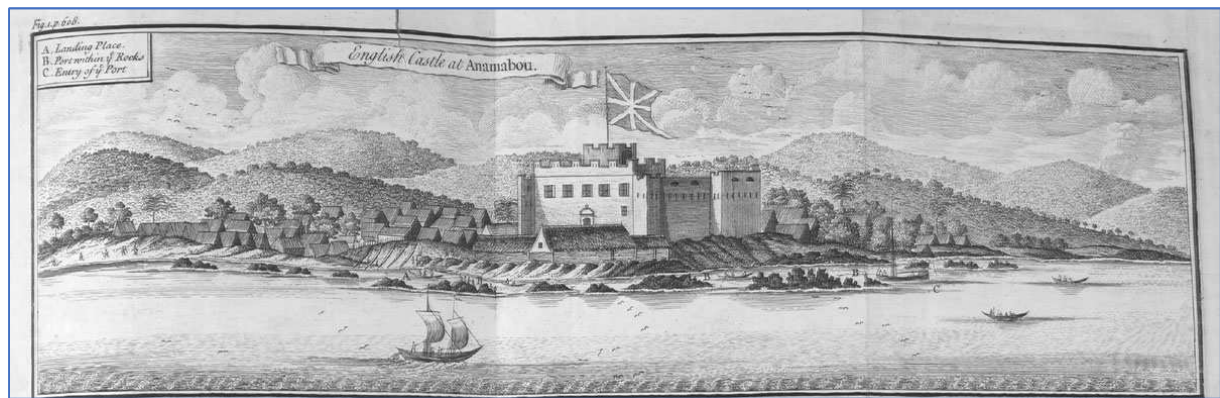
Op 25 maart viel er een matroos overboord maar gelukkig kon hij weer aan boord gebracht worden.

Op de Rede van Caap La Hoe lag een Portugees schip en in de ochtend van 1 april kwam de kapitein aan boord hem werd gevraagd: "of hij wou vertrekken of dat wij hem van de Ree af zoude schieten, hij zeyde dat hij zou vertrekken". In de namiddag vertrok het Portugese schip.¹⁰²

In maand april, de 6e tot 18e, werden achtereenvolgens de volgende plaatsen aangedaan: de Reede van Assinée, Caap Aplonia, de Reede van Axim, Commary, D'Elmina en Annamaboe

Op 18 april 1763 vermeld kapitein Adriaan Jacobse in het journaal:¹⁰³

"ligten het anker en gingen onder zeil na "Annamaboe", toen wij dicht bij de Reede kwamen zonden wij onse sloep uit na een Engels schip om te vragen of wij op de Reede mogte komen, en de opperstuurman van de Engelsman zei, dat hij order had van zijn capteyn om geen Hollands schip op de Reede te laten komen zoals cap. Adriaan Jacobse, want zij hebben Capt. De Klerk van de Reede doen zeilen of zouden hem opzij gekort hebben en de heele laag gegeven hebben, ook hebben zij Capt. Mulder van de Reede geschoten zo sy seggen. Sav. kwame wij ten anker op de Reede van Cormantijn en wouden eens zien of zij ons weg zoude schieten. Wij maakte alles klaar om te slaan, laadden het geschut met dubbel scherp en setten een 4 stuks op de back, alsmede een ½. Smorgens en in voormiddag de wind ZW mooy weer. Verwagten wij den Engelsman om te slaan, saagen dat den Engelsman niet af en kwam, vertuyden wij ons schip, setten het stop anker om de ZO."

Annamaboe met fort¹⁰⁴

De waak werd op 29 april van zijn dienst gezet en maakten hem matroos voor 20 gld. per maand.

Op 30 april 1763 na het kopen van slaaf nr. 150: "versaegen ons van water en brandhout want wij gere solveerd waren weder na Caap la hoe te zeilen want hier geen negotie, want de slaven die nog aan boord komen zijn de kost niet waard." De daaropvolgende dagen werden pogingen ondernomen, samen met de sloep van Capt. De Klerk, om het "Tuyanker" te lichten maar kregen het niet voor elkaar het te bergen. Uiteindelijk werd op 5 mei het anker gelicht en gingen onder zeil van Annamaboe, er stak een travaat uit het NO met regen en wind, om 8 uur hadden Caap Cors recht N van ons en peilden in de middag D'Elmina.¹⁰⁵

⁹⁹ Idem, blz. 16.

¹⁰⁰ Idem, blz. 17.

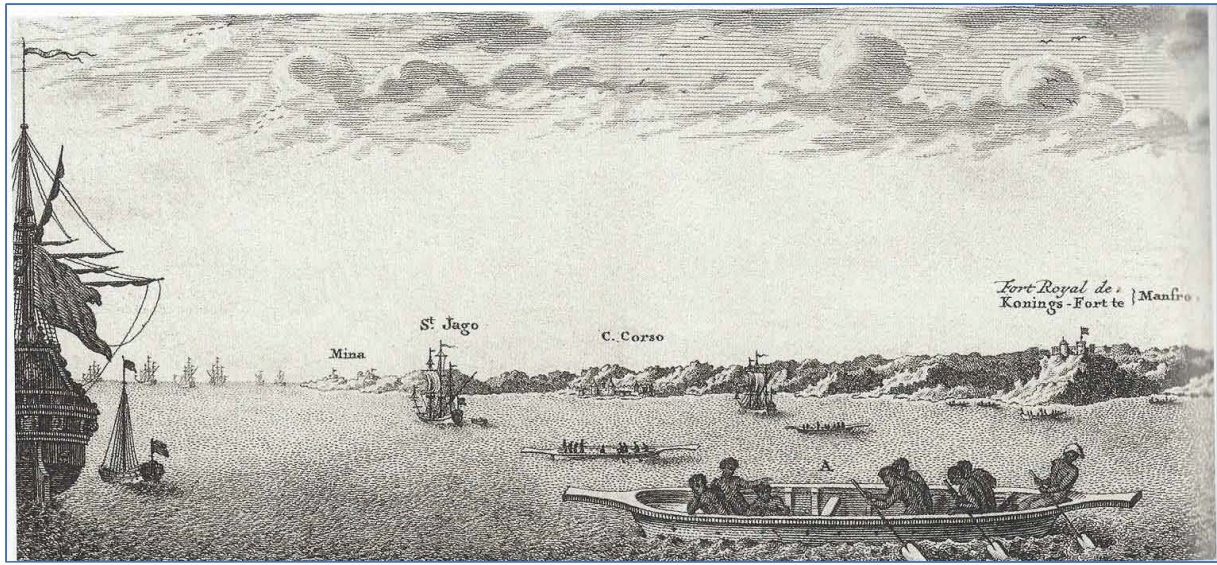
¹⁰¹ Idem blz. 18, 5 maart 1763.

¹⁰² Idem blz. 20.

¹⁰³ Inv. nr. 999, blz. 21.

¹⁰⁴ Thomas Astley (ed.) A New General Collection of Voyages and Travels (Londen 1745-47) vol.2, plate 64, facing 608, (Copy in Special Collections University of Virginia Library)

¹⁰⁵ Inv. nr. 999, blz. 22-23.

Op de Rede voor de kust van Guinee, links D'Elmina en St. Jago, midden Kaap Cors, rechts fort Nassau en Mouri. Naast het schip links "de boot", rechts een kano met slavenhandelaren en slaven.

Kapitein Adriaan Jacobse schrijft te Annamaboe op 3 mei 1763 een brief aan de Directeuren van de Commercie Compagnie. ¹⁰⁶ (de brief letterlijk in zijn spelling overgenomen)

"Desen is UE agtbare heeren dienende ter advertisie wegens den toe stand van mijn reijs als dat ik een seer gelukkige uyt reijs geaad hebbe, want ik op den 14 januarij op de kust gekoomen aan de grio galines En soo voords alle platen aangedaan op de boven kust en over al slegt bevonden soo dat ik maar 15 slaven op de boven kust hebbe connen koepen door de menigte van Engelse scheepen. En alde schelmerij die de Engelse natie hier gebruiken van stelen en roeven . Sij nemen over al vrijnegers weg, soo dat de negers soo schuy zijn dat zij geen vlaggen meer en vertrouwen.

Soo ben ik afgaan saken langs de kust tot aan Annemaboe, daar het meede soo slegt is dat ik het nooydt soo slegt gesien hebbe. De slaven zijn hier teegens woordig op 9 á 10 onsen en dan nog niet te krijgen, ik hebbe nu 16 daagen hier gelegen en maar 4 slaaven connen coopen, dat ik nu van zinne ben om verder door te steeken na caaplahoe

Ik hebbe nu pas 150 slaven en om met soo veel slaven deur te steeken is een swaare saak maar ik ben gedwongen omdat hier aan annemaboe geen negotie is. En ook met den generaal nog niet geen een van alle de coopliden die op de kust zijn kan contractteeren door reeden dat de rotterdams scheepen gecontractteerd uyt rotterdam comen en ook des te meer dat alle daagen hier franse scheepen verwacht worden soo dat voor mijn hier niets en is, het mijn ten uyttensten dwingt verder na boven te gaan , verder wat de slaven aan gaat die zijn alle gezond als mede het scheepsvolk waar van een verdrongen en een van siekte gestorven, maar tegens woordig geen een in het ganse schip sieck van blanke nog swarte , verders soo moet ik aan Ue agtbaare heeren melden alsdat capteijn boke¹⁰⁷ tegen woordig aan Delmina leget, maar hoe het met zijn reijs is en can ik niet melden. Verder soo en weet ik UE agtbare heeren niets te melden het geen UE atentie waardig is. Verder neeme de vrijheid UE agtbare gesamentlijk een lang duurzige gesontheitj toe te wenschen en mijn in UE agtbare heeren har gunst te vecommandeeren en mijn op het onderdanigste te noemen.

In het schip Prins Willem
De vijfde ter reede van
Annamaboe den 3 meij
1763

Mijn Heeren
UEDW Dienaar
Adriaan Jacobsz

¹⁰⁶ Inv. nr. 961, blz. 140-141.

¹⁰⁷ Kapitein Jacob Bouque van de snauw Vliegende Faam van de MCC.

Uit de brief spreekt de frustratie van kapitein Adriaan Jacobse. Handeldrijven is uitermate moeilijk door de handelsfratsen van de Engelsen en de concurrentie van Franse schepen. Ook de Rotterdamse schepen staan er beter voor door de vooraf gesloten handelscontracten met de plaatselijke handelaren. Lees je hier tussen de regels door een verwijt aan de directie dat voor hem in Middelburg geen contracten zijn gesloten met de West-Kust? Hij vervolgd zijn relaas in het journaal.

Op 28 mei 1763 ten anker op de Reede van Axim, peilden het fort, vonden hier een Compagnies Barkentijn, vertuyden met ons stopanker om de NW en brachten het "pligt" anker onder de kraan. In de maand juni werd verder naar boven gezeild via Caap Aplonia, Caap Tres Puntas, Caap Palma en werd op 24 juni 1763 de rede van St. Andries bereikt. Hier kwamen drie canoos aan boord met 2 tanden¹⁰⁸ en wat crevel¹⁰⁹ en een slaaf die de kost niet waardig was.¹¹⁰ Op de 27^e werd Caap La Hoe bereikt en hier werden veel slaven gekocht, tot 20 juli 1763 waren dat de nrs. 151 t/m 312. Op deze dag werd het anker gelicht en gingen onder zeil deden 5 canonsschooten konden niet langer blijven liggen omdat wij water gebrek kregen, kregen 2 Engelse matrozen aan boord die hun schip verloren hadden.¹¹¹

De reis werd vervolgd verder naar beneden via Assinoe, Axim, Caap Tres Punt en D'Elmina hier werd water aan boord gebracht, de timmerman werd met de boot naar de wal gestuurd om te "versien". Een van de Engelse matrozen ging hier aan de wal, kregen een jongen van Capt. Sandleven¹¹² aan boord.¹¹³ Op 31 juli om tien uur werd het anker gelicht en gezeild naar Annamaboe, om 3 uur kwamen wij ten anker op de Reede van Cormantijn, peilden het Engelse fort en salueerden het fort met 5 stuks Canon-schooten. Aldaar werd de volgende dag veel water aan boord gebracht door de canoos ieder met wel 4 amen. Het schip werd schoongemaakt en kregen 4 man van Capt. Zandleven aan boord.

Oude afbeelding D'Elmina in de Portugese tijd.

¹⁰⁸ Olifantstanden .

¹⁰⁹ Stukken van grote olifantstanden, kleine olifantstanden of tanden van andere dieren.

¹¹⁰ Inv. nr. 999, blz. 29. Er staat niet bij of de tanden en crevel ook gekocht werden.

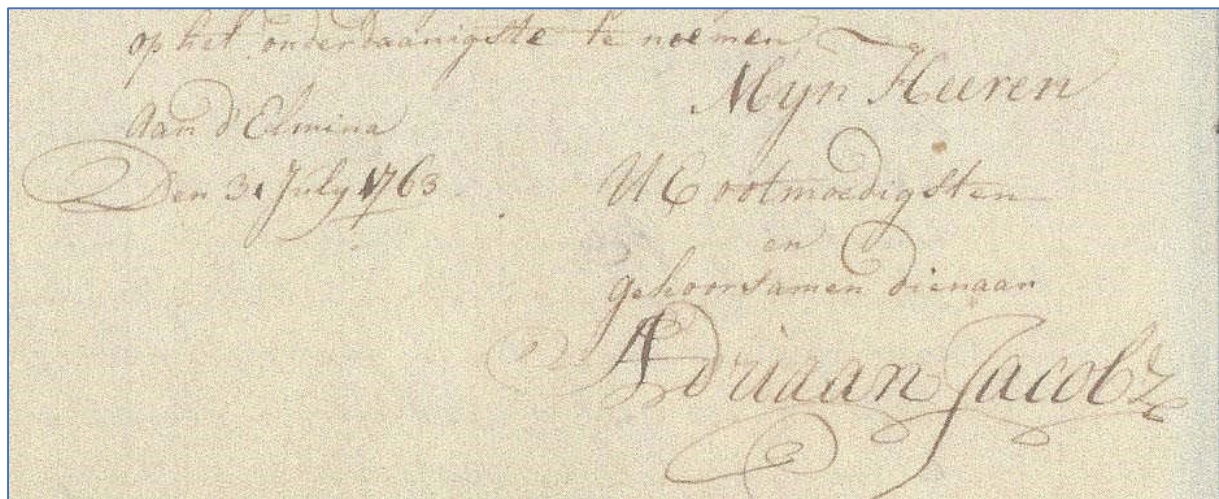
¹¹¹ Idem, blz. 31.

¹¹² Hendrik Santleven, kapitein van de snauw Drie Gezusters, het schip was verongelukt op 21 juni 1763.

¹¹³ Inv. nr. 999, blz. 32, 29-30 juli 1763.

Op 31 juli 1763 schreef kapitein Adriaan Jacobse een brief aan de Directeuren van de MCC.¹¹⁴

Ik ben op 5 mei onder zeil gegaan van Annamaboe naar Kaap La Hoe maar ben door de sterke stroom niet verder gekomen dan tot Axim. Daar heb ik weer water gehaald en de Generaal geschreven of hij met mij een contract kon sluiten maar hij liet mij weten dat dat volstrekt onmogelijk was. Ik ben op 10 juni wederom onder zeil gegaan en op 27 juni bij Caap La Hoe gekomen, waar ik redelijke negotie heb aangetroffen, en omdat ik de soort slaven die ik wilde hebben niet gevonden had echter aan Kaap La Hoe kunnen kopen, in totaal nu 312 slaven, waarvan er echter al 14 slaven zijn overleden. Ik ben op 20 juli vanaf Kaap La Hoe gaan afzakken tot aan Annamaboe om aldaar water en brandhout en victualiën en verversingen voor de slaven te kopen. Daar van de kust af te gaan omdat ik maar voor 3 slaven nog goed heb in het schip. Ook moet ik u melden het droevig ongeluk van kapitein Sandleven die zijn schip en al zijn goederen bij Kaap La Hoe heeft verloren en niets kon bergen. Ook moet ik u melden dat Generaal Erassimé zeer schielijk is overleden waardoor de negotie hier geheel stil staat en geen slaven zijn te krijgen. De slaven zijn met 10 1/2 en 11 oncen goederen laag in de prijs. Door de vele Franse en Engelse schepen bij Annamaboe is er voor ons niets te doen om reden dat de Engelse schepen de Hollandse schepen wegschieten zoals zij David Mulder¹¹⁵ hebben gedaan en kapitein de Klerk, mij hebben zo nog niets aangedaan om de negers van de touwen af te komen snijden maar zij zijn niet gekomen. Ook heb ik gehoord dat de Engelsen een grote partij goed uit een Hollands schip genomen hebben, kruid en geweren en een partij paane goed. Verder heb ik u edel achtbare heren niets te melden dan dat alles wel is aan boord en slaven weer beteren en de ziekte begint te slijten en ik mijn best zal doen zo spoedig mogelijk van de kust te geraken als mogelijk is. Neem intussen de vrijheid mij in U edel achtbare heren gunst op te dragen na U edel achtbare heren een langdurige gezondheid toe gewenst te hebben, mijn op het onderdanigste te noemen.

op het onderdanigste te noemen
Van D'Elmina
Den 31 July 1763
Mijn Heeren
W. G. v. t. m. d. g. s. t. en
g. h. o. o. r. d. a. m. e. n. d. i. e. n. a. a. n.
Adriaan Jacobz

Handtekening Adriaan Jacobz.

Op 4 augustus weer 10 canoos met water, ook kwam Capt. Zandleven aan boord met een jongen met een canoo van D'Elmina en 2 man werden met de canoo mee terug om de boot op te halen. De dag erna kwam de boot van D'Elmina terug met al zijn lege vaten want zij waren door de branding tegen de wal geslagen en hadden daarom de vaten moeten leeg storten. Op 7 augustus werd het gort aan boord gemeten en geconstateerd werd dat nog maar voor slechts 3 ½ maand gort aanwezig was op het schip. De bevoorrading met water bleef in de volgende dagen doorgaan. Nadat de opperstuurman op 7 augustus zijn dienst had neergelegd werd op 11 augustus scheepsraad gehouden en besloten hem aan de wal te zetten. Cornelis de Ceyne werd in de scheepsraad van 12 augustus weer aangesteld als derde waak en boddelier. Een van het volk van Capt. Zandleven werd aangesteld als matroos nl. Martinus Broekhaart voor 16 gld. per maand. Op 15 augustus werd de voorraad bonen opgemeten er was nog maar voor 9 dagen voorraad aan boord.

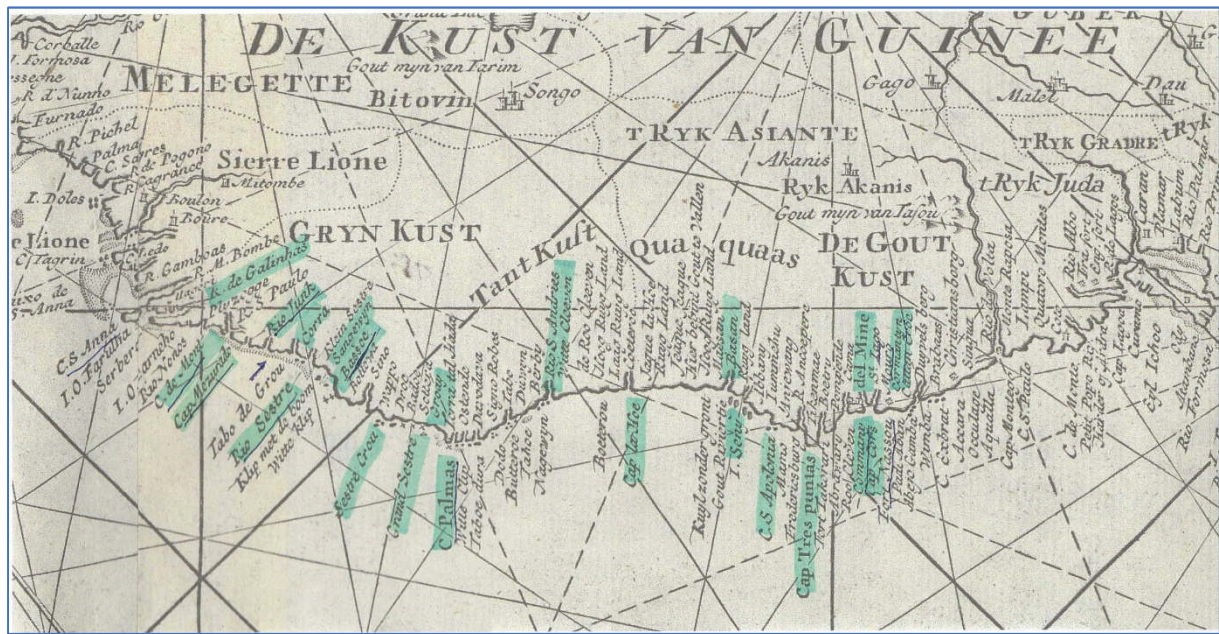
Op 17 augustus 1763 werd het laatste water aan boord gebracht en werd het anker gelicht en onder zeil gegaan, er werden 7 saluutschoten gegeven en om 9 uur ten anker gegaan. Op 18 augustus werd

¹¹⁴ Inv. nr. 961, blz. 146-147. De tekst is aangepast.

¹¹⁵ Kapitein David Mulders, van de snauw Nieuwe Hoop van de MCC.

het anker gelicht en onder zeil gegaan in de namiddag werd Cormantijn gepeild, de kapitein schreef: "ons bestek neemt in de Name Des Heeren zijn aanvang".

De doorsteek van de Kust van West-Afrika, vanaf Annamaboe, naar de West-India, Suriname, was begonnen.¹¹⁶

De kust van Guinee met in groen de plaatsen die aangedaan werden.¹¹⁷

De doorsteek van de kust van Guinee naar Suriname (17 augustus 1763-22 oktober 1763):

Op 29 augustus 1763 werd het eiland Annabon (= Annobön eiland van Equatoriaal-Guinea) gezien. Op dezelfde dag overleed de oppertimmerman Hendrik Gaalbeek hij werd de dag erna overboord gezet.¹¹⁸

Op 3 september 1763 overleed een matroos van Capt. Zandleven met naam Jacob Johansen.¹¹⁹

In de voormiddag van 28 september 1763 kwam de bootsmanjongen waarschuwen dat de kok bezig was zich op de bak op te hangen, gingen het zelve zien en vonden hem hangend doch zagen nog min of meer leven in hem, sneden hem los daarna wat bijgekomen zetten hem op het halfdek in de boeien.¹²⁰

Op 9 oktober 1763 op 2 gr. 22 min. NB en 33.8 gr. 26 min. lengte kregen we 's nachts met weerlicht en regen met de 2 glazen in de hondewacht, een zware "raveling"¹²¹ van stroom dat de zee op het dek storte. De dag erna bevonden dat de stroom sterk naar beneden liep stuurden WtZ aan, staken de touwen in de ankers. en het schip lag te schudden en te beven, gingen om de N en lieten het met klein zeil leggen tot de dag toe, gebruikten het lood maar geen grond.

In de volgende dagen grond gepeild op 62 vaam, grof grauw zand met stukken van schelpjes. Een raveling van stroom en groen water, diepte 51 vaam zwart/grauw zand met rode stipjes. Een sterke stroom naar beneden nog geen land gezien. Dan op 16 oktober 1763, peilden de "Eupinse Eylanden" en het eiland "de Vader"¹²², verbeterde ons bestek volgens deze peiling 1 graad, 30 minuten westelijk als wij gegist hadden sedert ons laatste peiling van Annabon.¹²³

¹¹⁶ Inv. nr. 999, blz. 33.

¹¹⁷ Detail West-Indische Paskaart, ets en gravure: Uitgever Johannes II van Keulen (1704-1753) te Amsterdam. Zeeuws Archief, verzameling Beeld en Geluid inv. nr. 636.

¹¹⁸ Inv. nr. 999, blz. 35.

¹¹⁹ Idem, blz. 36.

¹²⁰ Idem, blz. 39.

¹²¹ Verwarde beweging in 't water op een plaats waar een strooming eenige belemmering ondervindt, b.v. bij een ondiepte. In de 16de en 17de eeuw alleen aangetroffen in de verbindingen **RAFELING VAN STROOM** en — **VAN WATER**. **Woordenboek der Nederlandsche Taal**.

¹²² Alle eilanden hadden bijzondere namen: van boven naar beneden: de Boot, t Verlooren kint, de Vader, de Moeder, de dogter.

¹²³ Inv. nr. 999,blz. 40-42.

De Eupinse eilanden met het eiland “de Vader”, rechts in het midden.¹²⁴

Op 17 oktober werd de rivier van Amano gepeild (La Mana Rivier, Frans Guyana) en de dag erna de rivier “de Marrewijne”. (grensrivier de Marowijne tussen Suriname en Frans-Guyana).

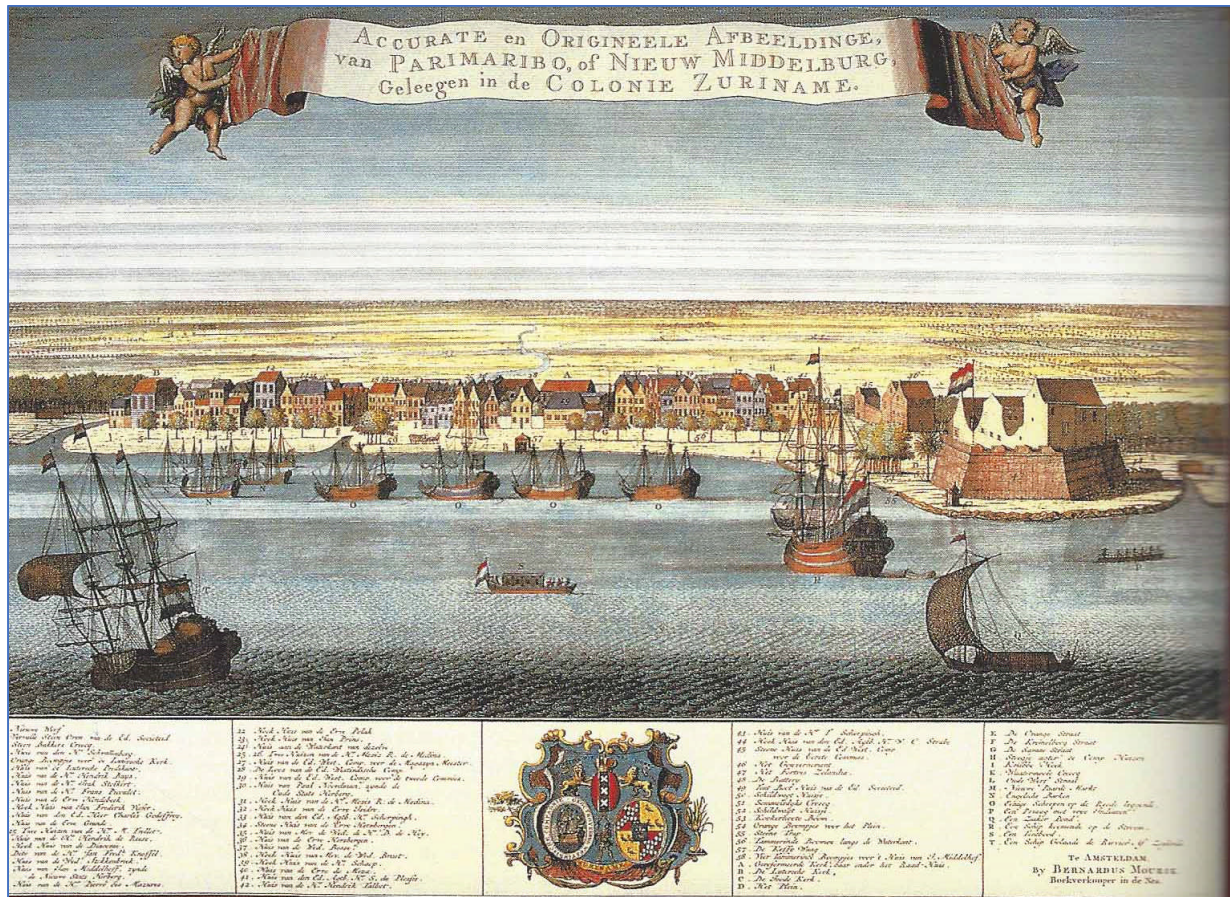
Het journaal vervolgt: Gingen onder zeil, peilden “Bramspunt”¹²⁵ en kwamen ten anker, zetten de sloep uit konden met vloed niet naar binnen drijven door de stijve koelte en schrale wind. Legden de boot opzij om te “calvaten”, om tien uur lichten het anker en lieten ons met de vloed naar binnen drijven, kwamen ten anker, salveerden het “Nieuw fortres” met 5 stuks kanonschoten. Maakten het schip van binnen en buiten schoon en teerden het. Op 22 oktober 1763 kwam op de middag de kapitein met de visitateur aan boord om de slaven te visiteren. Lichten ons anker en lieten ons met de vloed naar binnen drijven, salveerden het oorlogsschip St. Maartensdijk met 7 stuks kanonschoten en werden bedankt. Zetten onze kok aldaar aan boord, die zich opgehangen had, salveerden het fort met 7 stuks kanonschoten en werden bedankt. In de namiddag om 5 uur kwamen wij ten anker voor Paramaribo.¹²⁶

De doorsteek van de West-Kust van Guinee naar Paramaribo in Suriname, van 17 augustus 1763 t/m 22 oktober 1763, bedroeg 66 dagen.

¹²⁴ Detail paskaart van de Zeekusten van Guiana tussen Cabo Noord en Rio Amano, Johannes van Keulen, 1684, C. Vogt Amsterdam.

¹²⁵ Bramspunt is een zandtong aan de kust van Suriname. Het is de uiterste westpunt van het district Commewijne in de gemeenschappelijke uitmonding van de Suriname en Commewijne.

¹²⁶ Inv. nr. 999, blz. 43.

De rede van Paramaribo met de stad en fort Zeelandia op de achtergrond.¹²⁷

Het verblijf in Paramaribo (22 oktober 1763-22 februari 1764):

In de komende maanden werden de slaven verkocht zowel op de vendu als uit de hand.

Op 23 oktober 1763 schreef kapitein Adriaan Jacobsz. een brief aan de directeurs van de Commercie Compagnie.¹²⁸

Mijn laatste brief is van 31 juli waarvan U de kopie hier bij gelieve te vinden.

Ik ben op 17 augustus 1762 van Annamaboe onder zeil gegaan op mijn doorsteek naar Rio Suriname en ben aldaar de 20e oktober in de rivier ten anker gegaan met 280 slaven aan boord en hebben tot nu toe 32 doden maar er zijn er nog een stuk of 6 á 7 die heel gering zijn en ik vrees dat zij ook heen zullen gaan eer ik ze kan verkopen. Volgens het zeggen van de correspondent en anderen zijn de slaven hier op een redelijk goede prijs maar ik kan er noch niet veel van zeggen omdat ik nog geen kooplieden aan boord gehad heb. Zo kan ik ook niet zeggen of ik vracht zal krijgen of niet, ik heb wel de toezegging van wat maar nog niet veel. Verder laat ik edelachtbare heren weten dat ik kapitein Sandleven hier gebracht heb doch ik weet niet met wie hij naar het vaderland zal vertrekken. Ook is kapitein Haringsman bezig met af te drijven om naar de Berbices onder zeil te gaan.

Verder zal ik u edelachtbare heren nader verslag doen van de reis als ik de slaven kwijt ben, het gaat hier tegenwoordig zo slecht met het vendu kantoor dat men er zijn wissels niet kan krijgen en moeten de schepen hier tijd om tijd liggen om haar wissels te krijgen zodat ik genoodzaakt zal moeten zijn om een partij slaven uit de hand te verkopen of wel de meeste part.

Ook loopt hier een gerucht dat hier op de kust een Hollandse Oost-Indiëvaarder waarvan het volk de kapitein en de opperstuurman zouden hebben dood geslagen en door een Frans oorlogsschip zijn

¹²⁷ Achttiende eeuwse ingekleurde gravure, uitgegeven door Reinier Ottens. Stichting Atlas van Stolk.

¹²⁸ Inv. nr. 961 blz. 152-153, aangepaste tekst.

ontdekt en te Cajana zijn opgebracht. Hebben de correspondenten Sephijn (Hans en Frans Saffin) en Gootemar(Adriaan Gootenaar) met hun drieën in compagnie alle wel aangetroffen en zullen haar best doen de slaven tot het meeste profijt te zullen verkopen en zo veel als mogelijk is het schip zien te bevrachten.

Neem intussen de vrijheid mij in u edelachtbare heren haar gunst op te dragen na u edelachtbare heren een langdurige gezondheid toe gewenst te hebben. Mij op het onderdanigste te noemen.

In de rivier de Suriname de 23e oktober 1763, was getekend Adriaan Jacobze.

Op 25 oktober mochten er 54 slaven van boord aan de wal om te "kuieren". In de middag kwam de correspondent aan boord en deden 14 stuks kanonschoten. Kapitein Zandleven werd op 26 oktober met 5 stuks kanonschoten uitgeleide gedaan, hij vertrok naar beneden; de slaven mochten weer kuieren. Ook 55 vrouwslaven mochten op 28 oktober aan de wal om te kuieren.¹²⁹

Op de middag van 3 november arriveerde alhier een Amsterdams oorlogsschip, de "Schieland" met kapitein Jan Hendrik baron van Stokkem en deden 5 stuks kanonschoten, en op 11 november het oorlogsschip "De Dolleijn" met kapitein Busdom, de dag erna bezochten de beide kapiteins van de oorlogsschepen kapitein Adriaan Jacobsz aan boord van het fregat Prins Willem de Vijfde.

Op 15 november 1763 schreef kapitein Adriaan Jacobs wederom een brief aan de Directeuren van de Commercie Compagnie.¹³⁰

Sedert mijn laatste volgens hier inliggende kopie heb ik uit de hand verkocht aan slaven:

78 koppen voor f 29.899,--

83 koppen voor f 19.960,-- op de gehouden vendu

Dus 161 koppen f 49.859,--

Zodat u edelachtbare heren zien kunnen dat het op de vendu niet te breed is en derhalve genoodzaakt was de vendu te verlaten en mijn best te doen t.z.t om dezelve uit de hand te verkopen, dat tot dato nog redelijk is. Hoop dat zulks zo voort mag continueren . Doch de slaven een weinig beginnen af te vallen door de lange reis. Voor het overige wat u edele geëerde bodem betreft is alles door Gods goedheid en een goede vader, echter het volk een weinig begint af te vallen zo met gaten in de benen en ander ongemak doch buiten gevaar. Betreffende de lading daar kan ik nog niet veel van melden, doch denk volgens beloften van diverse heren hoop nog het schip vol te krijgen, doch het zijn maar beloften. Neem intussen de vrijheid, enz. enz. te Paramaribo.

Uit deze brief blijkt dat de verkoop van slaven niet erg voorspoedig loopt en ook de koop van retourgoederen uitermate lastig is. De gezondheid van zowel de slaven als de bemanning verslechtert. De bemanning lijdt aan gaten in de benen mogelijk veroorzaakt door slechte voeding en een tekort aan vitaminen.

De oppertimmerman van kapitein de Klerk kwam op 21 november om het schip te calvaten en begonnen buiten boord. De eigen oppertimmerman Hendrik Gaalbeek was overleden en konden de hulp goed gebruiken.

Zetten een matroos op het oorlogsschip met name Pieter Holm en kregen een matroos in de plaats met name Dirk Willem Bibpen van Amsterdam.¹³¹

Nadat de 192e slaaf was verkocht werd de slavenkombuis gesloopt op 2 december en na de verkoop van de 267^e slaaf op 6 december werden ook de slavenhuisjes en de beddingen gesloopt.¹³²

Ook het "quartiersvolk" mocht op 11 december aan de wal.

De volgende brief is van 17 december 1763 aan de Directeuren van de Commercie Compagnie.¹³³

Hij deelt mede dat hij sinds zijn laatste brief alle slaven nu verkocht heeft deels uit de hand en op twee gehouden vendudagen op 5 en 6 december behalve zeven "mallegens" (zieken) die hij nog hoopt te verkopen als ze beter zijn.

Aldus uit de hand verkochte slaven 111 f 39.514,--

Op 5 vendu's verkochte slaven 157 f 39.180,--

Aldus totaal 268 f 78.694,--

---

¹²⁹ Inv. nr. 999, blz. 43-44.

¹³⁰ Inv. nr. 961, blz. 154-155, tekst aangepast.

¹³¹ In v.nr. 999, blz. 45.

¹³² Idem, blz. 46.

¹³³ Inv. nr. 961, blz. 160-161, tekst aangepast en verkort weergegeven

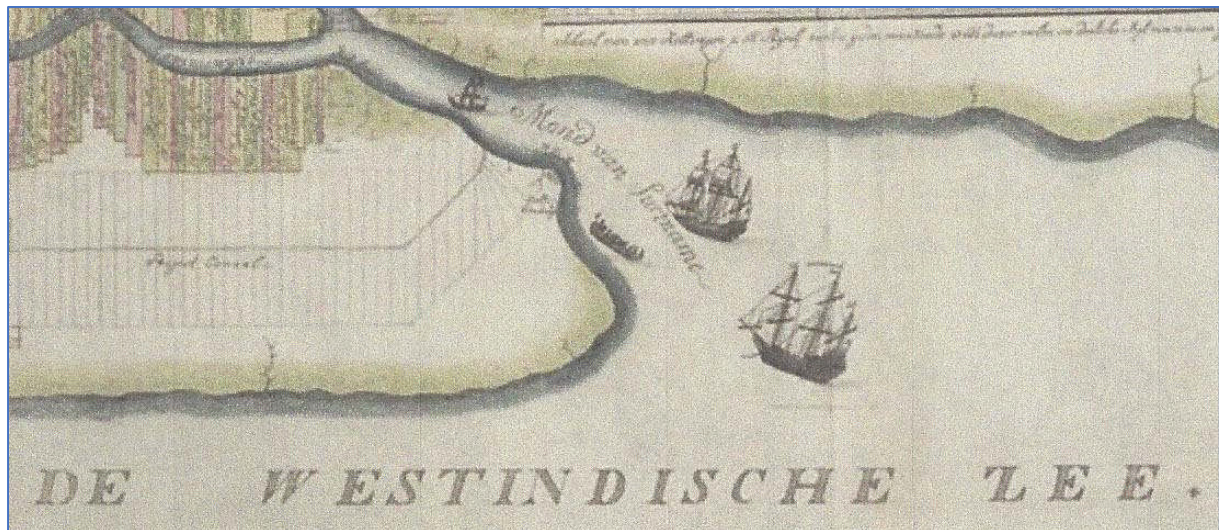
Voorts is mij beloof 200 oxhoofden suiker en 10 á 12.000 pond koffiebonen.

Tevens heb ik met de heren gebroeders Saffin en Gootenaar gesproken vanwege uitstaande penningen doch zij zijn niet genegen om dit volgens mijn instructie te doen. Zulks voor deze reis geaccepteerd om mij te helpen de uitstaande penningen zo mogelijk te incasseren. Er zijn echter grote twijfels of de penningen die uitstaan bij het venduhuis, waar grote wanorde is, te incasseren zijn. Kapitein Pieter Stap heeft zijn geld op lange termijn gekregen maar kapitein de Klerk was het onmogelijk zijn geld te krijgen en moest zonder vertrekken. Maar als het aan mij ligt hoop ik met Gods hulp het geld te krijgen.

Tevens heb ik ingesloten de verklaring over het aan wal zetten van de opperstuurman.

Het slechte nieuws uit het vaderland wegens de vele "bankroeten" te Amsterdam heeft hier in Suriname bij de Planters en Planteressen veel schrik bezorgd waar door er vele zijn die schromen daarom slaven te kopen. Naar mijn gedachte en die van anderen wel meer dan tienduizend gulden meer gemaakt zou kunnen hebben. Ik heb mijn uiterste best gedaan en was met mijn resterende slaven hier vandaan vertrokken naar een andere plaats, maar het gebrek aan victualiën, waarvan ik niets meer had voor de slaven, die ik had aangevuld met bananen en "taijer"(dikke melk) , hebben mij genoodzaakt op de vendu's van 5 en 6 december te verkopen. Enz. enz. liggende voor Paramaribo.

NB: bovengemelde verklaring van de opperstuurman is in de brief bij kapitein Pieter Stap. Op de 14^e dezer op de rivier verschenen kapitein Jan Bruijn van Amsterdam met circa 250 slaven, maar hij mocht hier op de rivier niet komen omdat hij geen pas had.

Mond van de Surinamerivier¹³⁴

Het schip werd verder uitgebreid onder handen genomen en het nodige onderhoud werd gedaan. Het roer werd naar de wal gebracht om te repareren ook de boot werd naar de werf gebracht voor onderhoud. Regelmatig werd vers water van de wal gehaald en op 29 december werd een begin gemaakt met het aan boord brengen van de retourlading. De plantage "Moolwijk" bracht 20 vaten suiker aan boord alle gemerkt **MW**.¹³⁵

Nu er ruimte voor de retourlading in het schip gemaakt moest worden werden de "schutsels" van "Boonekooy" en de "Gortkooy" weggebroken. De boot werd om suiker naar de plantage "de Vryheid" gestuurd, en kwam terug met 4 vaten suiker van de Heer van Vark¹³⁶ gemerkt **WM**.

Op 26 januari 1764 kwam een grote lading suiker aan boord: 65 vaten, 25 vaten gemerkt **IVD** van de heer van der Mey, 20 vaten gemerkt **PKB** van de Heren Gootenaar en Soevijn (Saffin), 20 vaten gemerkt **PD** van de heren Gootenaar en Soevijn. 31 januari, 40 vaten suiker gemerkt **VSS**, 3 februari 40 vaten gemerkt **DIP**, 4 februari 20 vaten gemerkt **NsVSS**.¹³⁷

Ook de koffie werd niet vergeten op 7 februari werd de boot gestuurd om koffiebonen op te halen, en op 10 februari bracht de boot 10 vaten koffiebonen gemerkt **AR** en op 13 februari 10 vaten koffiebonen

¹³⁴ Detail kaart: Nieuwe speciaal kaart van de colonie Suriname met de tot culture gebrachte Landen en Plantages.

¹³⁵ Inv. nr. 999, blz. 47.

¹³⁶ Cornelis van Varick van Reek.

¹³⁷ Idem, blz. 47-48.

gemerkt **AR**. De boot was ook vele malen naar de wal gestuurd om volop water te halen voor de thuisreis.

In de volgende dagen werd het schip klaar gemaakt om de thuisreis te aanvaarden. Op 18 februari werd het anker gelicht en lieten we het schip met eb naar binnen drijven, salveerden het fortres met 7 stuks kanonschoten en werden met 3 dito bedacht, passeerden verder de diepten, kwamen ten anker boven het Nieuwe fort voor ons.

Uiteindelijk was alles gereed gemaakt en werd op 22 februari 1764 het anker gelicht om 9 uur, salveerden het fortres met 7 stuks kanonschoten, zetten de sloep en boot "op stont" (op hun plaats) en de ankers op het boord, de paskaart op de lengte en breedte, waar ons bestek in de naam des Heeren zijn aanvang neemt.¹³⁸

West Indische paskaart¹³⁹

De terugreis (22 februari 1764-14 april 1764):

23 februari 1764, bramzeil, overdrijvende lucht, goed weer, op de middag is onze gegiste koers sedert de peiling NWtN, 10 ½ mijl. Geg: NB 6 graden, 53 minuten , lengte 32.1 graden 51 minuten , buiige lucht met regen met de 5 glazen in de hondewacht, staken het eerste rif in de mast

Op 29 februari werd geconstateerd dat een broodvat in zijn geheel bedorven was.

Haalden op 7 maart de touwen op en waterden deze en kapten 73 van het dagelijkse touw af hetwelk zo slecht was dat wij het Wel.Ed. Commercie Compagnies schip daaraan niet konden toevertrouwen.¹⁴⁰

Verder werd er gezeild met wisselende weersomstandigheden tot dat op 29 maart het noodlot toe sloeg.¹⁴¹

¹³⁸ Inv. nr. 999, blz. 49.

¹³⁹ Anthonie Jacobsz., 1648, Collectie Scheepvaartmuseum Amsterdam, nr. A 3018 (01).

¹⁴⁰ Inv. nr. 999, blz. 50

¹⁴¹ Idem, blz. 55-57.

In de hondenwacht (00.00-04.00) kregen een zware bui uit het ZW met regen, wind en weerlicht, bergen terstond alle zeilen bij continue vliegende storm, waren genoodzaakt om bij te draaien en draaiden terstond bij onder de bezaan met de kop om ZZW met het afgaan van de hondewacht. De wind uitschiende naar het WtNW met vliegende storm, buien, weerlicht en regen.

's Morgens en in de voormiddag op de 30^e de wind NW een vliegende storm, regen en hagel en nog aannemend, de zee zag zwaar verheffende en de gehele kuil blank van het water staande. Waren genoodzaakt om het geschut over boord te zetten en zetten terstond 5 van de lijwaartse 4 lb. overboord, namen bramraas en blinde ra af, door het afnemen van de grote bramraas sloeg het zeil ten enemaal uit de lijken en in stukken. Bevonden ook dat de voorvleugel met het spil overboord was gewaaid.

Op de middag was de koers NotO, 27 mijlen, Geg.: NB 46 graden 4 minuten, lengte 3.49 graden 4(?) minuten.

Op de middag kregen een zware zee over van achter zodat de blinden en stutten naar binnen werden geslagen. Namiddag s 'avonds en s 'nachts wind NW met storm, buien, regen en hagel. Met het begin van de "platvoet" (16.00-20.00) iets afnemend. Zetten het gereefde grootzeil bij, met begin van de hondenwacht bevonden dat de roerpin dicht aan de voorkant van het roer aan stukken was alsmede de swaanhals vanden en maakten de broek van het roer los om het stuk daaruit te "cloppen" en staken de "Waarloo"¹⁴² roerpen en swaanhals in.

De volgende dagen tot 3 april bleef het stormachtig weer. Op 4 april, klare lucht, mooi weer, bevonden dat onze zeilen nat geworden waren hingen de zeilen daarom op om te drogen. Namiddag, 's avonds en 's nachts klare lucht, goed weer.

Schip in zwaar weer

---

¹⁴² Alles wat ingescheept wordt om onbruikbaar geworden voorwerpen te vervangen (touwen, zeilen enz.).

Op 10 april 1764 was het goed weer, zagen 2 schepen liggende met ons mee. In de namiddag om 2 uur zagen het land genaamd Engeland, peilden en zagen op de paskaart na peiling van Bramspunt 4 gr. en 28 min. westelijk te bevinden dan wij gegist hadden.¹⁴³

Peilden op 11 april de Hoek van St. Andriesland in het NNO ½ mijl van het selve en de westnaald (westpunt) van het "Eyland wig". (= eiland Wight)

Op 12 april was het goed weer en peilden de Hoek van "beveSier" (= de hoek van Bevesier in het kanaal), draaiden bij en schoten 3 schoten om een vaartuig om de loods af te halen, kort daarna kwam een vaartuig aan boord maar wou de loods niet halen. Staken de reeven in de mastzeil met kleinzeil over en weer tot desdaags om te zien om de loods te krijgen. De andere dag goed weer met de dag liepen naar "Doever" (=Dover) om een loods te halen, draaiden bij en deden een schot kort daarna kwam een jol aan boord en dezelve weer naar de wal om de loods te halen. Om 12 uur kwam de loods aan boord, brasten af en maakten kracht van zeil koers volgens de loods zijn zeggen. Met 7 glazen in de namiddag peilden de vuurtoren van Dover WtN na gissing 5 mijlen van dezelve en de hoog L van Calée (=Calais) met de 5 glazen in de Platvoet peilden het Kasteel van Dover.

14 april 1764: Overdrijvende lucht, goed weer met afgaan van de hondenwacht hieuwen af en stuurden koers volgens Loosmans vaarwater. Dikke verstopte lucht met continu regen. Om 9 uur namen een man over uit een Blankenbergse visschuit. Om half tien in de voormiddag peilden WestCappel (=West-Kapelle) na gissing 2 ½ mijl van dezelve. Deden ceijn, om half twaalf salveerden Vlissingen met 5 stuks kanonschoten en kwamen om 12 uur ten anker op de Reede van Rammekens.¹⁴⁴

Op 15 april 1764 schrijft kapitein Adriaan Jacobze zijn laatste brief van deze reis aan de Directeuren van Commercie Compagnie.¹⁴⁵

Wel Edele Agtbaare Heeren Directeuren van Commercie Compagnie

Gelieve te betaalen aan de toonder deezes de somma volgens het gedaan accoord met de lootsen van Doeвер (Dover) van dewelke deese een is.

Verders verzoeke van U Wel Eedele Agbaare exsuse dat ik in perzoon niet bij U wel Eedele ben, want ik weet niet of ik aan boord moet blijven of niet alzo ik nog geen orders hebbe, en daar bij doen mijn handen en voeten zoo zeer dat ik ze ontrent niet kan gebruiken. Verzoek van U Wel Eedele om een man of 10 want ik niet in staat ben om met mijn volk de ankers te ligten. Dewijl al het volk afgemartelt is en

¹⁴³ Inv. nr. 999, blz. 58.

¹⁴⁴ Idem, blz. 59, einde journaal.

¹⁴⁵ Inv. nr. 961, blz. 165.

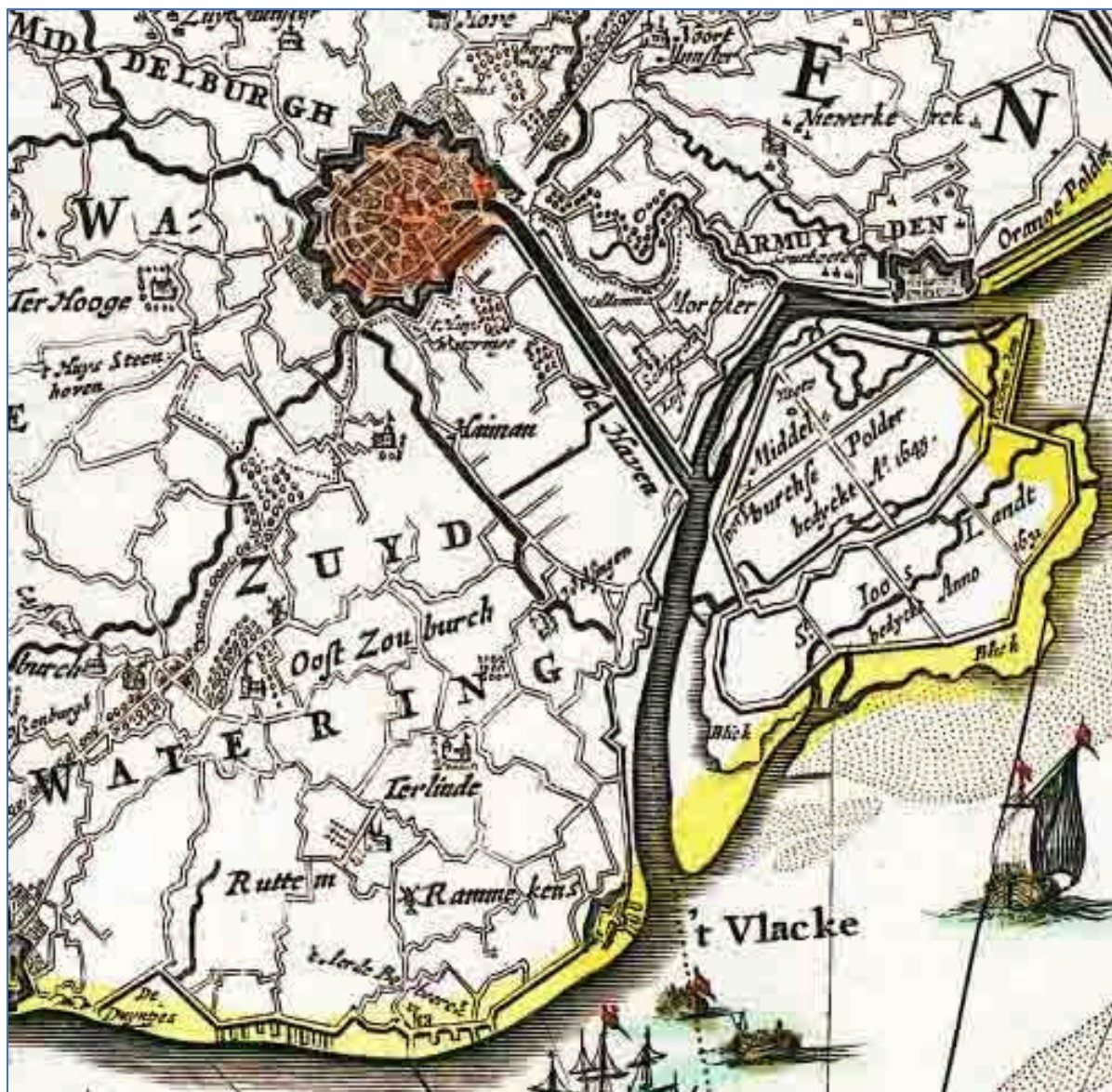
daarbij veel gaten in de beenen die ik met de ligter aan de wal zal zenden dewijl ze dog geen dienst kunnen doen

In het schip Prins Willem de Vijfde leggende ter Reede van Rammekens. Den 15 april 1764. Bleyve met veel agting U Weledele Dienstwillige Dienaar Adriaan Jacobze.

Het betalingsverzoek van de loods in bij de brief ingesloten en bedraagt 26 rijksdaalders.¹⁴⁶

De slechte lichamelijk toestand van zowel de kapitein als de bemanning zal wel te maken hebben met de zware storm waarin zij kort daarvoor gezeten hebben.

Aan de loodsen Kobt Steriker en Machiel Calier werd op 14 april 1764 voor het loodsen van het schip Prins Willem de Vijfde resp. £ 19.5. en £ 11.9 betaald. Jesaies Blonkers bracht op 18 april 1764 het schip naar Middelburg, het was 14 voet diep en nodig waren 5 koppels paarden incl. daggeld werd betaald £ 5.17.¹⁴⁷ Dat het schip 14 voet diep lag, terwijl in de ijkbrief staat, hol in ruim 11 voet 3 duim, zal betekenen dat het schip nog geladen was met de vaten suiker en de koffiebonen.

¹⁴⁶ Inv. nr. 961 blz. 165.

¹⁴⁷ Inv. nr. 1003.3 , blz. 2, 3 en 4.

De slavenhandel:

Nederland was zeker niet de grootste slavenhandelaar zoals in de inleiding is aangegeven.

	Spain / Uruguay	Portugal / Brazil	Great Britain	Netherlands	U.S.A.	France	Denmark / Baltic	Totals
1501-1525	6,363	7,000	0	0	0	0	0	13,363
1526-1550	25,375	25,387	0	0	0	0	0	50,762
1551-1575	28,167	31,089	1,685	0	0	66	0	61,007
1576-1600	60,056	90,715	237	1,365	0	0	0	152,373
1601-1625	83,496	267,519	0	1,829	0	0	0	352,844
1626-1650	44,313	201,609	33,695	31,729	824	1,827	1,053	315,050
1651-1675	12,601	244,793	122,367	100,526	0	7,125	653	488,065
1676-1700	5,860	297,272	272,200	85,847	3,327	29,484	25,685	719,675
1701-1725	0	474,447	410,597	73,816	3,277	120,939	5,833	1,088,909
1726-1750	0	536,696	554,042	83,095	34,004	259,095	4,793	1,471,725
1751-1775	4,239	528,693	832,047	132,330	84,580	325,918	17,508	1,925,315
1776-1800	6,415	673,167	748,612	40,773	67,443	433,061	39,199	2,008,670
1801-1825	168,087	1,160,601	283,959	2,669	109,545	135,815	16,316	1,876,992
1826-1850	400,728	1,299,969	0	357	1,850	68,074	0	1,770,978
1851-1875	215,824	9,309	0	0	476	0	0	225,609
Totals	1,061,524	5,848,266	3,259,441	554,336	305,326	1,381,404	111,040	12,521,337

Tabel slavenhandel diverse landen in de periode 1501-1875¹⁴⁸

Het aandeel van de MCC in de periode 1733-1803 bedroeg meer dan 30.000 slaven met 112 reizen. Het aandeel van het fregat Prins Willem de Vijfde in de periode 1753-1773 bedroeg 3.644 gekochte slaven waarvan er 129 overleden en er dus 3515 verkocht werden. Op de 8^e reis werden er in totaal 312 slaven gekocht waarvan er bij de doorsteek nog 295 in leven waren, hiervan overleden onderweg 15 slaven zodat er 280 aan de wal gebracht konden worden voor de verkoop. Hiervan was 52 % man, 41 % vrouw, 4 % jongen en 3 % meisje.¹⁴⁹

De particuliere instructie voor de Captein en Officieren op het Schip Prins Willem De Vijfde toebehoorende aan de Commercie Compagnie der Stad Middelburg in Zeeland, luidt:

I

Gy zult (volgens het derde Artikel van U Generaale Instructie,) U reis met alle mogelyke spoed voortzetten; en direct Zeilen naar de Kust van Guinea in Africa; en aldaar gearriveert zynde, op het menageuste (goedkoopste) , en ten meeste profyte doenlyk, in handelen, een bequaam Armazoen Slaaven; en dat verrigt hebbende, met dezelve van daar Vettrekken, naar Suriname in America, zoo als hier onder op Artikel 8, nader aan U zal gemeld worden.¹⁵⁰

Motivatie Slavenhandel:

De MCC twijfelde niet aan het doel van de reis: de slavenhandel, maar ongetwijfeld wilde de directie veel geld verdienen en waarschijnlijk was de gelovige bemanning ervan overtuigd dat ze ermee een goddelijk gebod vervulde. Iedereen was elke dag, 's morgens en 's avonds om zes uur, verplicht het scheepsgebed bij te wonen. Wie niet op kwam dagen riskeerde een boete van 6 stuivers, bestemd voor de 'zeevarende armen'. En de Bijbel had met de slavenhandel geen problemen: Dat de bijbel niet altijd serieus genomen werd blijkt dat men zich niet hield aan het zondagsverbod om op die dag niet te werken.¹⁵¹ Uit het scheepsjournaal blijkt vele malen dat dit verbod overtreden werd en dat op zondag slaven gekocht werden.

¹⁴⁸ <http://www.slavevoyages.org>. Table 25-year periods, only embarked.

¹⁴⁹ Idem, Voyage nr. 10962

¹⁵⁰ Inv. nr. 960.2, blz. 76.

¹⁵¹ Exodus 20: 10-11.

Aangaande uw slaaf of uw slavin, die gij zult hebben, die zullen van de volken zijn, die rondom u zijn; van die zult gij een slaaf of een slavin kopen (Leviticus 25:44)

Bovendien voerden ze de vloek uit die over het nageslacht van Cham, de zoon van Noach, was uitgesproken. Toen Cham zijn vader voor gek zette omdat die zich, dronken van de wijn uit zijn wijngaard, letterlijk bloot had gewoeld, had Noach de banvloek uitgesproken over diens zoon Kanaän, zijn eigen kleinzoon:

Vervloekt zij Kanaän, een knecht der knechten zij hij voor zijn broeders. (Genesis 9:25)

Op de een of andere manier was door theologen, van toen, geconcludeerd dat daarmee het zwarte nageslacht van Cham werd bedoeld, dat 'dus' slavenarbeid zou moeten verrichten.

Pas in 1863, ongeveer een eeuw na terugkomst van de Prins Willem de Vijfde, werd in Nederland de slavernij afgeschaft. Een jaar later werd ook de slavenhandel beëindigd.

Toch hielden de reglementen er rekening mee dat niet alle slaven tevreden zouden reageren:

Laat u niet door een slaaf overrompelen en houdt daarom daar waar nodig uw pistool gereed. Laat de slaven goed bewaken en voorkom dat er verwarring kan ontstaan. Zie toe op het onderhoud van de slavenketel (in de slavencombuï) en laat de slaven goed verzorgen en onderzoeken.

Wij gebieden u nadrukkelijk geen misbruik of mishandeling van de slaven toe te staan, niet door de officieren en niet door het scheepsvolk. Wanneer dat toch gebeurt, dan zult u daarvan aantekening maken. De overtreder zal door de scheepsraad gestraft worden, mogelijk met confiscatie van de gage.¹⁵²

David Henri Gallandat, een Zeeuws arts, schreef in 1769 een verhandeling getiteld: Noodige onderrichtingen voor de slaafhandelaren.

De datering is van na de reis van de Prins Willem de Vijfde, 1762-1764, maar zal zeker gebaseerd zijn op vroegere ervaringen. Bij bespreking van de indeling voor de slavenverblijven op het fregat is aangegeven hoe groot, naar zijn mening, de beddingen zouden moeten zijn.

¹⁵² André Horlings; De onstuimige driehoeksreis van slavenschip d'Eenigheid 1761-1763, tekst enigszins aangepast. Zie ook Inv. nr. 960.2 blz. 76 artikel II en III. Zie ook het voorgaande verslag over het misbruik van slavin- nen door de opperstuurman.

David Henri Gallandat (1732-782)¹⁵³

Hij geeft, op zijn eigentijdse manier van denken, rechtvaardiging en uitleg over de slavenhandel. Uitgebreid wordt daarom onderstaand verslag gedaan van zijn publicatie om inzicht te krijgen in het gedachtegoed van zijn tijd.

“By de Guineesche negeren worden de voornaamste misdaden met boeten gestraft; doch by gebrek van betalinge worden de misdadigers aan de schepen tot slaven verkocht. De onvermogene schuldenaars, of die niet betalen willen, worden ook volgens hunne wetten tot slaven verklaard: Echter worden deze zelden aan de Europeanen verkocht, zy houden ze tot hun eigen gebruik, of worden in ‘t land bewaard op hope, dat zy door hunne vrienden zullen gelost worden. Het grootste aantal der negeren, welke aan de schepen worden verkocht, zyn geboren slaven, of die in den oorlog gevangen zynde, vervolgens allen tot slaven gemaakt worden. Eertyds waren zy gewoon een aanmerkelijks getal dezer laasten te dooden; doch sedert de slavenhandel plaats heeft, is het een algemeen gebruik geworden om die allen, zoodra mogelyk, tot voordeel te verkoopen. Dat de gevangenen in den oorlog, van onheugelyke tyden en genoegzaam by alle volkeren, tot slaven wierden verkocht, is bekend aan allen die de gewyde bladeren en waereldlyke historien gelezen hebben; en dat dit tegen het recht der volkeren niet strydig is, getuigt de Apostel PETRUS in zynen 2.Zendbrief, 2.Hoofdstuk, V.19. Van wien iemand overwonnen is, dien is hy ook tot dienstknegt gemaakt. Dat de slaverny met de vryheid van het Evangelie bestaanbaar is, wordt door JACOBUS ELISA JOHANNES CAPITEIN klaar bewezen, in zyn StaatkundigGodgeleerd-onderzoekschrift over de slaverny, als niet strydig tegen de Christelyke vryheid, verdedigd onder de voorzittinge van den Hoogleraar J. VAN DEN HONERT, T.H. ZOON.”

Hij geeft ook instructies hoe de scheeps-bevelhebber en chirurgijn moeten omgaan bij het kopen van slaven:

“Wanneer een scheeps-bevelhebber met zyn schip op de kusten van Africa is aangekomen om in slaven te handelen, moet hy voor al in acht nemen, dat hy jonge, sterke, onverminkte en gezonde slaven inkoop, en dat wel om de volgende redenen: 1. Om dat deze de bekwaamsten zyn om de landen in onze Amerikaansche volksplantingen te bebouwen. 2. Om dat het zeer bezwaarlyk valt zieke slaven aan scheepsboord te genezen. 3. Om dat het gevaarlyk is een beginsel van besmetting in zulk ‘eene naauwe plaats als in een slavenschip te brengen. 4. En eindelyk, om dat ‘er veel minder voordeel van oude, zieke of gebrekkige slaven, by de verkopinge in de WestIndien, te halen is”.

¹⁵³ Tekening door A. Schouman, 1759, pastelkrijt, 48x39,5 cm. Zeeuws Archief, Zelandia-Illustrata Aanwinsten nr. 272.

Daar de kapitein zelden deskundigheid heeft om te onderzoeken of een slaaf met verborgen kwalen en andere lichaamsgebreken behept is, wordt de opper-heelmeester, chirurgijn, gelast om alle slaven die aangebracht worden, nauwkeurig te onderzoeken en daarvan verslag te doen aan de kapitein.

1. Hij moet letten op de ouderdom van de slaaf, omdat oude slaven minder opbrengen dan jonge slaven. De handelaren zullen hun koopwaar zo aantrekkelijk mogelijk aanbieden:

“Zy worden gewasschen, gewreven, gesmeerd, geschoren; de gryze hairen worden geverfd of uitgetrokken, zoo wel die van den baard als van ‘ t hoofd; zy krygen veel eten en drinken, en, met één woord, alle mogelyke middelen worden in ‘ t werk gesteld om de kenmerken des ouderdoms te doen verminderen”.

2. Op het gezicht van de slaaf: Een slaaf die enig gebrek aan de ogen heeft waardoor zijn gezicht verminderd is zeer weinig geld waard. Uitwendige ongemakken worden door bezichtiging van de ogen gemakkelijk ontdekt, maar blindheid door een ziekte ontstaan welke men “gutta serena” of verstopping van de gezichtszenew noemt is moeilijker te onderkennen omdat deze kwaal zonder dat men een gebrek aan het oog ziet aanwezig kan zijn, dus moet de chirurgijn proefnemingen doen.

3. Op de spraak en het gehoor van de slaaf: De chirurgijn moet de slaaf horen spreken en tevens opmerken of de koopman verplicht is hard te schreeuwen en hem te doen spreken

4. op alle de uitwendige gebreken van de slaaf die hem het werken kunnen beletten

“Dierhalven is ‘ t noodig dat de heelmeester hier op acht geeft. Hy moet niet alleen het gantsche lichaam van den neger op het allernaauwkeurigst bezichtigen, om de gebreken, welke aan het oog blood gesteld zyn, te ontdekken, maar hy moet hem ook betasten, doen gaan, springen, de armen en vingers bewegen en uitsteken, om hier door ten vollen verzekerd te zyn dat hy niet mank gaat, dat hy geen wonden, breuken, styve leden, bedekte kwaalen of eenige andere ongemakken heeft. Het springen is ook noodzakelyk by de vrouwen, om te ontdekken, of zy geen uitzakking der lyfmoeder hebben, waar aan zy somtyds onderhevig zyn. Voor al moet men acht geven op het getal der vingers en toonen; vermits de negers altoos bloodsvoets gaan, zyn ze aan vele ongemakken bloodgesteld, waar door zy dikwyls een of meer toonen komen te verliezen.”

5. Op de inwendige kwalen van de neger:

“Men moet, zoo veel mogelyk is, onderzoeken of de slaaf met geen inwendige ziekten behept is, als koorsden, borstkwaalen, geelzucht, scheurbuik, verstoppingen in de lever of in de milt enz.”

6. Op de geboorteplaats van de slaaf:

“De ondervinding heeft aan de Amerikaansche planters geleerd, dat de slaven, welke in zekere landstrecken van Africa gebooren en opgevoed zyn, veel bekwamer worden dan anderen, tot het werk waartoe zy gekocht zyn, namelyk den landbouw; en dit is de reden waarom de Guineesche slaven (alle andere zaken gelyk staande) altoos veel duurder verkocht worden, dan de Angoolsche. Onder de Guineesche slaven zyn de Cormantynsche, de Santynsche en Sidasche de besten; de grein-kustslaven zyn minder in achtung, en die uit de bocht, als de Benin, de Gabon en Cammaronas, worden in ‘ t algemeen voor de slechtsten gehouden.”

Na opsomming van de maatregelen die te nemen zijn bij de aankoop van de slaven wordt ook aandacht gevraagd voor de verzorging van de slaven.

Bij de legerplaatsen van de slaven dient er voor gezorgd te worden dat er voldoende frisse lucht aanwezig is gezien de zeer bekrompen ruimte waarin zij moeten leven. Het grote aantal volwassen mensen kan besmet raken door de onzuivere bedorven lucht. Men moet dat voorkomen door de luiken, zo veel als mogelijk is, open te houden en door tochtgaten te maken te zorgen dat de bedorven lucht een weg kan vinden naar buiten. Men kan gebruik maken van “koelzeilen”, buskruit in brand te steken, door het roken van wierook, jeneverbessen enz. en door het besproeien met azijn of limoensap.

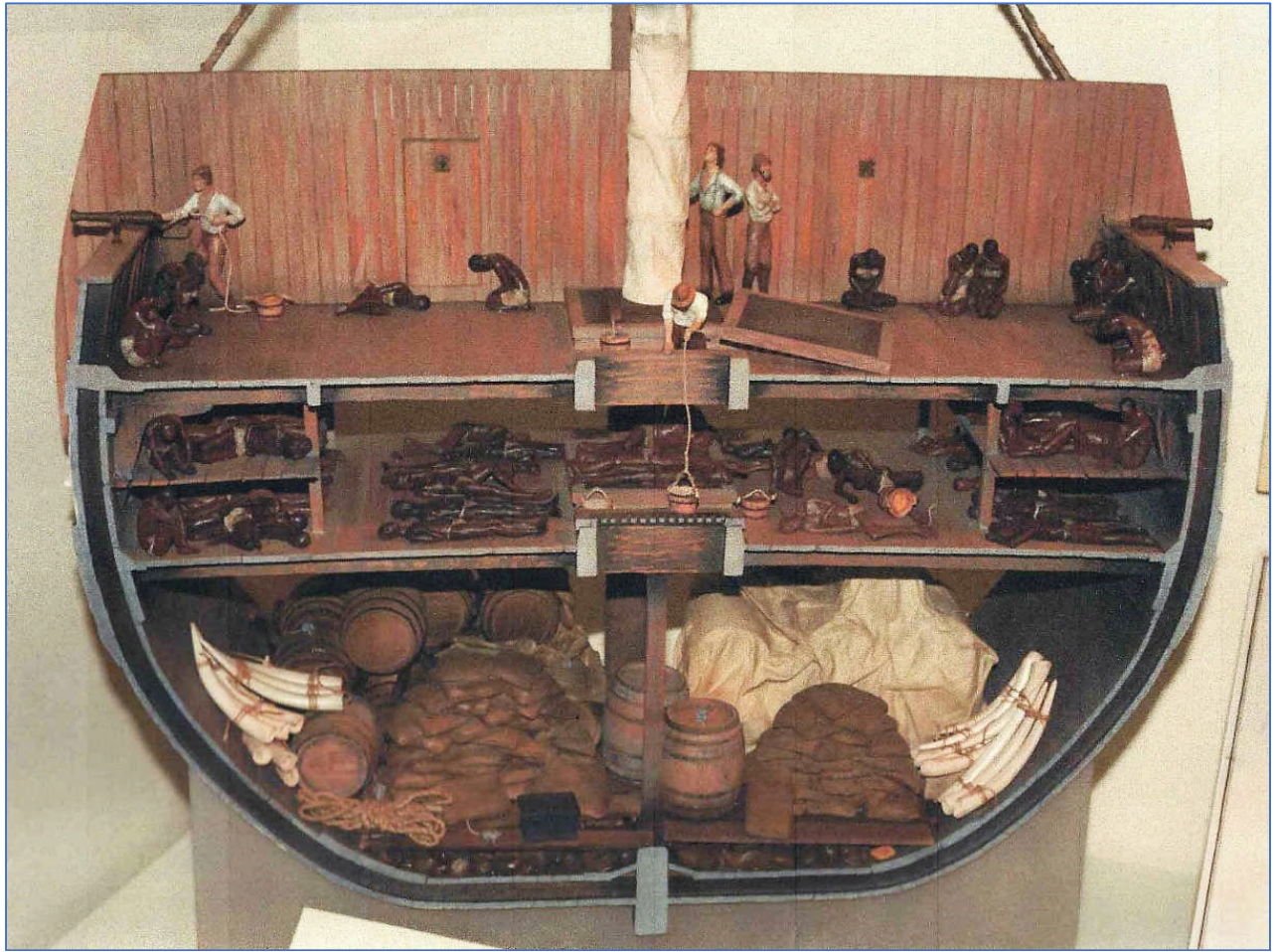
De tweede zaak waarop men moet letten is om het schip en de slaven rein te houden. Het bovenschip moet daarom elke dag geschrobd en gespoeld worden en de legerplaatsen van de slaven moeten elke dag gereinigd worden. Daarnaast moet het tussendek en de schans twee maal in de week geschuurd en schoon gemaakt worden. Als aanbeveling wordt dan gegeven:

“Tot dit werk worden met voordeel gebruikt de slaven, welke eenige dispositie tot het scheurbuik hebben, die gemeenelyk malingers genoemd worden, wyl de beweging voor de zulken zeer nuttig is om den voortgang dier kwaale te beletten”.

Een zindelijkheidsadvies wordt gegeven met:

“Men moet zorge dragen dat de slaven zoo weinig morssig zyn als doenelyk is; men moet ze verlof geven om zig op den middag te wasschen, en de onwilligen daar toe dwingen; acht geven dat hun

hoofdhaar geschoren worde, dat zy geen vuiligheid om laag doen¹⁵⁴ (h), en dat de zieken een afgezonde legplaats hebben.”

Dwarsdoorsnede van een slavenschip.

Zichtbaar zijn onder in het schip de goederen, vaten, zakken etc. Tevens links en rechts olifantstanden. Op het tussendeck is goed te zien de zeer benauwde huisvesting met de beddingen in twee lagen, door het open luik wordt water/voedsel naar beneden gebracht. Op het kuildek ziet men het luchten van de slaven onder toezicht van de bemanning. Zichtbaar zijn ook aan beide zijden van het schip een “draai-bas”.

Een derde zaak, waaraan men aandacht behoort te geven zijn de levensmiddelen.

Gezorgd moet worden dat er zowel voor de slaven als de bemanning verse en “welgeconditioneerde” mondbehoefte aanwezig zijn. Dat de bewaring daarvan in vaten beschermd is tegen bederf door de vaten wanneer ze gevuld zijn te behandelen door het te beroken met zwavel. Het is van uiterst belang dat zorg gedragen wordt dat de slavenketels door de scheepskok zeer zindelijk worden gehouden. De spijzen moeten van te voren voordat ze in de ketels worden gekookt onderzocht worden of ze naar behoren “geschuurd en afgedroogd” zijn en mogen nadat ze gekookt zijn niet bewaard blijven in de koperen ketels.

“Het is ook zeer nuttig, dat een bevelhebber, wanneer hy zig met een slavenschip op de kusten van Africa bevindt, voor de slaven verversing koopt, als milhio (mais), yams (eetbare wortelknol), potatos, pisang, en vooral limoenen, zoo om ze langzamerhand aan de paardeboonen en scheepsgort te doen gewennen, als om het scheurbuik en andere kwalen voor te komen; en inzonderheid moet dit niet

---

¹⁵⁴ (h) *Sommige scheeps-bevelhebbers laten ‘s nachts baliën tusschen-deks plaatsen, waar in de slaven hun gevoeg doen. Dit is een gewoonte die geenzins te pryzen is, wyl de stank, welk daar door in ‘t schip veroorzaakt wordt, niet dan zeer nadeelig voor de gezondheid kan zyn.*

nagelaten worden, wanneer men genoodzaakt is de slaven langen tyd aan scheepsboord te houden, eer men den overtocht naar America onderneemt”

De vierde zaak waarop men acht behoort te geven is het water:

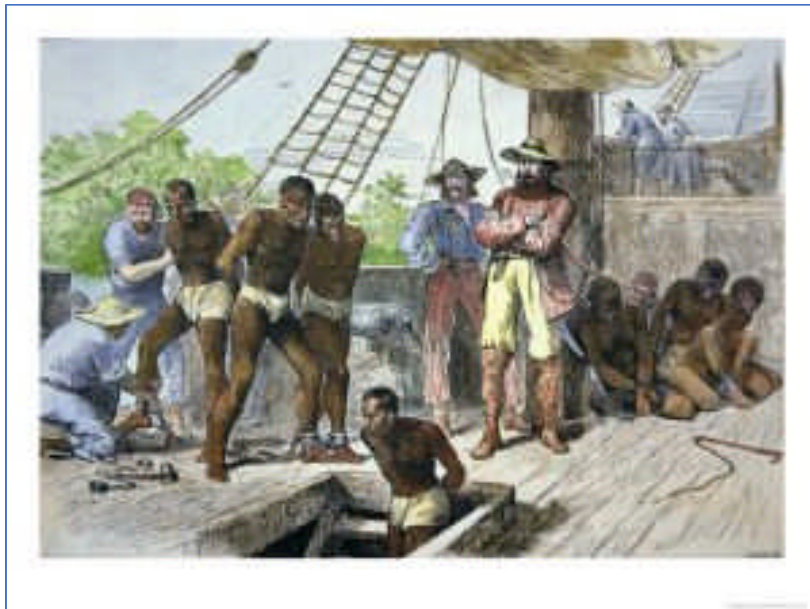
De ervaring heeft geleerd dat het water dat uit het vaderland is meegenomen na verloop van enige weken aan het bederven raakt, dit gaat over en het water wordt weer goed. Dit proces kan zich enige malen herhalen maar uiteindelijk aangekomen op de Afrikaanse kust is er geen beter water te verkrijgen. Het is echter onmogelijk zoveel water uit het vaderland mee te nemen als voor de gehele reis toereikend is.

“Indien men gelegenheid heeft om op de Afrikaansche kusten het water te kiezen, moet men altoos den voorrang geven aan het helderste, ‘ t welk het bleekste van verwe is, de minste geur en smaak heeft, de minste grondigheid nalaat, en het welk zig op de gemakkelykste wyze met de zeep laat vermengen. De boots-gasten moeten ook, wanneer zy de watersvaten naar de boot voeren, zorge dragen dat dezelve wel gestopt en digt zyn, op dat ‘ er geen zout water in kome; want men is dikwils genoodzaakt, uit hoofde van de zware strand-branding, de watervaten in zee te werpen om dezelve in de boot te kunnen krygen.”

Het is te wensen het water eerst te koken waardoor alle insecten die er in zitten komen te sterven. Echter het is op een slavenschip ondoenlijk te doen, men heeft er al moeite mee het te koken voor de zieken. Er komt nog een aanwijzing om het water goed te houden; doe er enige droppen olie van vitriool, olie van zwavel in, drie doppen olie van zwavel op een pint water is genoeg.

De vijfde zaak waarop men acht dient te geven is te zorgen dat er katten aan boord zijn.

“Indien men in aanmerking neemt, dat men op de slaven- en andere schepen dikwils door rotten (ratten) en muizen geplaagd wordt, en dat de katten de beste behoedmiddelen daar tegen zyn, zal men dit niet te gering achten. In der daad, hoe dikwils gebeurt het niet dat de rotten en muizen de scheepslieden in levensgevaar brengen met het doorbyten van de victualie- en watervaten? Ja, het gebeurt somtyds, dat de schepelingen zelfs door dit ongedierte worden aangerand, waar van men een zeer aanmerkelyk voorbeeld vindt aangetekend in de beschryvinge van Commandeur ANSON’ S reize naar de Zuidzee, waar in gemeld wordt, dat het geen den ongelukkigen toestand van het scheepsvolk grootelyks vermeerderde, de groote meenigte rotten was, die hen zoodanig plaagden dat ze dag noch nacht konden rusten: want zoo dra de maats in de kooyen lagen, wierden zy door een heelen zwarm van dat ongedierte als bestormd, die over hen heenliepen en hen dikwils zeer gevoelig beten; ja van sommige maats, die door ziekte geen kracht meer hadden om zig te verweren, wierden de teenen van de voeten afgegeten; doch niets was yselyker om te zien, dan hoe die dieren de lyken schonden, die op ‘ t dek lagen, etende de oogen uit het hoofd, en heele stukken uit de wangen, armen en beenen.”

Gevangen op een slavenschip¹⁵⁵

¹⁵⁵ Behandeling slaven aan boord van Nederlandse slavenscheepen door Vanessa Sacco, gevangenen op het slavenschip Leusden foto: Zeelandboeken.

De zesde zaak gaat over het behandelen van de slaven:¹⁵⁶

“Deze aanmerking zoude misschien onnoodig zyn, indien alle de slaaf-handelaaren lieden van een goed gedrag, bescheiden, mededogend, geschikt waren, en slechts de voornaamste Christelyke deugden bezaten. De ondervinding leert dat wanneer een scheepsbevelhebber geschikt is, en de officieren en matroozen met een goed voorbeeld voorgaat, de slaven binnen scheeps-boord gemakkelyk geregeerd kunnen worden. Ik ben van oordeel dat de opstanden, welke onder de slaven zoo dikwyls plaats hebben, veel eer aan het kwaad gedrag van het scheepsvolk moeten toegeschreven worden, dan aan de vrees om door de blanken gegeten te worden, of aan de natuurlyke genegenheid om hunne vryheid weder te bekomen. ‘ t Is noodzakelyk dat men aan de slaven, zoo dra zy gekocht zyn, te kennen geest, dat zy geen kwaad te wachten hebben; dat de blanken geen menschen-eeters zyn; dat zy de negers koopen om dezelve naar een goed land te voeren, alwaar zy veel van hunne landslieden zullen vinden, en alleenlyk tot den landbouw gebruikt worden. Men moet de slaven op een bescheiden wyze aanzeggen, dat zy zig goedwillig aan hun noodlot moeten onderwerpen, de blanken gehoorzaam zyn, geen kwaad doen, of dat zy op de allerstrengste wyze zullen gestraft worden; doch dat, indien zy door de blanken beledigd worden, zy aan de officieren of aan de Bomba moeten klaagen, en dat zy dan aanstonds recht zullen bekomen. ‘ t is noodzakelyk aan de slaven de vryheid te geven om te dansen, of, (gelyk de scheepslieden het noemen) bailliaaren, zoo dikwyls de omstandigheden het eenigzins toelaaten; ten dien einde is het zeer dienstig een trommel en andere speeltuigen aan boord te hebben, om ze daar toe aan te zetten en op te wekken, wyl die lichaamsoeffeninge, waar op zy zeer verzot zyn, hun niet alleen een byzonder vermaak verschafft, maar ook grootelyks tot derzelve welstand en gezondheid bevorderlyk is. In ‘ t aanleggen van deze danspartyen en vreugdebedryven, moet men acht geven, om de negers die in één land geboren zyn by den anderen te voegen, wyl slaven die uit een ander land zyn zelden met andere vreemden willen te doen hebben, zoo om dat zy elkander niet verstaan kunnen, als om dat hun muzyk en dans veel van elkander verschillen, en dat zy somtyds vyanden zyn. By gebrek van deze inachtneeming, ontstaan ‘ er dikwyls oneenigheden, waar door deze zoo noodzakelyke vermaaklykheden gestoord worden.”

Ten slotte vraagt Gallandat aandacht waarop de heelmeeesters acht op behoren te geven bij de behandeling van zieke slaven.

“De heelmeeesters moeten dagelyks alle de slaven naauwkeurig visiteren, en een byzondere zorg en oplettenheid omtrent de zieken hebben; zy moeten ‘ er in sommige opzichten de vaders van zyn; zy moeten ze zoo veel gemak verschaffen als mogelyk is; zy moeten zorg dragen dat zy uit de boeyen geslagen worden, niet alleen wanneer zy ziek zyn, maar ook wanneer zy eenige dispositie hebben om ziek of scheurbuikerig te worden, en wanneer zy treurig zyn, ‘ t geen doorgaans een aanstaande ziekte voerspelt. Zy moeten hunne gedachten laten gaan op al ‘ t gene tot hunne behoudenis eenigzins kan strekken, en met één woord alles in ‘ t werk stellen wat hun droevig noodlot kan verzachten : ten dien einde moeten ook de bevelhebbers, zoo veel mogelyk is, de ververschingen koopen, welke de heelmeeesters oordeelen voor de slaven dienstig te zyn, en vooral zorg dragen dat zy geen gebrek aan water hebben. ‘ t Is somtyds ten hoogsten noodig dat de schepen, welke van de kust vertrekken, het eiland St. Thome of Annebon aandoen, om aldaar te ververschen; dit is het beste middel om de ziekten en de sterfte van de slaven, en van ‘ t scheepsvolk, voor te komen. Men weet dat de limoenen en orange-appels, welke men op de gemelde eilanden altoos in overvloed, en voor een zeer geringen prys, kan bekomen, de krachtdadigste geneesmiddelen zyn om het scheurbuik, den geesel der scheepvarenden, tegen te gaan en te genezen.”

Hij geeft vervolgens een goede raad aan de heelmeeesters (chirurgijns, opper-en ondermeesters)

“Eindelyk zal ik hier noch byvoegen, dat een heelmeeester, voornemens zynde om slaven te varen, zig niet alleen van de beste boeken over de genees- en heilkunde moet voorzien, maar ook van de zulke waar uit hy een behooryke kennis kan verkrygen van het land alwaar deze handel gedreven wordt, van deszelfs inwoonders, van de luchtgesteldheid, van de natuurlyke historie, van de byzondere ziekten en geneesmiddelen, enz. Hy moet zig niet schaamen hunne byzondere genezingswyze te onderzoeken en beproeven, en altoos denken, dat ieder land geneesmiddelen voortbrengt, om de byzondere landziekten te genezen; hy moet zig herinneren dat wy de kennis van verscheiden uitstekende geneesmiddelen aan ongeletterde en woeste volkeren verschuldigd zyn. “

Of al de bovengenoemde aanwijzingen op deze reis van het fregat prins Willem de Vijfde met als gezagvoerder de kapitein Adriaan Jacobse, de oppermeester Willem Wante en de ondermeester Jan Coopman zijn uitgevoerd blijkt niet uit de stukken die bewaard gebleven zijn. Zo nu en dan verschijnen

---

¹⁵⁶ In het belang van de inhoud geheel overgenomen. Over de gedragingen van de opperstuurman en de kok zie bovenstaand.

er opmerkingen in het journaal van de kapitein, een journaal van de chirurgijn is niet aanwezig. Willem Wante heeft daarvoor al meerdere reizen als onder-/oppermeester gedaan en zal mogelijk over de nodige kennis beschikt hebben. Voor ondermeester Jan Coopman was dit zijn eerste reis hij heeft bij zijn aanstelling de nodige papieren van bekwaamheid ingeleverd.

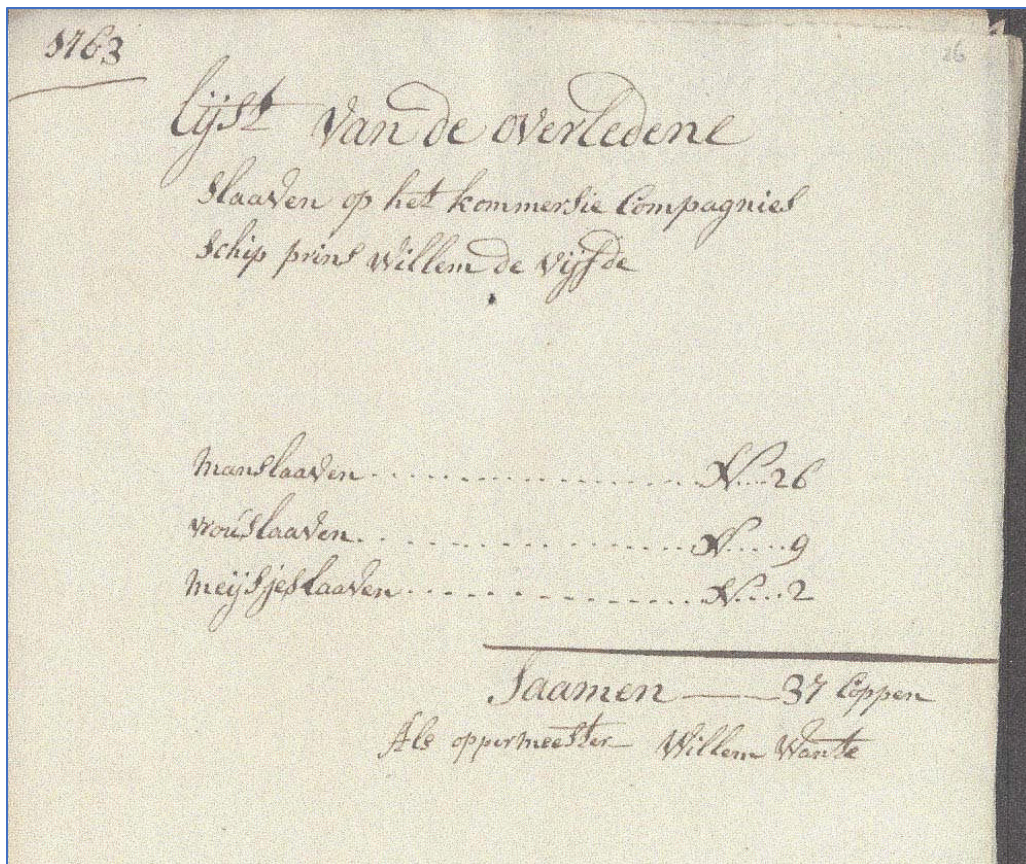
Onderstaand zal verslag gedaan worden over de gebeurtenissen betreffende de aankoop en verkoop van de slaven en hun leefomstandigheden zoals blijkt uit de bewaard gebleven archiefstukken van deze reis.

De aankoop van de slaven werd betaald met de zogenaamde "cargazoensgoederen" die in de thuishaven Middelburg waren aangekocht. Het totaal aankoopbedrag dat uitgegeven werd volgens de facturen bedraagt: £ 6.987.19.9 of f. 41.927.8.8 naar de huidige waarde € 420.440,37 (2016). Bij de aankoop van slaven werd voor een waarde van f 40.030.6.11 of € 401.427,71 uitgegeven en aan onkosten f 1.903.13.9 of € 19.084,34.¹⁵⁷

De goederen bestonden uit de volgende componenten verpakt in o.a.66 genummerde kisten en vaten: Verschillende soorten geweren: koperen bekkens, koperen neptens (ondiepe pannen), ketels, diverse soorten kralen, messen; textielgoederen in vele designs en soorten, roomkommen, tabak en pijpen, roet (rundervet), ijzeren staven, kannen, kruid, mout in stoppen en kannen, ankers (tonnen of vaten).¹⁵⁸

Bij ieder aankoop van een slaaf werd precies aangegeven met welke cargazoensgoederen werd betaald en de prijs daarvan¹⁵⁹

Totaal werden 312 slaven gekocht volgens het caragazoensboek:¹⁶⁰ Er overleden in totaal 37 slaven.¹⁶¹

¹⁵⁷ Inv. nr. 1000, blz. 33.

¹⁵⁸ Zie bijlage voor de specificaties.

¹⁵⁹ Zie het voorbeeld hierboven bij de aankoop van de eerste slavin.

¹⁶⁰ Inv. nr. 1000, blz. 24-31

¹⁶¹ Inv. nr. 1003.3 blz. 26. Zie ook de brieven van kapitein Adriaan Jacobse aan de Directie van de MCC, inv. nr. 961, blz. 146-147; 152-153. Het journaal vermeldt 17 overledenen op de Bovenkust, 15 op de doorsteek en 5 te Paramaribo.

	<u>M</u>	<u>V</u>	<u>J</u>	<u>Me</u>	
Groot Basa	-	1	-	-	op 26 januari 1763
Rio Sester	1	-	2		op 30 januari 1763
Klein Sester	-	1	1	1	idem
Sester Kroe	-	2	1	1	op 7 februari 1763
Badoe	-	2	2	-	op 9 februari 1763
St. Andries	1	-	-	1	op 27 juni 1763
Caap La Hoe	<u>163</u>	<u>120</u>	<u>6</u>	<u>6</u>	17/2-30/3 en 28/6-14/7 1763 ¹⁶²
Totaal (312)	165	126	12	9	

In totaal overleden er 37 slaven	<u>26</u>	<u>9</u>	--	<u>2</u>
	139	117	12	7
	====	====	==	=
Overzicht van de verkochte slaven ¹⁶³	139	104	17	15
	====	====	==	==

(f 80.134,00 = € 829.167,06 (prijsspeil 2016))

Volgens het journaal gekocht: (312) ¹⁶⁴ 164 125 14 9
 === == = =

Twee vrouwen werden gekocht die een kind hadden nl. op 10-2-1763 en 20-3-1763.

	M	V	J	Me	Prijs
Lijst de Hand op vendue	139	104	17	15	80,134

Lijst verkochte slaven, detail eindtotaal

In totaal werden er op de Bovenkust 312 slaven gekocht (14 januari 1763-17 augustus 1763)

Voor de oversteek overleden er : 17 slaven.

295

Bij de oversteek naar Suriname: 15 slaven overleden (17 augustus 1763-22 oktober 1763)

Bij aankomst te Paramaribo: 280 slaven in leven

Bij verblijf te Paramaribo: 5 slaven overleden (22 oktober 1763-22 februari 1764)

Verkochte slaven: 275

====

De mortaliteit op de Bovenkust bedraagt 4,48% van 312 , bij de oversteek 5,08% van 295, te Paramaribo 1,78% van 280. De mortaliteit van het aantal van 312 gekochte slaven bedraagt 11,85%.¹⁶⁵

Het aandeel van de overleden mannen is 97,027%, vrouwen 2,432% en meisjes 0,541%.

Op de Bovenkust overleden 11 mannen, 5 vrouwen en 1 meisje

Bij de oversteek: 13 idem , 2 idem

Te Paramaribo: 2 idem , 2 idem 1 idem

Totaal: 26 mannen 9 vrouwen en 2 meisjes

== = =

Op 8 oktober 1763, op de doorsteek, sprong een vrouw over boord en overleed.

Te Paramaribo overleed een vrouw met een zuigend kind op 23-10-1763.

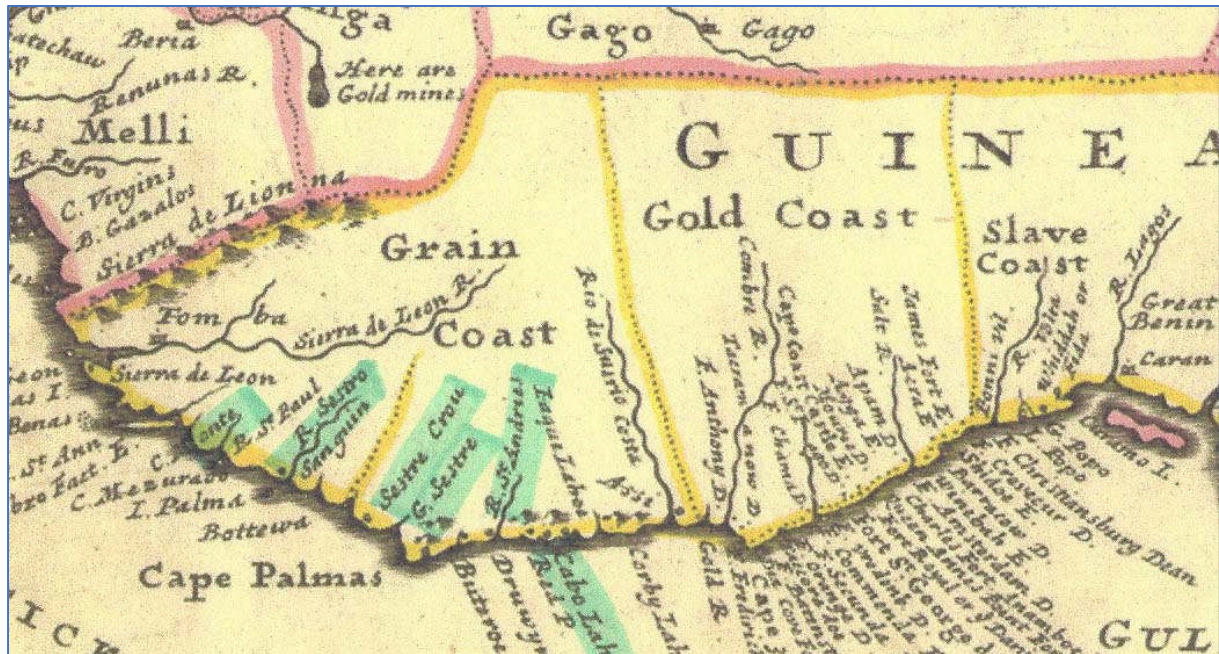
¹⁶² In de periode 28 juni- 14 juli 1763 werden te Caap La Hoe in totaal 160 slaven gekocht: 89, mannen, 64 vrouwen, 4 jongens en 3 meisjes.

¹⁶³ Inv. nr. 1003.3 blz. 25. Een duidelijk verschil aankopen en verkopen in de onderverdeling!

¹⁶⁴ Inv. nr. 999.

¹⁶⁵ Over de sterfte aan boord van slavenschepen: Max Bosschaart, 15 juni 2015, bachelorscriptie: De slavenschap van de MCC. Sterfte aan boord van slavenschepen nader onderzocht.

Het overgrote deel van de slaven werden gekocht bij Caap La Hoe nl. 163 mannen, 126 vrouwen, 12 jongens en 9 meisjes, totaal 295, ook de rest kwam van de Grijnkust.(zie kaart).
De vraag is waar komen zij vandaan.

Kust van Guinee, detail de Grijnkust¹⁶⁶
(van links naar rechts; Groot Basa; Rio Sester;Sester Kroe;St. Andries; Caap La Hoe)

Afrikaanse handelaren brachten de slaven naar de kust om ze daar te koop aan te bieden aan de handelaren op de slavenschepen. Zij hadden zelf ook slaven maar verkochten die graag aan de meestbiedenden. Deze verandering van het leven in Afrika bracht met zich mee dat de zwarte stammen vaker invallen deden bij de burens om daar zoveel mogelijk jonge mannen en vrouwen gevangen te nemen om ze door te verkopen. Door het veranderen van het straffen van een misdadiger was het gemakkelijker deze te verkopen.

Zo ontstonden de slavenkaravanen. Diep in het binnenland werden de slaven bijeengebracht: mensen die schulden hadden, dieven, moordenaars of mensen die gevangen waren genomen bij een rooftocht. In lange optochten en geboeid liepen die slaven dan naar de kust.¹⁶⁷

Aan de kust van Guinee had de West Indische Compagnie (WIC) meerder forten: onder andere St. George in Elmina, Fort Nassau bij Mouri, Fort Oranje bij Sukondi, Fort Amsterdam te Cormantijn, fort Lijdzaamheid bij Apam en St. Sebastiaan bij Chama

Buiten de forten was het gebied in handen van de Afrikaanse elite, "Caboceërs" genaamd, die handelden met Afrikaanse volken in de binnenlanden. In die binnenlanden speelde de handel zich helemaal af tussen met elkaar concurrerende volken als de "de Fante" en de "Ashanti". Zij zorgden voor aanvoer van kostbaarheden en gevangenen naar de kust.¹⁶⁸

De "de Fante" en de "Ashanti" waren etnische groepen in het zuiden van Ghana, vroeger de "Goudkust". Onder achtereenvolgende paramount opperhoofden "Asantehenes" nam het koninkrijk deel aan de Afrikaanse slavenhandel. De Ashanti namen mensen uit omliggende gebieden gevangen en verkochten hen aan Europese slavenhandelaren. In 1827 verbood de Ashanti confederatie de slavenhandel. De handel stopte in de eerste helft van de 19^e eeuw. De rijkdom van de Ashanti was gebaseerd op de aanzienlijke goudvoorraden in de regio. Het waren vaardige goudsmeden. De Ashanti waren een machtige matriachale stam.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Negroland and Guinea, with the European Settlements, Explaining what belongs to England, Holland, Denmark, by H.Moll Geographer. Markering in groen plaatsen van aankoop slaven.

¹⁶⁷ Tekst: Waarom zwarten zwarten verkochten, schooltelevisie.

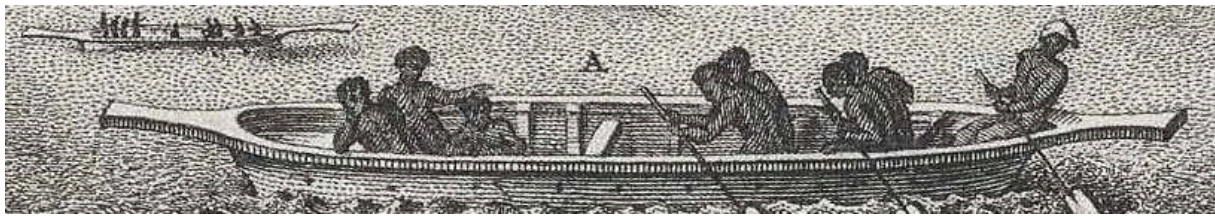
¹⁶⁸ Esther Schreuder, De herkomst van Willem Frederik Cupido c. 1758-1806.

¹⁶⁹ Wikipedia, Ashanti (volk). Zie ook detail West-Indische paskaart voor de ligging van het gebied.

Een slavenkaravaan

Gezien de positie van het Bassa volk aan de Greinkust zullen de zwarte slavenhandelaren onder hen gezocht kunnen worden. De slaven werden aan de wal gekocht en aan boord gebracht met de “de boot”, of werden door de zwarte handelaren aan boord gebracht met kano's. De handel begon altijd met presentiegescenken, een soort tribuut of belasting, voor de Afrikaanse vorst.

Slavenkano's

Nadat de eerste veertig slaven waren gekocht werd er gebouwd aan de beddingen eerst voor de mannen en daarna voor de vrouwen, het leven aan boord van het fregat Prins Willem de Vijfde was aangevangen. Hoe dit leven aan boord verder verliep is enigszins te reconstrueren aan de hand van de schaarse mededelingen die overgeleverd zijn in het archief.

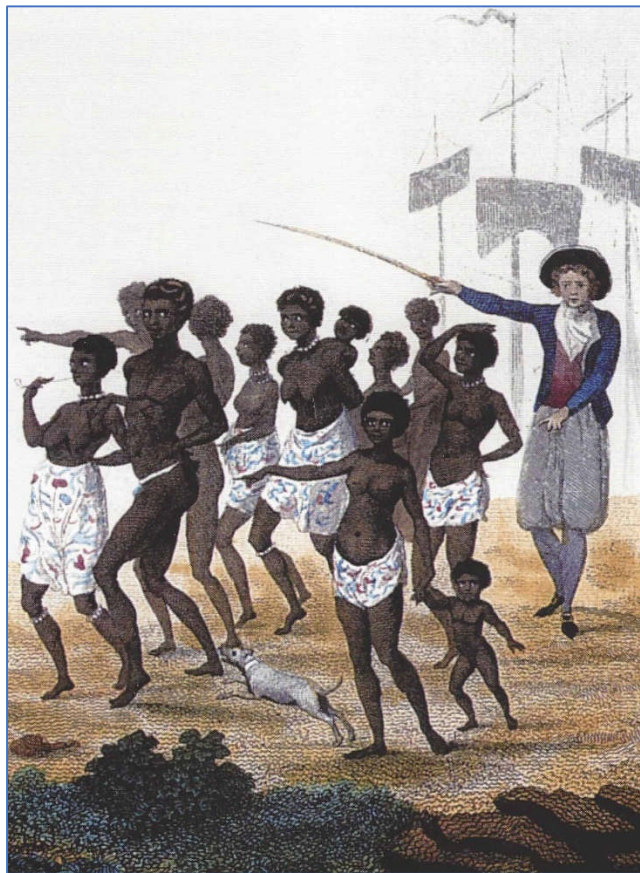
De slaven moesten wennen aan het eten dat zij voorgeschoteld kregen. In de instructie werd voorgeschreven dat zij nog eerst voedsel moesten krijgen van Afrikaanse bodem, dat ter plaatse werd gekocht, zodat zij langzamerhand konden wenden aan het meegebrachte voedsel. Dat voedsel bestond uit gort en paardenbonen aangevuld met oud vlees en oud spek. De bereiding vond plaats in een speciaal voor de slaven gebouwd kombuis. De verantwoording over dit voedsel lag bij de opperstuurman en de bereiding bij de scheepskok. Deze laatste nam het niet nauw met de hem ter bereiding geven porties vlees en spek en verdonkeremaande een aantal stukken, (zie het verslag hiervan). Ook de opperstuurman faalde in zijn te nemen verantwoordelijkheden. Als verantwoordelijke over de victualiën moest hij toe zien op de bewaring en uitdeling daarvan, en ook dat ging goed mis. (zie verslag hiervan).

Over de huisvesting is bekend dat er beddingen gemaakt werden apart voor de vrouwen en mannen. De ruimtes waren uitermate klein zodat men op elkaar gepakt zat, ook werden er sanitaire voorzieningen aangebracht en mogelijkheden om te luchten, in de tent voor de vrouwen en het kuildek voor de mannen. Om in conditie en “gezond” te blijven, werden de gevangenen in groepen aan dek gebracht. Ze kregen te eten, schrobden de dekken en konden hun benen strekken. Op gezette tijden waren ze verplicht op hun eigen muziek te dansen. Bij de verantwoording van de cargazoensgoederen staat o. a. vermeld 18 gros korte pijpen en 308 pond tabak voor de slaven.

Met de hygiëne zal het niet best geweest zijn. Voorgescreven was dat ze regelmatig gewassen moesten worden, maar gebleken is dat er schurft aanwezig was. Het slechte eten veroorzaakte ringworm en scheurbuik. Gebleken is dat de slaven sterk vermagerden. Getuige daarvan is het verslag over de opperstuurman die aangesproken werd dat hij niet goed op de slaven lette, die in de boeien zaten op het kuildek en die de boeien makkelijk los konden krijgen omdat ze sterk vermagerd waren. Ook de kapitein deed in zijn brieven aan de Directie verslag dat de slaven sterk vermagerd waren bij aankomst in Suriname. Ondanks het uitdrukkelijke verbod in de instructie voor het misbuiken van de slaven, blijkt uit het genoemde verslag over de opperstuurman dat hij dat aan de laars lapt en vrouwen veelvuldig misbruikte. Bij de verkoop van een slavin in Suriname blijkt zij zwanger te zijn, dit moet tijdens de reis gebeurd zijn. Het leven aan boord was voor een slavin te veel geworden ze sprong overboord en verdrinkte.

Uiteindelijk aangekomen in Suriname mochten de slaven aan de wal om te "kuieren". Ze mogen frisse lucht inademen, ze werden gewassen, verfrist met planten, bananen en oranjeappelen. Ze waren klaar voor de verkoop.

Slavinnen gekleed in hun "paan"¹⁷⁰ naar de slavenmarkt¹⁷¹

Onder "Costum" bij de cargazoensgoederen staat: 2 Roode Bajetapas voor de slaven.

Bij het aanbrengen van slaven op de te houden vendu's werd een lijst opgemaakt waarop de condities stonden, zoals de gewenste prijs per genoemde slaaf. Tevens werd vermeld de lichamelijke conditie van de aangeboden slaven.¹⁷²

---

¹⁷⁰ Een paan is een doek of lap van wollen, katoenen of linnen stof die het lichaam omgeven, van het middel tot aan de knieën of iets lager.

¹⁷¹ Ingekleurde kopergravure van William Blake. uitg. J.G. Stedeman, Reize naar Suriname. (Amsterdam 1800). Collectie Universiteit van Amsterdam.

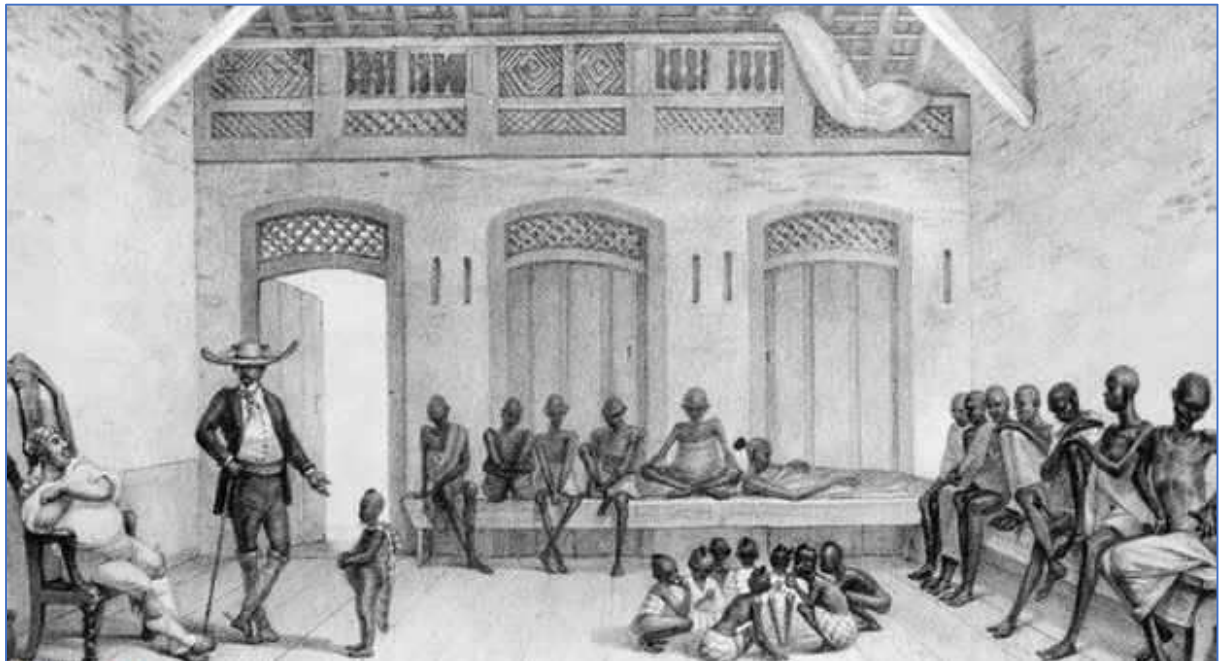
¹⁷² Inv. nr. 960.2, blz. 113-118.

Vermeld werd dan. Gezond; zeer oog, gezwel aan de bil; scheurbuik; zweertjes op de dij; ringworm; stijve heup; een stuk van de grote teen en een peesknoop op de hand; steenpuisten; een lamme hand; dikke knie; navelbreuk; littekens.

Tevens werd vermeld: een negerin zwanger; een negerin met haar kindje; een negerin met haar dochter. Op de lijst van 31 oktober 1763, totaal 50 slaven, zijn 35 slaven gezond, waarvan 5 voetstoots (zonder garantie), genoteerd zonder een kwaal waarbij de twee negerinnen één zwanger en één met een kindje. 70% is dus gezond verklaard.

De gevraagde prijs voor een man bedroeg tussen 185,00 en 340,00 gulden; een vrouw tussen de 165,00 en 280 gulden, een jongen tussen 145,00 en 185,00, een meisje tussen 200,00 en 215,00 gulden.

De zwangere vrouw moest 175,00 opbrengen en de vrouwen met een kind tussen 295,00 en 345,00 gulden. De werkelijke opbrengst uit de hand was: man tussen de 100,00 en 500,00 gulden; vrouw tussen de 200,00 en 300,00 gulden; een jongen tussen de 150,00 en 200,00 gulden en meisje tussen de 100,00 en 150,00 gulden. De verkoopprijs op de vendu was aanmerkelijk lager.

Slavenverkoop

Omdat de verkopen op de vendu's tegen vielen werden de slaven "uit de hand verkocht", op de lijst van de totaal verkochte slaven (zie detail bovenstaand) staan vermeld de kopers van de slaven uit de hand. Betaling van de slaven gebeurde nauwelijks contant. De meeste betalingen werden gedaan met zogenaamde wisselbrieven van de verkregen wisselbrieven zijn lijsten opgemaakt waarop de namen staan vermeld van al de kopers.¹⁷³

De levering van slaven in Suriname was afhankelijk van de financiële positie van de plantage-eigenaren. Die konden niet altijd over voldoende contant geld beschikken. Zij waren voor inkomsten afhankelijk van de verkoop van hun producten. Slaven werden dan ook veelal "op krediet" gekocht. Dat leverde nieuwe mogelijkheden op voor Amsterdamse banken en ondernemingen. De verkoper kreeg in ruil voor de Afrikanen een zogeheten wisselbrief mee voor een Amsterdamse handelsbank. De bank betaalde in Amsterdam aan de kapitein uit.¹⁷⁴

In de afrekening van de waarnemers van de "Commercie Compagnie te Middelburg" te Paramaribo van 20 februari 1764 worden de wisselbrieven vermeld die zij uit handen van kapitein Adriaan Jacobs kregen:

Negenentachtig wisselbrieven, waarvan de eerste en tweede door de kapitein zijn verzonden, te samen f 70.341.5.12. Nog een onderhandsbiljet van heer B de Loeff als waarnemer van het comptoir der Vendu, waarbij blijkt dezelve aan de Commercie Compagnie nog verschuldigd te zijn van op de vendu

¹⁷³ Inv. nr. 1003.3, blz. 29-30; 36-37.

¹⁷⁴ Drs. D.J. Tang in Ons Amsterdam 12 december 2001.

verkochte slaven een som van f 5.500.-¹². Tenslotte Jan Keijzer wegens drie stuks mannegers bij hem van de kapitein gekocht en nog steeds schuldig te zijn een som van f 2.000.-¹⁷⁵. Tezamen totaal aldus f 77.841,6.8. Volgens de gespecificeerde lijst bedraagt het totaal aan wisselbrieven f 70.321.5.12.

Lijst der Slaven bij de Hand Verloft
Mans Sta. Jong. Mejs. Kopp. Somma

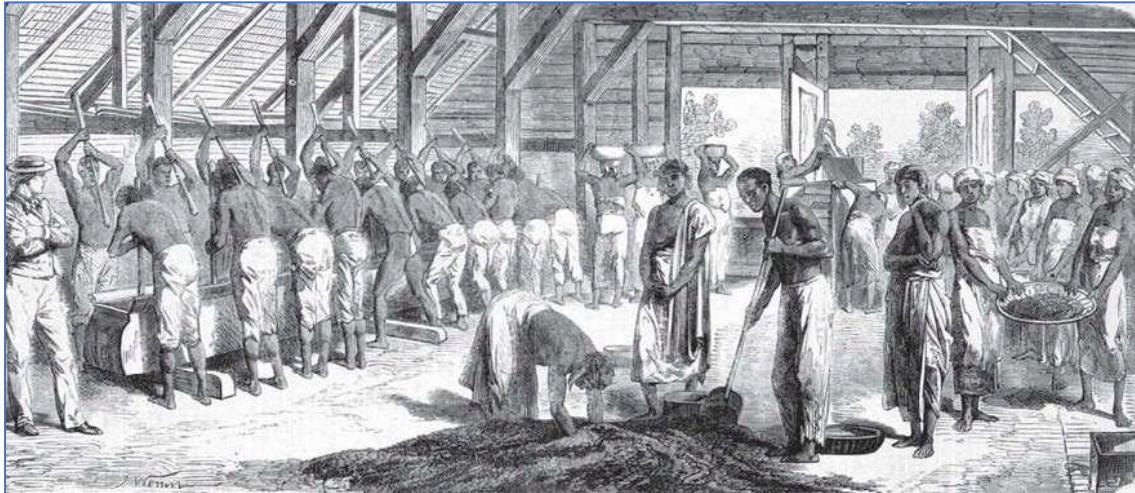
N. Jan Jener	5	2	7	3650		
J. H. Schoop	3		3	1675		
G. Luyken	3		3	950		
Casjo	1		1	300		
Jan Linsch	14	11	25	9900		
J. H. Laffin	6	5	11	4000		
Scherpenberg	2	2	4	1350		
Laffin & Gotenow		5	5	750		
Casjo	1		1	249		
J. H. Got. & Mull	2		2	675		
J. H. Heubold	4	3	7	2800		
van Bedloo	4		4	1600		
Jan Broom	3	2	5	2000		
Wak L. Pregon	1	1	2	780		
C. A. Kieck	1		1	525		
Wentfelaar	1	2	3	1200		
M. D. Dordille	3		3	900		
Casjo	1		1	175		
J. H. Laffin		1	1	200		
Casjo			1	100		
Jan Kijder	4		4	2000		
Jan van Heijst		1	1	200		
Casjo	1		1	250		
J. L. L. Leijer	1		1	200		
Casjo			1	150		
Laffin & Gotenow	5	2	7	2625		
Casjo	1	2	3	310		
Wak de Looisen	3		3	600		
Casjo	1	2	3	740		
Casjo	1		1	100		
<i>bij de Hand</i>	59	41	13	5	118	40954
<i>op vendue</i>	80	63	4	10	157	39100
<i>Somma</i>	139	104	17	15	275	80134

¹⁷⁵ Zie daarvoor de lijst van uit de hand verkochte slaven, inv. 1003.3 blz. 25.

Links op de lijst staan de namen van opkopers van de slaven. De grootste aankoop werd gedaan door Jan Limes hij kocht 14 man- en 11 vrouwslaven. Cassa kocht een gemêleerd gezelschap n.l. 5 mannen, 2 vrouwen, 4 jongens en 3 meisjes. J.H. Saffin kocht 6 mannen, 5 vrouwen en 1 jongen. De combinatie Saffin-Gootenaar kochten 5 mannen, 2 vrouwen en 5 jongens. Totaal 63 slaven van de 118, ruim 53% van het totaal.

Wie waren deze kopers, handelaren die kochten voor doorverkoop? plantage-eigenaren?

In Suriname waren in 1770 ongeveer 500 plantages, daar werkten ca. 40 duizend slaven.

Werkzaamheden in de loods op een suikerplantage

Jan Limes had de kleine plantage "Esthers Rust" aan de monding van de Warappakreek aangelegd, ook de ernaast gelegen plantage "Broedershoop" was in zijn bezit. Ook was hij eigenaar van plantage "Limeshoop" aldaar. Jan Limes, de stiefvader van de echtgenote van Thomas Ferdinand Wolff, verkreeg van hem de plantage "Barbados". Thomas Ferdinand Wolff had deze plantage in 1769 gekocht van de twee zussen van Amadeus Constantinus Valencijn, mede-eigenaars van de plantage voor de helft en de andere helft van de administrateur Frans Saffin.¹⁷⁶

Warappakreek

¹⁷⁶ Wikipedia, Barbados (plantage).

Op de plantages Broedershoop en Esthersrust werd katoen verbouwd. Op de plantage Barbados werd koffie verbouwd.¹⁷⁷ Barbados lag in het district Commewijne, op de grens van de Warappakreek en het Warappakanaal. De plantage van 500 akkers groot en werd in 1753 aangelegd door Anthony Willem Wolff

De plantage "Limeshoop" was 1000 akkers groot (1819) en de producten waren koffie en katoen (1819). In een inventaris van 16 januari 1800 van de plantage Limeshoop worden een aantal zeer merkwaardige namen van slaven genoemd zoals Kakkerlak en Pierlala.¹⁷⁸

102 Valentijn zieklyk van treini dienst	200,-
103 Dingsdag	1300,-
104 Kakkerlak	900,-
105 vermindert Daltor	1200,-
106 Tobie	1250,-
107 Pierlala Waakt in bezien als om 20 Hoff Man Polstia gecoridam naar Lyn Leren lang haer in te steeken	200,-
Francisco terre 523630, 1798	

Volgens de Surinaamsche Almanach 1798 was Barbados een koffie en katoenplantage van plm. 500 akkers. Gelegen: Warapper Creecq ter Regterhand. Eigenaren: Vrouwe J.D. Limes, geb. Labadie en de Erven J.D. Limes. Administrateur: Gomarus en J.H. Limes. Directeur: P. May.

Limeshoop was een koffie en katoen plantage, plm. 1000 akkers. Gelegen: Warapper Creecq, ter Linkerhand. Eigenaren: Vrouwe J.D. Limes geb. Labadie en de Erven J.D. Limes. Administrateur: F. Gomarus en J.H. Limes. Directeur: J.N. Burmeister.

Broedershoop was een koffieplantage. Gelegen Warapper Creecq, ter Linkerhand. Eigenaren: J.H. Limes en de minderj. erfgename van P.C. Limes. Administrateur: J.H. Limes en F. Gomarus. Directeur: J.F. Schreiber.¹⁷⁹

De houtplantage "Queeklust" lag aan de Wanica kreek en was in 1793 eigendom van de erven J.D. Limes, directeur was Hurkesdahl en administrateur J.H. Limes.¹⁸⁰

De MCC liet zich te Suriname vertegenwoordigen door "Correspondenten", deze waren ten tijde van deze reis de gebr. Hans en Frans Saffin en Adriaan Gootenaar, Kapitein Adriaan Jacobse noemt ze een aantal malen in zijn brieven aan de Directie van de MCC.

Adriaan Gootenaar werd in Delft geboren in het jaar 1736. Hij verhuisde naar Suriname in 1757 aan boord van het schip "Groenegijn" vanaf Amsterdam. In de kolonie trouwde hij met Elisabeth Petronella Dahlberg in 1769 (19 maart) te Paramaribo. Hij overleed in de leeftijd van 50 jaar in 1786 te Paramaribo en werd begraven op zijn plantage "Nieuwe Ster". Hij representeerde grote investeringsfondsen en slavenhandel compagnieën. Hij beheerde (administrateur) plantages en was bekend met alle aspecten die te runnen.¹⁸¹

Plantage de "De Nieuwe Ster" was een suiker plantage aan de Suriname Rivier, groot 940 akkers, eigenaar in 1783 was E.P. van Balen geb. Dahlberg, directeur E van Balen en administrateur E.A. van Baalen en P.F. Roos.¹⁸²

¹⁷⁷ Familienamen en Plantages nr. 177, 178 en 167.

¹⁷⁸ <https://www.nationaalarchief.nl>, NL-HaNa_1.05.11.14_293_0049. Blog: Arkhamarchivaris

¹⁷⁹ Surinaamsche Almanach op het jaar onzes Heere Jesu Christi. Anno 1798.

¹⁸⁰ Almanak 1793, nr.396.

¹⁸¹ Karwan Fatah-Black. White Lies and Black Markets. Evading Metropolitan Authority in Colonial Suriname, 1650-1800, uitg. Brill, Leiden/Boston, 21 april 2015, chapter 4, blz.100.

¹⁸² Almanak 1793 nr. 312.

De gebroeders Hans en Frans Saffin beoefenden dezelfde functies als Gootenaar en werkten in veel zaken samen met elkaar.¹⁸³

De plantage Barbados was voor de helft van Frans Saffin in 1769 als administrateur in eigendom.

Plantage “De Nieuwe Star aan de Suriname rivier (links daarvan de plantage De Vrijheid)”¹⁸⁴

De koffie plantage Breedevoort was gelegen aan de Commewijne rivier en was in 1793 eigendom van W.H. Saffin, directeur was J.L. Kittler, administrateurs waren F. Saffin en V. Saffin.¹⁸⁵

De koffie en katoenplantage de Herstelling lag aan het Warappakanaal en was 1037 akkers groot. Het was in 1794 eigendom van W.H. Saffin en zijn vrouw Elisabeth Carolina Klopman.

Op beide plantage werd een lening verstrekt.

146 datum: 1794 oktober 1

gebied: Suriname: plantages Breedevoort en de Herstelling van Willem Hendrik Saffin en zijn vrouw Elisabeth Carolina Klopman

kapitaal: f140.000 interest: 5%

aflossing: na het zesde jaar 1/14-jaarlijks en minimaal f 10.000.¹⁸⁶

Bovenstaand is weergegeven de aan-en verkoop van de tot slaaf gemaakte Afrikanen. Hun leven aan boord van het fregat Prins Willem de Vijfde. De rol die de Afrikanen hebben gespeeld met het verkopen van hun landgenoten aan de slavenschepen. De handelaren en plantage-eigenaren die de slaven kochten.

In 1814 werd de slavenhandel grondwettelijk verboden. In 1862 besloot de Tweede Kamer dat de slavernij in 1863 zou worden afgeschaft. Vanaf 1 juli 1863 kwamen 32.911 slaafgemaakte mensen in Suriname vrij: “A keti koti”: “ketenen gebroken”.¹⁸⁷

¹⁸³ Karwan Fatah-Black, 2015, chapter 4, blz. 106.

¹⁸⁴ De “boot” werd op 13 januari 1764 gezonden naar de plantage de Vrijheid om suiker te kopen en kwam op 15 januari 1764 terug met 4 vaten suiker gekocht van de Heer van Vark.

¹⁸⁵ Almanak 1793. Nr.41.

¹⁸⁶ J.P. van de Voort, De Westindische Plantages van 1720-1795. Financiën en Handel. Proefschrift 26 juni 1973, blz.300-301

¹⁸⁷ Het valt buiten het bestek van dit opstel commentaar te geven op de Nederlandse slavenhandel. Gelukkig zijn er voldoende publicaties die in deze behoefte voorzien. Nico van Dinther.

De "Correspondenten" voor de MCC te Paramaribo:

De behartiging van de Compagniesbelangen was voor de meeste correspondenten, veelal planter of koopman van beroep, aanvankelijk slechts een bijkomende bezigheid. In de tweede helft van de achttiende eeuw vergde hun correspondentie, vooral wanneer zij ook andere kooplieden en handeldhuizen in Europa vertegenwoordigden, zoveel tijd, dat zij er zich geheel op gingen toelagen. Dikwijls richtten zij daartoe, alleen of met een compagnon, een handelscomptoir op. Onder de correspondenten van de Commercie Compagnie tellen wij verscheidene handelscomptoiren. Voor de Compagnie was het van belang, dat haar correspondenten kapitaalkrchtig genoeg waren om znodig bij gunstige prijzen retourgoederen te kopen en op te slaan, en dat zij buiten hun correspondentie geen riskante handel dreven. De Curaçaoese correspondent, die in 1762 de Compagnie adviseerde om reeds naar een opvolger voor hem uit te zien, want "we moeten, naar ik meen, de sterfelijkheid van de mens steeds in acht nemen", noemde als voorwaarden waaraan een correspondent moest voldoen gegoedheid, gehuwd zijn zonder huwelijksvoorwaarden en geen assurateur of armateur, bevrachter, zijn, die voor eigen rekening barken reedde".

Hun taak omvatte naast het adviseren van de kapitein ook het verstrekken van de nodige informatie aan de directeuren in Middelburg. Hun correspondentie bestond hoofdzakelijk uit mededelingen omtrent het prijsniveau, de verwachtingen op korte termijn aangaande de marktsituatie, de ingenomen retourgoederen, de verkochte waren en slaven en de overgezonden wisselbrieven. Ook de couleur locale ontbrak niet in hun brieven. Was de informatie over de ingenomen retourgoederen van betekenis voor de assurantie, de kennis van het prijspeil en de marktsituatie diende de directeuren tot richtsnoer bij de samenstelling van de cargo's en de vaststelling van het reisdoel. Het belang van deze berichten was in zoverre betrekkelijk, dat de directeuren er niet ten volle op konden vertrouwen. Het duurde bijna twee maanden, voordat de brief van een correspondent in Middelburg arriveerde en even lang was ongeveer een reis naar West-Indië. De marktsituatie en de prijzen waren intussen dikwijls veranderd. De directeuren moesten wel veel aan het "gouverno" van de kapitein overlaten.

De schaarse gegevens over de commissie die de correspondenten voor hun diensten berekenden, wekken de indruk, dat zij in het algemeen in de Guyana's hoger was dan op de eilanden. Het kostte de correspondenten veel tijd en moeite om de wijd en zijd verspreid wonende planters op het vasteland op te zoeken.¹⁸⁸

In een schrijven van 27 januari 1763 aan de Directie van de MCC delen de gebroeders Saffin mede samen met Gootenaar op te treden onder de naam "Saffin&Comp" en plaatsen hun handtekeningen, zowel persoonlijk als van de Compagnie, onder de brief.¹⁸⁹

Saffin & Comp berichtte in 1763 uit Suriname, dat de schippers van de Rotterdamse slavenschepen de correspondenten 5% gaven van de opbrengst van de uit de hand verkochte slaven en 2 1/2 % van op publieke vendu verkochte slaven.¹⁹⁰

Op 23 oktober 1763 schrijven zij aan de Directie van de MCC dat kapitein Adriaan Jacobse hier te stede gearriveerd is met een Armazoen van 280 neger-slaven. Zij zeggen toe hem zoveel als mogelijk te zullen helpen deze tegen een zo goed mogelijk prijs te kunnen verkopen. Tevens merken zij op dat de prijzen onder druk staan door het arriveren van veel schepen met slaven.¹⁹¹

In hun brief van 16 februari 1764 melden zij het vertrek van kapitein Adriaan Jacobse. Tevens maken zij melding van de problemen die zijn ontstaan met het innen en verkrijgen van wisselbrieven.¹⁹²

In zijn brief aan de Directie van 17 december 1763 maakte kapitein Adriaan Jacobse al melding van deze problemen:

"Tevens heb ik met de heren gebroeders Saffin en Gootenaar gesproken vanwege uitstaande penningen doch zij zijn niet genegen om dit volgens mijn instructie te doen. Zulks voor deze reis geaccepteerd om mij te helpen de uitstaande penningen zo mogelijk te incasseren. Er zijn echter grote twijfels of de penningen die uitstaan bij het venduhuis, waar grote wanorde is, te incasseren zijn. Kapitein Pieter Stap heeft zijn geld op lange termijn gekregen maar kapitein de Klerk was het onmogelijk zijn geld te krijgen en moest zonder vertrekken. Maar als het aan mij ligt hoop ik met Gods hulp het geld te krijgen."

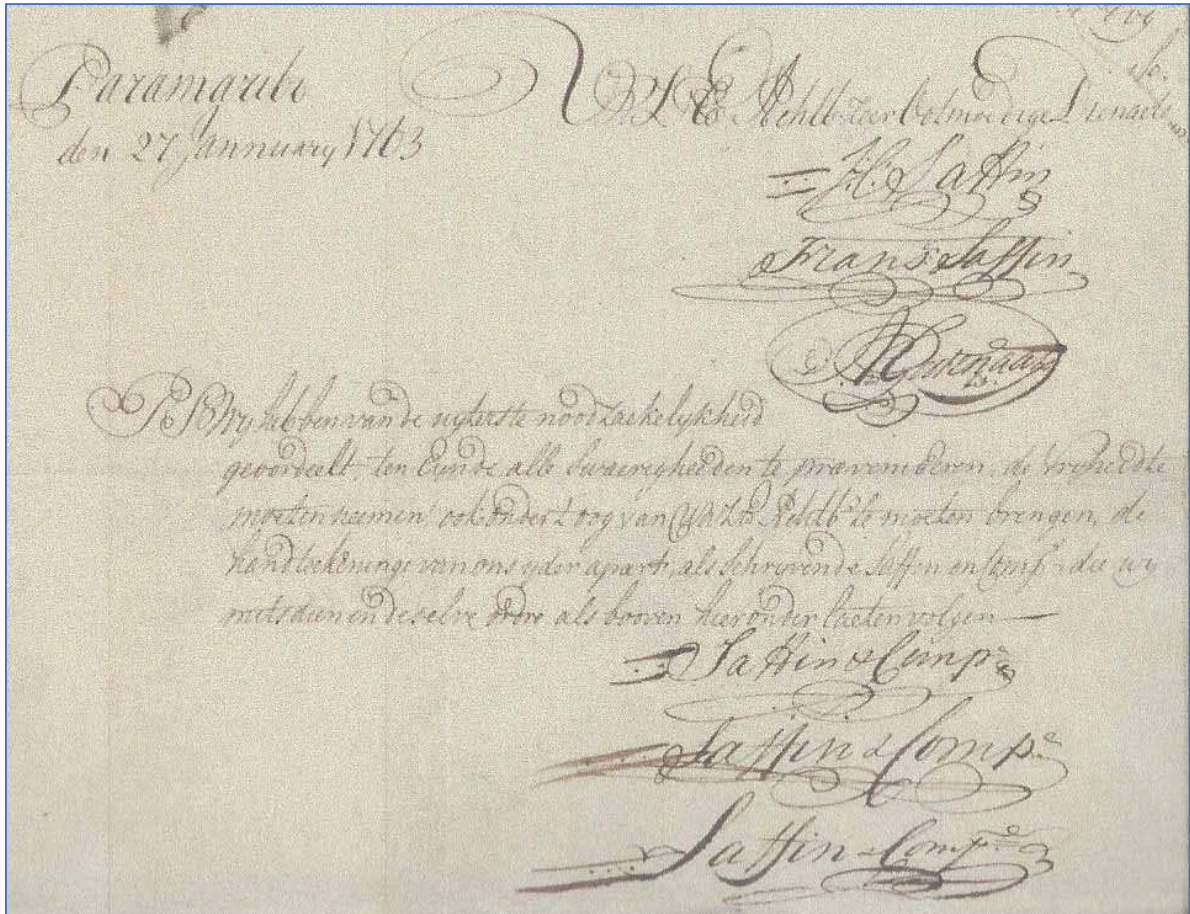
¹⁸⁸ van de Voort, 1973, blz. 66-68.

¹⁸⁹ MCC, inv. nr. 54.12 blz. 1-2.

¹⁹⁰ van de Voort, 1973, blz. 73.

¹⁹¹ MCC, inv. nr. 54.12, blz. 39-40.

¹⁹² Idem, blz. 43-45.

Persoonlijke handtekeningen en die als Compagnie leden.

Op 20 februari 1764 neemt Saffin & Comp. de wisselbrieven van kapitein Adriaan Jacobse in ontvangst voor een totaalbedrag van f 75.841.6.8. Hierbij melden zij: "Ten laste Jan Keijzer weegens vier stuks mannegers bij hem van den Captn. gekogt en op steeden schuldig gebleven ten somma van twee duysent gls."¹⁹³

De retourlading:

Gekocht werden in Suriname 179 vaten (oxhoofden¹⁹⁴) suiker en 20 vaten koffiebonen.

Suiker:¹⁹⁵

30 december 1763: gekocht van de heer J.B. van Vheelen: te leveren aan G.C. Nobel te Amsterdam.	20 vaten
31 december 1763, gekocht van de heer Dirk van der Meij: te leveren aan de heren: J.P. Droilhet en I.I. Couderk te Rotterdam.	25 vaten
26 januari 1763: gekocht van Cornelis van Varick van Reek: plantage de Vrijheid: Te leveren Jan Macquet & Comp. Te Middelburg.	4 vaten
12 februari 1764: gekocht van Saffin en Gootenaar: Te leveren aan de heren P. en S. Locquet te Amsterdam	40 vaten
12 februari 1764: gekocht van Steenbergh & Saffin: Te leveren aan de heren Coopstadt & Rochussen te Rotterdam.	50 vaten
12 februari 1764: gekocht van de heer Frans Saffin: te leveren aan de heer Estienne Ferrand te Amsterdam	40 vaten
Totaal:	179 vaten ===

¹⁹³ Inv. nr. 1003.3 blz. 29-30, 36-37.

¹⁹⁴ Een oxhoofd is ca. 230,4 liter Amsterdamse maat.

¹⁹⁵ Inv. nr. 1003.3. blz. 45,46,58,31 en 61,48,47.

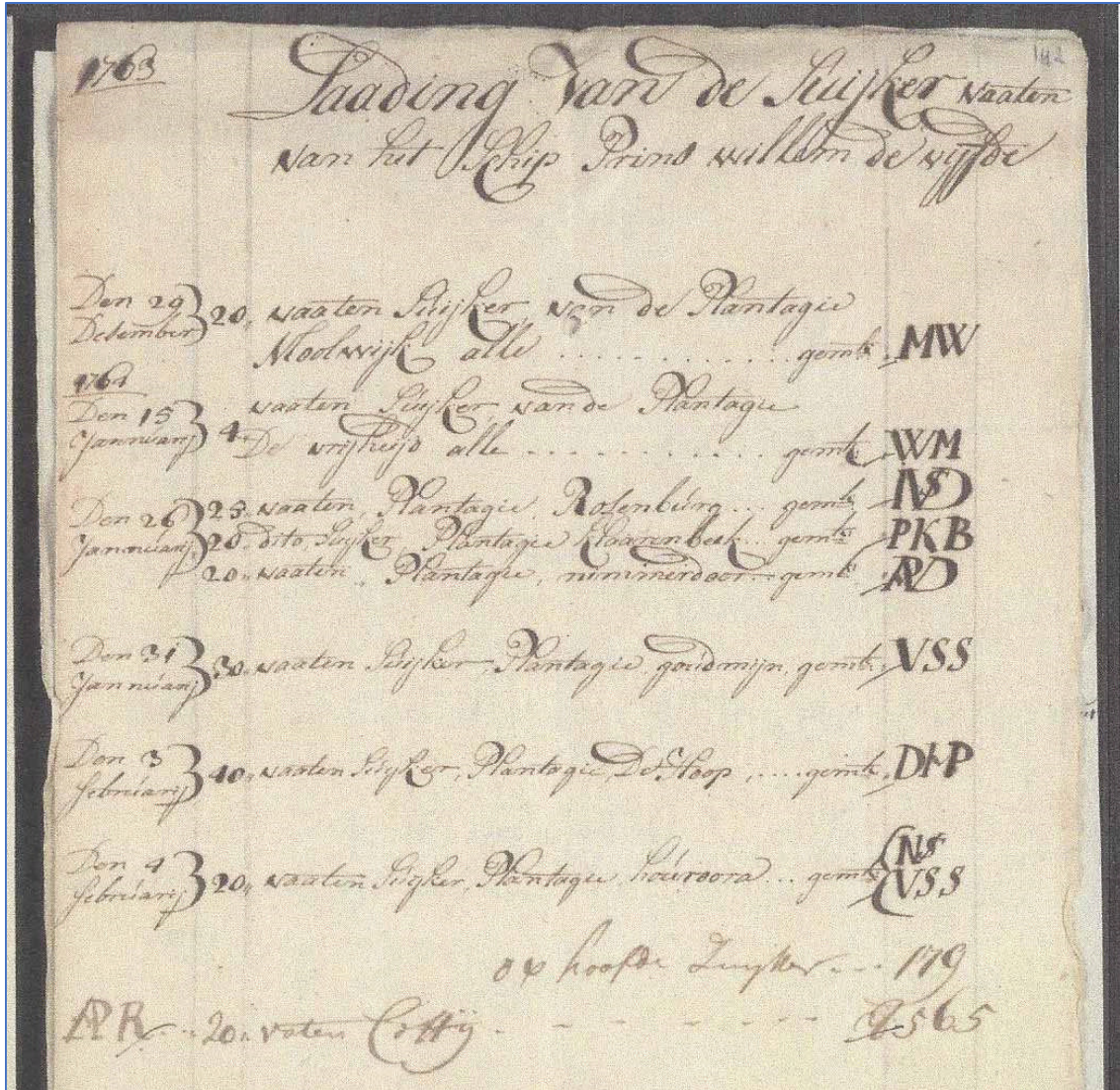
De verzekerde waarde van de suiker bedraagt f 11.240,00 en van de koffiebonen f 2.000,00.¹⁹⁶

Koffiebonen:¹⁹⁷

15 februari 1764: van de heer W.H. van Steenberg 20 vaten
Te leveren aan de heeren Coopstadt & Rochussen te Rotterdam. ==

De suiker geleverd door de volgende plantages:¹⁹⁸

Moolwijk, De Vrijheid, Rosenberg, Klaarenbeek, Nimmerdoor, Goudmijn, De Hoop en Houroora.(Aurora)

De plantages die de suiker leverden:

De plantage Rozenburg lag aan Commewijne rivier, de groote (1737) 1057 akkers (1819) 1087 akkers, producten suiker. Eigenaar 1770: J..A..van Sandick.¹⁹⁹

Eigenaren in 1793 erven Sandijk, directeur J.J. A. Voigt, administrateur Jan Rocheteau.²⁰⁰

¹⁹⁶ Inv. nr. 960.2 blz. 159.

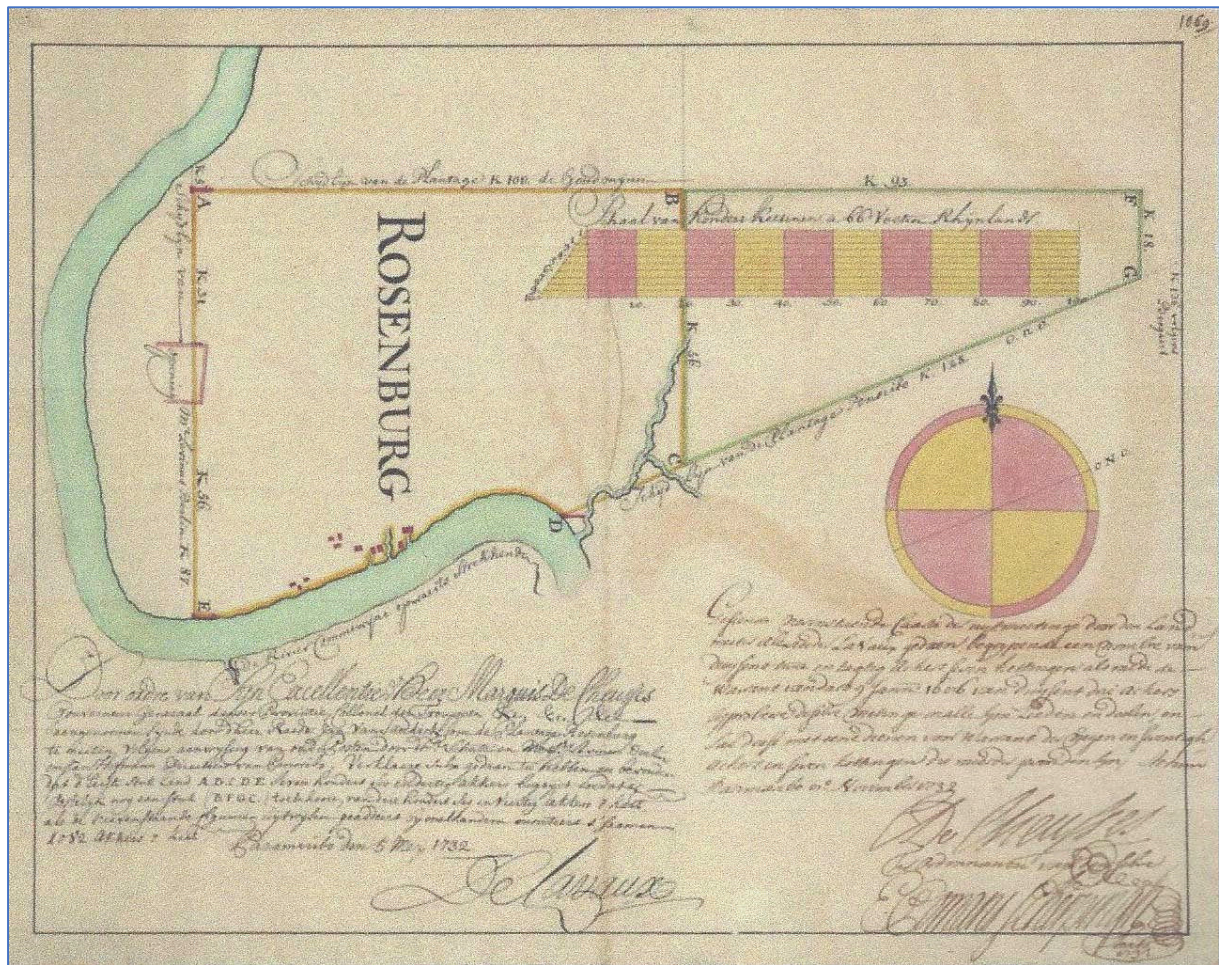
¹⁹⁷ Inv. nr. 1003.3, blz. 47.

¹⁹⁸ Inv. nr. 960.2 blz. 142.

¹⁹⁹ Suriname Plantages.

²⁰⁰ Almanak 1793 nr. 411.

In 1732 werd een kaart vervaardigd door Alexander de Lavaux op verzoek van Jan van Sandick, Raads- lid en eigenaar van de plantage. Aangrenzende plantages zijn: Penoribo, de Goudmyn en Levinus Berlin.²⁰¹

Titel Leupe: Kaart van de scheidinien van de Plantage Rosenberg

De plantage Klarenbeek lag aan de Commewijnerivier en was verlaten in 1819. Eigenaar 1819: Plantage Carawassibo. Hier was de eigenaar in 1793 H.M. Wolff.²⁰²

De plantage Nimmerdoor of Nimmer dor lag aan de Commewijnerivier en was in 1770 1350 akkers groot, verbouwd werd suiker, verlaten 1827. Eigenaren 1737: erven J. Municx; 1770: P. Duyvelaar van Campen, 1819: plantage Carawassibo.²⁰³

De plantage Goudmijn lag aan Commewijnerivier, verbouwd werd suiker, in 1793 was eigenaar F.W. Schas, directeur P. Straup, administrateur: B. van Velsen, was in 1819 verlaten.²⁰⁴

De plantage De Hoop lag aan de Surinamerivier, verbouwd werd er suiker, was in 1820 1380 akkers groot. Eigenaren in 1793: 't fonds onder Marcus van Arp en Comp., directeur: F.K. Ibbeken, administrateur: mr. P.C. van Stuvvesant.²⁰⁵

²⁰¹ Eigenaar van de kaart Nationaal Archief.

²⁰² Suriname Plantages. Komt ook in de almanak van 1793 niet meer voor.

²⁰³ Suriname Plantages; almanak 1793, nr.83.

²⁰⁴ Suriname Plantages; almanak 1793, nr.185.

²⁰⁵ Suriname Plantages; almanak 1793, nr. 186.

De plantage Houroora = Aurora, lag aan de Paulus kreek, verbouwd werd er suiker, in 1737 2000 akkers groot. Verlaten in 1819. Eigenaar in 1770: Erven van Sandick, in 1793: erven Butteaux en Schelkes, directeur E.M. Schelkes, administrateur: J.A. Frouin, F.M. Schelkes, J.M. Oehiers.²⁰⁶

Plantage De Hoop

Op 19 april 1764 werd aan de West-Indische Compagnie ter Kamer van Zeeland te Middelburg betaald het "lastgeld" voor het octroye van alle retouren van Africa aangebragt.²⁰⁷

Op 30 april 1764 werd aan de West-Indische Compagnie te Middelburg betaald het Recht van Recognitie en Veylgeld van alle bovenstaande goederen.²⁰⁸

De firma (Van) Coopstad en Rochussen (C&R) was van 1747 tot 1779 een Rotterdamse Handel-onderneming/rederij. Ze verscheepte handelsproducten uit Rotterdam, waaronder textiel, vuurwapens en sterke drank, vanuit het Lloydkwartier naar West- en Centraal-Afrika. Daar werden de goederen geruild voor slaven die ze naar Suriname en de Antillen vervoerden, waar ze de slaven ruilden voor koffie en suiker die ze vervolgens naar Nederland verscheepten. Zij was na de Middelburgsche Commercie Compagnie de grootste slavenhandelsmaatschappij van Nederland.

Ter herinnering aan het Nederlandse slavernijverleden is in Rotterdam op de Lloydkade in de wijk Lloydkwartier een "Slavernijmonument" gesitueerd naar een ontwerp van Alex da Silva. Het monument werd op 16 juni 2013 onthuld.²⁰⁹

Slavernijmonument Lloydkade Rotterdam²¹⁰

²⁰⁶ Suriname Plantages, almanak 1793, nr. 4.

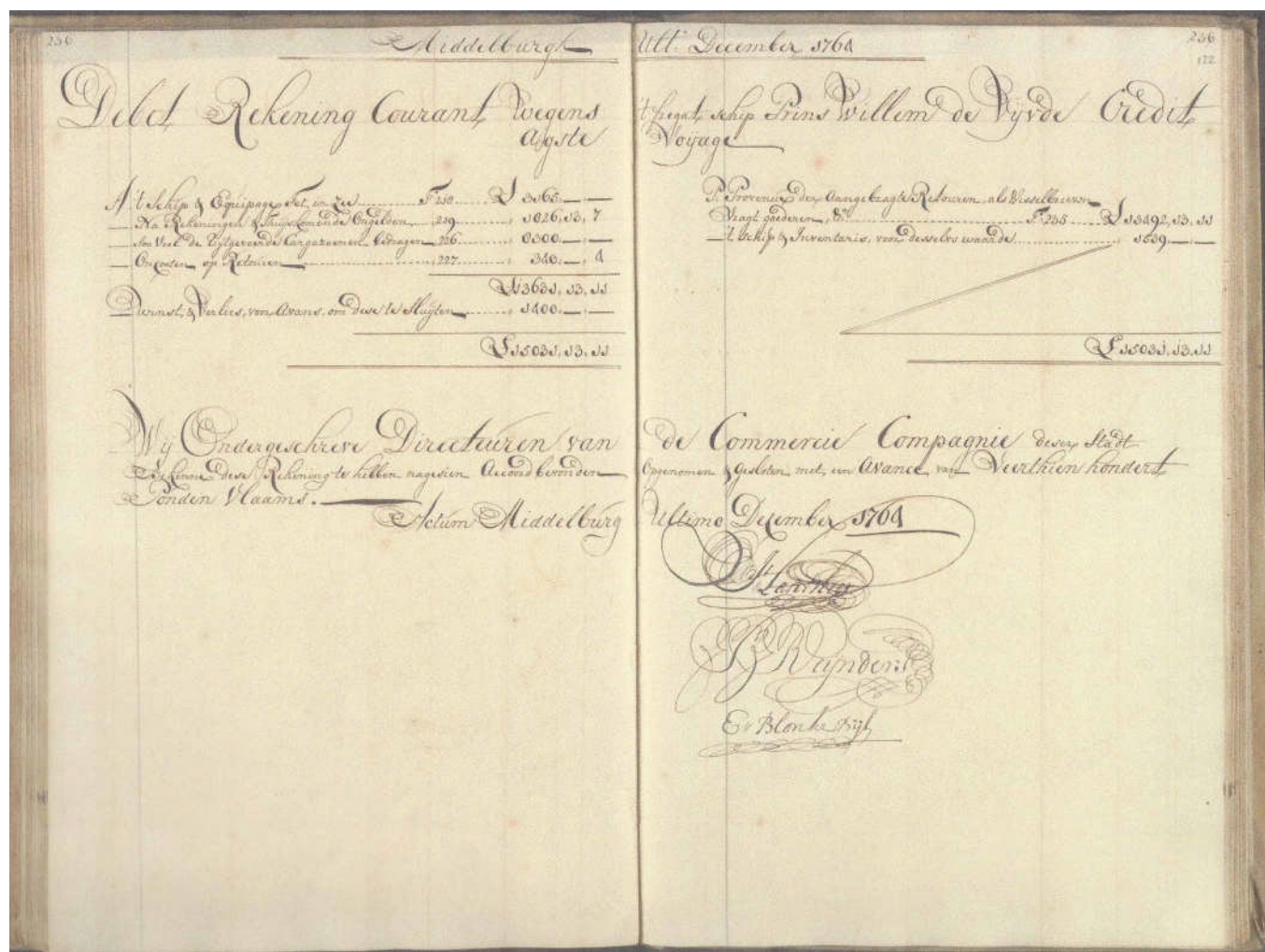
²⁰⁷ Inv. nr. 1003.3, blz. 50.

²⁰⁸ Idem, blz.51-56.

²⁰⁹ Wikipedia.

²¹⁰ Foto Rosanne Dubbeld.

De reisafrekening:²¹¹

Aan de creditzijde:

Opbrengst van de overgebrachte retourgoederen, wisselbrieven, vrachtgoederen
 Waarde van het schip na thuiskomst.

Aan de debetzijde:

De waarde van het schip bij vertrek

Diverse thuiskomende kosten

Inkoop handelsslading

Onkosten op de retourgoederen

Winst £ 1.400.- = f 8.400.- in 1764 = € 86.916,96 in 2016.

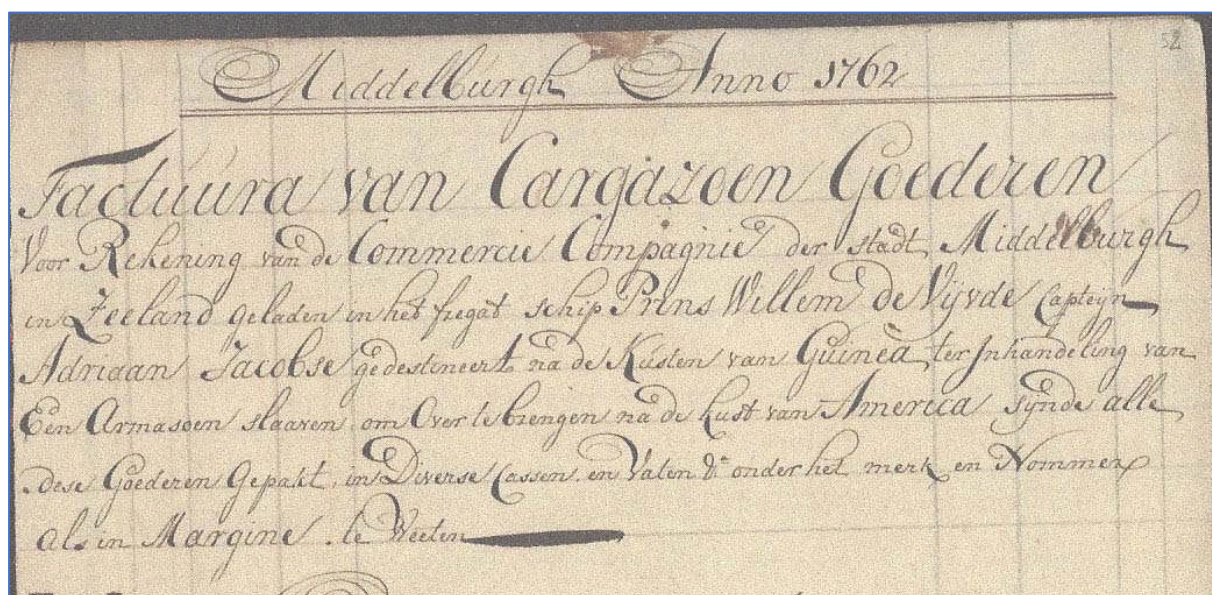
Het uitbetaalde slavengeld bedroeg²¹²: 275 slaven £ 330.-, hiervan gaat af t.b.v. de Compagnie wegens vacante onderstuurmansplaats £ 22.18,4, restant derhalve £ 307.1.8.

Adriaan Jacobs	£ 183.6.8
Adriaan Chatelein	" 55.-
Cornelis de Seijne	" 13.15.-
Willem Wante	" 55.-
	£ 307.1.8
	=====

²¹¹ Inv. Nr. 958 "Scheepsboek", rekening 8^e reis, blz. 122.

²¹² Inv. nr. 1003.3, blz. 66-67.

Cargaoen-Goederen lijst²¹³

Geweren:

60 fijne geweren met 3 koperen bussen, 40 korte half fijne geweren, 100 korte soldaten geweren, 369 lange soldaten geweren, 6 lange compagnies geweren, 2 korte soldaten geweren, 23 lange soldaten geweren, 201 lange compagnies geweren, 400 lange half fijne geweren. Totaal 1201 geweren, verpakt in 31 vaten, genummerd 1 t/m 31.

Diversen:

302 koperen bekkens, 100 koperen nepten (ondiepe koperen pannen), 200 koperen ketels, 604 dozijn "mans baleijne" messen. Verpakt in 6 vaten, genummerd 32 t/m 37.

Kralen:

250 pond kleine witte Dominé, 251 pond zwart gestreepte Dominé, 60 mast olijvetties in soort, 5 mast witte granaties, 70 pond groot wit element. Verpakt in 2 vaten, genummerd 38-39.

Textiel en snuif:

Verpakt in 21 vaten, genummerd 40 t/m 61. In vat 61 tevens opgenomen 6 pond "Spaanse Snuiff".²¹⁴

Glaswerk:

36 glazen mokken met deksel, 12 glazen roomkommen met deksel, 50 glazen wijn roemers, Verpakt in 1 vat, genummerd 62.

Tabakspijpen en tabak:

12 gros lange pijpen, 18 gros korte pijpen, 618 pond blaastabak. Verpakt in 4 vaten, genummerd 63 t/m 66.

Losse goederen:

Roet: (rundervet) 20 vaatjes roet van 18 pond, 20 vaatjes roet van 9 pond.

Staven Luijcx ijzer: 600 stuks.

Kannen: 300 aarden stuks.

Dranken:

200 hele ankers mout brandewijn, 150 halve ankers mout brandewijn, 150 kelders á 6 stoopflessen mout brandewijn, 200 kelders 6 kannen mout brandewijn.

Buskruit:

370 vaatjes á 38 pond, 250 vaatjes á 19 pond, 100 vaatjes á 8 pond.

²¹³ Inv. nr. 960.2. afb. 57-59.

²¹⁴ Voor een indicatie van de soorten textiel zie: Zeeuws Archief het blog "d'Eenigheid", Textiel in de slavenhandel.

De lijst sluit af met een opsomming van onkosten op bovenstaande cargasoen.

Onkosten op Vorenstaande Cargasoen	
Recognitie aan de Westind. Compagnie	ƒ 673, 10
Passpoort van dito Compagnie	3, —
Idem van de Societijt van Suriname	3, 10
Voor Diverse Medicamenten, voor de Slaven & andere	16, 13, 4
200 Lakken Ryselaars loonen	156, 6, 8
Droogen van Desaltes	7, —
200 Lakken Gout	103, 4 1/2
56 1/2 Schooren	18, 13, 4
21 Laason voor Geweer	13 1/2
25 Water & Kisten voor stiek goederen	10
10 Water voor Waterp.	6
Præmie van 16000	Assurance op 6 p. 1260, —
Courtagé prand. & zegel op de Polie	9, 5, —
Aan heids loonen, Kuyf loonen, Slepen, Pragten, en Anderse kleine Onkosten	74, 18, 1
	1563, 11, 11
Somma	ƒ 18130, —
Actum Middelhburgh den 10 ^{den} 1762.	
Als Directeuren van de Commercie Compagnie Deseer Staat, en sijt desylve	
Wilem Macquet	
D. Berlekom	